

СЪЮЗЪ ЗА ОСВОБОЖДАВАНЕ НА УКРАИНА.

Д-ръ Лонгинъ Цехелски

Украинството нѣтска интрига ли е?

Отговоръ на русофилитѣ:

Я. Романчукъ и д-ръ Н. Бобчевъ.

Прѣводъ отъ украинския рѣкопись.

СОФИЯ

Печатница „Просвѣщение“

1915.

СЪДЪРЖАНИЕ

Прѣдговоръ	стр. 3
Основна разлика въ изходнитѣ точки	7
Замжгляване на политическия характеръ на украинския въпросъ.	17
Австрийско-нѣмска интрига ли?	51
Украинцитѣ, Русия и европейската война	92

СЪЮЗЪ ЗА ОСВОБОЖДАВАНЕ НА УКРАИНА.

Д-ръ Лонгинъ Цехелски

Украинството нѣтска интрига ли е?

Отговоръ на русофилитѣ:

Я. Романчукъ и д-ръ Н. Бобчевъ.

СОФИЯ

Печатница „Просвѣщение“

1915.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
John and Mary A. Yaremko Foundation

Прѣдговоръ.

Моята брошура, озаглавена „*Не освободителка, а потисница на народитѣ (Какъ Русия „освобождава“ Украина)*“, издадена въ края на миналата година въ София отъ „Съюза за Освобождане на Украина“ прѣдизвика, освѣнъ дребнитѣ отзиви въ печата, и два голѣми отговора: отъ *д-ръ Никола Бобчевъ* въ „Българска Сбирка“, 1915 г. кн. 1 и отъ *Я. Романчукъ*, „членъ на славянското д-во“ — въ отдѣлна брошура, озаглавена „Европейската война и руско-украинския въпросъ“ — Варна 1914. И двата отговора държатъ спрѣмо украинството такъвъ тонъ, който прави най-малко честь на авторитѣ и който би ни накаралъ да ги отминемъ съ мълчание, ако тѣ не бѣха писани за широката публика, която въ незнанието на въпроса довѣрчиво би смѣтнала продуктитѣ на русофилската полемика за чиста монета. Затова по поканата на нѣкои наши български приятели, ний рѣшихме да отговоримъ на г. г. Бобчевъ и Я. Романчукъ, колкото е възможно по-накжсо. Тоя отговоръ нѣма да бжде едно систематично изложение на украинския въпросъ и ний ще си позволимъ да посочимъ на почитаемитѣ български читатели достъпнитѣ тѣмъ руски, нѣмски и французски издания (проф. Мих. Грушевскій — Очеркъ исторіи укра-

инскаго народа, С. Петербургъ; Ефименко — Очеркъ исторіи украинскаго народа, С.-Петербургъ; D-r Rudnickuj — Ukraina und die Ukrainer, Wien, La revue Politique Internationale (бр. 11—12, 1914 год.) — Le problème ukrainine, par Hruschewsky и др. — отъ които тѣ ще могатъ основно да се запознаятъ съ украинския въпросъ. А нашата задача ще бжде само, да опровергаемъ въ отговоритѣ на г. г. Бобчевъ и Романчукъ това, което е невѣрно, което противорѣчи на фактитѣ или на резултатитѣ на науката, да изобличимъ онова, което тенденциозно е скърпено въ надежда, че българския читателъ не познава въпроса. Затова въ тая брошура ще трѣбва да се занимаемъ съ най-разнообразни въпроси, повдигнати отъ отговоритѣ на г. г. Бобчевъ и Романчукъ и нѣма да сме ний виновни, ако читателтъ намѣри тукъ една пѣстра смѣсица отъ исторически, литературни, филологически, антропологически, политически въпроси, както и отговоръ на долнитѣ клевети, хвърляни върху святитѣ освободителни стрѣмежи на нашия поробенъ народъ. Съдържанието на двата „отговора“ ни кара да сторимъ това.

Ний не можемъ да завършимъ тоя прѣдговоръ, безъ да отбѣлѣжимъ горчивото чувство, което изпитваме отъ необходимостта да полемизираме съ г. Я. Романчукъ, който не само че е по произхождение нашъ съотечественикъ, но и носителъ на едно име, дълбоко уважавано отъ цѣлия ни народъ. Стария Юлианъ Романчукъ, близъкъ роднина на г. Я. Романчукъ и дългогодишенъ водителъ на украинския народъ и застъпникъ на украинскитѣ освободителни стрѣмежи въ австрийския парламентъ, се ползува, като подпрѣдседателъ на тоя парламентъ.

и Несторъ на украинскитѣ дѣйци, съ обща любовь и съ уважението на цѣлия украински народъ, като единъ отъ ония, чиито имена винаги ще бждатъ свързани съ историята на украинското възраждане въ XIX в. Застаналъ въ редоветѣ на поеничаренитѣ гробокопатели на украинството, г. Я. Романчукъ е опозорилъ скжпото намъ име, като ни дава най-ясна картина на моралното опустошение, прѣдизвиквано всрѣдъ възраждащитѣ се славянски народи отъ русо-филската пропаганда.

Въ всѣки случай г. Я. Романчукъ, който съвсѣмъ не по политически причини е напусналъ родната си земя и нищо не е допринесълъ за нейното развитие, би трѣбвало да държи единъ по-приличенъ и по съдържанъ тонъ въ сжжденията си за ония, които цѣли десетолѣтия сж стояли на народнитѣ позиции, бранили сж съ всичкитѣ си сили храма на народната култура, понасяли сж тежкитѣ удари на полската администрация и откжснати отъ засѣяната съ тѣхенъ трудъ земя сж принудени да скитатъ немилни недраги на чужбина.

Когато г. Бобчевъ клейми украинското движение съ „пруски марки“, ний можемъ да му простимъ, като на човѣкъ, който не знае, какво говори. Колкото и болно да засѣгатъ нашата народна честь неговитѣ клевети, г. Бобчевъ, като неукраинецъ е свободенъ да не познава украинския въпросъ, макаръ че елементарнитѣ правила на справедливостта изискватъ, да не печати мнѣнието си по тия въпроси, докато не е провѣрилъ истиността на клеветитѣ, хвърляни върху украинството отъ полскитѣ и рускитѣ украиноядци. Инакъ стои работата съ г. Я. Романчукъ. Той, ако и да е „дезертъоръ отъ родния си

край“¹⁾), все пакъ е украинець по произхождение и при това родомъ отъ Галиция. Затова той не може да се извини съ неосвѣдоменость по въпроса и неговитѣ обвинения, че сме били послушни орждия на „австрийската интрига“, за съжаление, сж съзнателни клевети и трѣбва да бждатъ окачествени, като такива. Отъ изложеното по-долу, поч. читателъ ще види, дали имаме право.

Авторътъ.

¹⁾ Тъй нарича „Лвовское военное слово“ галицийскитѣ украинци-русофили.

Основна разлика въ изходнитѣ точки.

Изводитѣ на д-ръ Бобчева въ „Българска Сбирка“, както и изводитѣ на г. Я. Романчукъ въ брошурата му „Европейската война и руско-украинския въпросъ“, иматъ много общо. Като оставимъ на страна грубото невѣжество и очевидната тенденциозность и на двѣтѣ статии, трѣбва да посочимъ тѣхната най-основна обща черта, а именно тѣхното *расово* гледище върху взаимнитѣ отношения на славянскитѣ народи — гледище, което само по себе си е лишено отъ всѣка научна и фактическа основа, и, вмѣсто да изясни въпроса, може само да прѣдизвика пълното му замъгляване. Ний не познаваме въ политиката и въ националнитѣ въпроси никакво *племено-расово* становище, а знаемъ само *ниции*, безъ огледъ къмъ езиковното или кръвното имъ родство съ тая или оная друга нация. Щомъ *всѣка нация е продуктъ на културата*, а политиката на нациитѣ е политика на тѣхнитѣ културно-економически интереси, то и въ международнитѣ отношения може да има само една общность на народитѣ — общность на културно-економическитѣ имъ интереси. Расата или близостъта на езика, — въобще племенното родство, тукъ не играятъ никаква роля.

Нека посочимъ нѣколко примѣра за това. Разни невѣжи или расови шовинисти сж изхабили много мастило и хартия за да нарекатъ сегашната война,

война на раситѣ: германската съ славянската и обратно. Нѣщо повече, тия шовинистично-невѣжествени твърдения, сж възприети ad usum на широката маса отъ най-висшитѣ прѣдставители на Германия и Русия; ние ги чуваме отъ германския канцлеръ Бетманъ Холвегъ и отъ руския министръ Сазоновъ. Може би за г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ тия изявления да сж нѣкакво доказателство въ полза на тѣхното расово гледище. За насъ тѣ сж само доказателство за безцеремонността, съ която германския канцлеръ и руския министръ съзнателно (защото въ невѣжество не можемъ да ги подозираме) хвърлятъ за хипнотизирането на широката маса лозунги, въ които сами не могатъ да вѣрватъ. Защото кой трѣзвомислящъ човѣкъ ще повѣрва въ войната на „раситѣ“, въ която на страната на „славянска“ Русия противъ нѣмцитѣ стоятъ роднитѣ братя на послѣднитѣ по кръвъ и по езикъ, англо-сакситѣ и още по-близко стоящитѣ до нѣмцитѣ белгийски фламандци, въ която на страната на едни европейци (англичанитѣ, французитѣ и руситѣ) противъ други европейци (нѣмцитѣ) стоятъ жълтокожитѣ японци, въ която отъ друга страна откъмъ нѣмцитѣ се борятъ съ Русия, Англия и Франция маджаритѣ, които сж отъ урало-алтайски произходъ, но съ западна култура, или турцитѣ, които иматъ мохамеданска култура? Дѣ е тука ржководящата расова идея, и какъ ще се приложи тя къмъ сегашното международно положение?! Не е ли подобрѣ вмѣсто да се блуждае и да се водятъ другитѣ изъ мжгли тѣ на „раситѣ“, да се обясни това положение просто съ економическия и политическия антагонизмъ на *нациитѣ, безъ огледъ къмъ расовата имъ принадлежностъ?*

Но нека вземемъ послѣдната балканска война. Нима, когато славянска Сърбия въ сѣюзъ съ Гърция и дако-ромѣнска Ромѣния се нахвърли върху славянска България, това бѣше „расова“ война? Нима расовата и езиковна близость съ българитѣ попрѣчи на сърбитѣ да пожертвуватъ една часть отъ славянска Македония на гърцитѣ, а Добруджа на ромѣнитѣ?

Затова, когато г. г. Бобчевъ и Романчукъ впадатъ въ расово-племения си патосъ за „славянството“ противъ „германизма“, човѣкъ мжно може да гледа безъ усмивка, какъ тѣ съ упорита слѣпота отминаватъ цѣль редъ факти, а искатъ да просвѣтляватъ читателитѣ. Прѣди втората балканска война, прѣди Брѣгалница, прѣди разпокжсването на Македония или прѣди унищожаването на цѣлия културенъ украински животъ отъ руситѣ, прѣди заточаването на хиляди галичани въ Сибиръ — варварство равно на което не ще се намѣри въ отношенията на хора не само отъ една славянска „раса“, но и отъ различни раси“, — прѣди всичко това нѣкой може би би повѣрвалъ още на „расовото“ гледище. Но днесъ слѣдъ тия нагледни демонстрации брѣтвежитѣ за „расовата“ общность на славянитѣ, за нѣкакви „общо славянски интереси“, а толкова повече за нѣкаква славянска „мисия“ на Русия — сж горчива и дръзка насмѣшка надъ незаздравѣлитѣ още рани на българитѣ и украинцитѣ.

Поради несъстоятелността на основното гледище на г. г. Бобчевъ и Романчукъ, несъстоятелни сж и всичкитѣ имъ изводи, почиващи на тая основа. Тѣй напр., Русия не затова се залавяше съ освобождаването на балканскитѣ народи отъ турцитѣ, защото

сж славяни — нито гърцитѣ, нито ромжнитѣ не могатъ да бждатъ наречени славяни, — а защото тоза ѝ се диктуваше отъ интереса да разбие и омаломощи Турция, за да вземе Цариградъ и Дарданелитѣ. Русия искаше да има въ лицето на освободенитѣ държавици (но не държави) послушни орждия за борба съ Турция, а послѣ съ Австрия. А когато нѣкоя отъ тия „държавици“ се отказваше да бжде фактически руска губерния и искаше да бжде наистина *самостоятелна държава*, тогава Русия веднага ставаше неинъ врагъ (напр. България слѣдъ съединението съ Източна Румелия или слѣдъ достигането до Чаталджа!). Ний много добрѣ разбираме чувството на благодарностъ у г. Бобчева къмъ Русия за помощта при освобождаването на България отъ турското иго, но не разбираме, какъ това чувство може да отиде до тамъ, че да жертвува жизненитѣ интереси на България въ полза на Русия. Послѣднитѣ дебати въ руската Дума за *Дарданелитѣ, като цѣль на Русия въ сегашната война* трѣбваше и на такива славянофили като г. Бобчевъ да отворятъ очитѣ за това, че *настани ли се Русия веднажъ въ Цариградъ, политическата самостоятелностъ на България е загубена*. Затова би било самоубийство такова едно „славянско“ чувство, което би попрѣчило на българитѣ да застанатъ на страната на неотколѣшния си врагъ турцитѣ, когато Русия и нейнитѣ съюзници сж рѣшили да взематъ Цариградъ. „Подлостъ“ — за да употрѣбимъ израза на г. Бобчева, би било тогава да не се защитава Турция, и при това „подлостъ“ не спрѣмо нѣкакво си мжгляво „славянофилство“ или спрѣмо благодарността за съмнителнитѣ заслуги на Русия на Балканитѣ, а спрѣмо реалнитѣ интереси на България.

Мжглявото „славянство“ е прѣмрѣжило и погледа на г. Я. Романчукъ върху историята на взаимоотношенията на славянитѣ. Той си е построилъ една много проста, но при това и крайно ненаучна схема, споредъ която славянитѣ били страдали само отъ неславянитѣ (стр. 3), — татари, турци и нѣмци; освѣнъ това славянитѣ били се явили на историческата сцена значително по-късно отъ западно-европейскитѣ народи и т. н. Всичко това или е едно тенденциозно изопачаване на фактитѣ, или пъкъ противорѣчи на историята. Защото, отъ кого сж тѣрпѣли повече неправди украинцитѣ (или „малоруситѣ“) и бѣлоруситѣ отколкото отъ славянитѣ-поляци? Кой угнетява сега сжщитѣ тия украинци, както и поляцитѣ и бѣлоруситѣ по-силно отъ славянитѣ-московци? Кой унищожи украинското хетманство, а послѣ полското кралство, ако не „славянска“ Русия? Кой разпокжса бѣлгарска Македония, ако не славянска Сърбия, инспирирана отъ „славянска“ Русия?.. Сжщо така не е вѣрно, че славянитѣ“ били се явили късно на историческата сцена. По-късно сж се явили московцитѣ, но сжщото не може да се каже нито за южнитѣ славяни, нито за западнитѣ, нито най-послѣ за насъ, украинцитѣ. Чехската държава и нация сж малко по-млади отъ нѣмскитѣ, а по-стари отъ италиянскитѣ или отъ испанскитѣ, като оставимъ вече на страна скандинавскитѣ народи, а още повече маджаритѣ. Южно славянскитѣ народи (сърбитѣ и бѣлгаритѣ) сж се формирали, като национални държави подъ влиянието на византийската култура много по-рано отъ западно-европейскитѣ държавни организми. Не по-млада отъ западно-европейскитѣ държави бѣше и старо-украинската — тѣй наречената киевска държава. Всичко това сж исторически факти,

които г. Я. Романчукъ отминава безъ внимание само затова, защото идентифицира развитието на славянството съ развитието на Русия. И все пакъ, ако мжглата на руското славянофилство съ цѣлата му изкуствена идеология не прѣчеше на г. Я. Романчукъ да погледне критически на въпроса, той не би могълъ да си затваря очитѣ прѣдъ такива факти, като великата българска държава на Бориса и Симеона, като велика Сърбия на Душана, като важната роля на чехитѣ въ срѣдноевропейската история при Отокаритѣ, Премислидитѣ, по-късно голѣмото значение на чехитѣ за европейската култура при Люксембургитѣ; факти, като господствующата роля на полско-литовско-украинската уния при Яхайловичитѣ въ цѣла християнска Европа, на изтокъ огъ виенския меридианъ (XV и XVI в. в.);¹⁾ като високата западно-европейска култура на Полша въ XVI и XVII в. в., която слѣдъ едно късо отслабване въ първата половина на XIII в. отново се засилва и днесъ гори съ яръкъ пламъкъ; като господствующата роля на старо-украинската държава на Володимира Велики и на прѣдшественицитѣ и наслѣдниците му въ източна Европа (IX—XII в. в.) и разцвѣта на старо-украинската култура (XI—XIII в. в.), по-късното високо развитие на украинската култура на западно-европейска основа, (XVII в.), което тѣй нагло и брутално се прѣкъсна отъ появяването на „славянитѣ“ на г. Романчукъ,

¹⁾ Подъ властта на Володиславъ Яхайловичъ, нареченъ Варненски, бѣше събрана една колосална полско-литовско-украинско-чехско-унгарска империя, която се простираше отъ изворитѣ на Днѣпръ на сѣв.-изтокъ, до Адриатиката на юго-западъ; отъ Балтийско море на сѣв.-западъ до Кримъ на юго-изтокъ, — една велика славянска империя, равна на която не е нито днешна Австро-Унгария, нито Европейска Русия.

т. е. Московщина — Русия на свѣтовната арена. Ако г. Я. Романчукъ не блуждаеше въ славяно-филско-русофилската мъгла, а гледаше съ непрѣдубѣдено, критично око на историята, той би призналъ, че славянитѣ не само не сж по-млади граждани на културна Европа, но даже сж и по-стари отъ не единъ днесъ високо-културенъ западно-европейски народъ, както и това, че нашествието на московцитѣ по юго-западна посока, задъ линията Рига—Курскъ въ XVIII в. имаше за нѣкои и при това велики славянски народи (украинцитѣ и бѣлоруситѣ) сжщото нивелираще значение, както въ XV в. нашествието на турцитѣ на Балканитѣ. А като признае това, г. Я. Романчукъ би трѣбвало да се раздѣли съ своя псевдо-славянски фантомъ и съ примитивната конструкция на своята славянофилска историософия.

Това расово или племенно становище на г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ е толкова повече безосновно, че тѣй нареченитѣ „славяни“ нито въ расово, нито въ културно отношение не образуватъ едно цѣло, а наопаки и *въ расово и въ културно отношение нѣкои „славянски“ народи, т. е. народи отъ тѣй нареченитѣ „славянски“ езици, сж по-близки до неславянитѣ, отколкото до останалитѣ славяни.*

Споредъ теорията на чеха Нидерле, която даже г. Я. Романчукъ цитира, има „двѣ първични славянски раси“. Сжщиятъ Нидерле признава голѣмъ примѣсъ отъ финско-монголска кръвъ у великоруситѣ. Въ всѣки случай *сегаинитѣ славяни съвсѣмъ не сж отъ една раса*, а специално украинцитѣ (или малору-

ситѣ) и великоруситѣ принадлежатъ къмъ двѣ съвсѣмъ различни раси.¹⁾

Освѣнъ това, тѣй нареченитѣ „славяни“ принадлежатъ не къмъ единъ, а къмъ три културни свѣта: западно-европейския (латинския), гръцко-византийския и монголско-азиятския. Поляцитѣ, чехитѣ, хърватитѣ и словинцитѣ сж безспорно западно-европейски народи; сърбитѣ и българитѣ сж отъ гръко-византийска култура. Украинцитѣ пъкъ сж единъ интересенъ културенъ типъ, произлѣзълъ отъ кръстосването на гръко-византийската култура съ латинската, кръстосване, което се е почнало още въ XIII в. и при едно нарастване на западно-европейскитѣ влияния трае и до сега, и което се забѣлѣзва върху всички страни на украинската култура (въ политическитѣ институции и правосъдието въ XVI—XVIII в. в., въ положението на жената, въ силното италианизиране на музиката и архитектурата, въ литературата и т. н.). Къмъ сжщия смѣсенъ културенъ типъ само че въ по-слабо проявена форма принадлежатъ и бѣлоруситѣ, чиято култура въ IX—XIV в. се на-

¹⁾ Ето за примѣръ нѣколко антропометрични данни, споредъ измѣрванията на Волковъ и Ивановски:

	Украинци	Великоруси	Поляци	
Рѣстъ	1670 м.м.	1657 м.м.	1654 м.м.	
Обемъ на грѣдния кошъ . . .	55·04 с.м.	52·18 с.м.	54·11 с.м.	
Дължина на рѣцѣтѣ	45·7 "	46·0 "	45·7 "	
Дължина на краката	53·6 "	50·5 "	52·1 "	
Показалецъ на чашката	83·2 "	82·3 "	82·1 "	
Показалецъ на носа	67·7 "	68·5 "	66·2 "	
Широчина на лицето	180·0 "	182·0 "	181·0 "	
Показалецъ на лицето	78·1 "	76·7 "	76·3 "	
Цвѣтъ на косата и очитѣ	{ ясенъ срѣденъ черенъ	{ 29·5 ⁰ / ₀ 35 ⁰ / ₀ 35 ⁰ / ₀	{ 37 ⁰ / ₀ 41 ⁰ / ₀ 22 ⁰ / ₀	
въ процентъ на 400 души				{ 35 ⁰ / ₀ 46 ⁰ / ₀ 19 ⁰ / ₀

мира подъ византийското влияние на украинския Киевъ, отъ XIV—XVI в. — подъ силното влияние на балтийскитѣ нѣмци, а послѣ се влияе отъ латинско-полската култура, при което украинскитѣ влияния въ XVI и XVII в. в. сж толкова силни, колкото и въ IX—XIV в. в.

Съвсѣмъ особенъ културенъ свѣтъ прѣдставляватъ великоруситѣ. Византийското влияние върху тѣхъ, *via* Киевъ е твърдѣ слабо и повърхностно, защото се почва късно, едва въ XII в. и още въ XIII в. се прѣкъсва. Едва въ XVIII в. въ Русия се започва „пробиването на прозорецъ къмъ Европа“. Отъ XIII в. чакъ до врѣмето на Петръ Велики Русия живѣе изцѣло азиатски животъ, основанъ отчасти върху мѣстнитѣ фински елементи, размѣсени съ елементи отъ държавната култура на казацкитѣ татари и отъ украинско-византийската култура.

Слѣдъ казаното до тукъ да говори за нѣкаква расова или културна „общность“ на славянитѣ може само нѣкой невѣжа или агентъ на оня „панславизмъ“, чиято мечта е, щото „всички славянски рѣки да се влѣятъ въ руското море“, или, въ най-добрия случай, мжглиявия „не отъ мира сего“ романтикъ на славянското побратимяване. Каква форма би взело това „побратимяване“ на практика най-добрѣ ни сочи още тая година въ главния органъ на рускитѣ панслависти „Новое Время“ (бр. 13,972) извѣстния Меншиковъ, който пише: „само руситѣ (къмъ които г. Меншиковъ причислява и 35 тѣхъ милиона украинци, както и 10—12 милиона бѣлоруси), а може би и поляцитѣ ще успѣятъ да запазятъ за въ бждаще сегашната си национална индивидуалность, а по-малкитѣ славянски народи, *макаръ и освободени отъ*

Русия (sic!) безусловно ще трѣбва да бждатъ погълнати отъ по-силнитѣ си съсѣди. Между другитѣ *никакво бждаще нѣматъ словенцитѣ, словацитѣ и българитѣ* (въпрѣки 6 милионното население, доброто географическо положение и силната национална индивидуалност! — Б. Авт.). Тѣ могатъ да иматъ такава само, като славяни, но при условие, че ще се присѣдинятъ къмъ главния стълбъ на славянството — Русия“. Съ други думи, нито българитѣ, нито словацитѣ, нито словенцитѣ нѣматъ бждаще. Затова тѣ били длѣжни да се „влѣятъ въ руското море“, чиято голѣмина г. Меншиковъ пжтьомъ е удвоилъ за смѣтка на украинцитѣ и бѣлоруситѣ, и да станатъ московци, за да могатъ да живѣятъ, като славяни.

Идейния приятель на г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ, г. Меншиковъ развива сжщата теория, само че по-любопитно и въ другъ брой на „Новое Время“ (отъ 18 мартъ т. г.). Слѣдъ като напада яростно украинството и разправя, че не украинцитѣ, а великоруситѣ били „главния стълбъ на славянството“, г. Меншиковъ заявява, че всички други славяни (чехитѣ, словацитѣ, словенцитѣ и т. н.) били само помалки „разклонения“ на тоя „стълбъ“ или нищо друго освѣнъ, — както казва самъ г. Меншикова, — „славяно-руси“ !

Може би, на г. Я. Романчукъ, който и безъ това се е отрѣкълъ отъ народността си за въ полза на друга, по-силна, ще се хареса тая теория на г. Меншикова. Съмнѣваме се, обаче, тя да допадне и на г. Бобчева, който, сигурно, прѣдпочита да бжде членъ, на макаръ и шесть-милиония, но роденъ нему български народъ, отколкото да се утѣшава съ славянството“ или съ „славяно-руството“ си слѣдъ уда-

вянето си въ „руското море“, което, както виждаме отъ изводитѣ на г. Меншикова, иска безцеремонно да се разлѣе чакъ до Егейското и Адриатическото море, като погълне „малкитѣ славянски народи“.

И ний, украинцитѣ, сжщо не можемъ да се съгласимъ съ тая славяно-руска бждаща държава на г. Меншикова, но се надѣваме, че „широката руска натура“ веднага ще се укроти, слѣдъ като се натъкне на нѣкои факти, за които не държи смѣтка. Ний сме твърдо убѣдени, че *35 милионния украински народъ, застаналъ противъ нивелационитѣ стрѣмежи на Русия, ще спаси по-малкитѣ славянски народи отъ опасността да прѣстанатъ да бждатъ, това което сж, и да се влѣятъ въ „руското море“, като се утѣшаватъ само съ това, че „все пакъ ний сме славяни или славяно-руси“.*

Съ това ще завършимъ краткия споръ съ племено-славянскитѣ или панславянскитѣ теории на г. г. Бобчевъ и Я. Романчукъ.

Замжгляване на политическия характеръ на украинския въпросъ.

Който е челъ моята брошура „Не освободителка, а потисница на народитѣ“, е разбралъ, че въ нея украинския въпросъ се разглежда изключително отъ *политическо* гледище, като изцѣло *политическа проблема*, основана собствено върху възстановяването на украинската държава. Затова въпроса за по-голѣмата или по-малката самостоятелностъ на украинския езикъ, като въпросъ несжщественъ¹⁾, азъ

¹⁾ Езиковния въпросъ смѣтамъ за несжщественъ, защото езикътъ, макаръ и важенъ факторъ въ живота на народитѣ, все

засѣгнахъ само съ нѣколко думи, а за отношенията на украинската литература къмъ велико-руската говоря въ една бѣлѣжка подъ чертата. По сжщата причина, въ желанието си въ една кратка брошура да се придържамъ о въпроса и да не влизамъ въ детайли, особено отъ формаленъ характеръ, азъ дадохъ само най-сжщественитѣ чърти отъ украинската политическа история, безъ да разглеждамъ разнитѣ исторически въпроси, тенденциозно разрѣшавани отъ рускитѣ панслависти за тѣхнитѣ политически цѣли. Все пакъ, това не ме е запазило отъ необходимостта да водя прѣдъ българската публика една съвсѣмъ излишна и безплодна полемика съ г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ по въпроса, който отдавна е рѣшенъ за всѣки непрѣдубѣденъ изслѣдователъ. Но азъ трѣбва да държа смѣтка за факта, че г. г. Романчукъ и Бобчевъ сж вмъкнали въ политическия споръ по украинския въпросъ цѣлъ редъ проблеми отъ филологията, граматиката и националната номенклатура и просто сж затрупали съ тая псевдонаучна, а въ сжщностъ крайно неграмотна бъркотия българския читателъ, който, разбира се, нѣма възможность

пакъ не рѣшава въпроса за националността, който е, не езиковень, а политически. Тѣй напр. сърбитѣ и хърватитѣ; англичанитѣ, ирландцитѣ и американцитѣ; послѣ нѣмцитѣ и холандцитѣ; южнитѣ французи и сѣвернитѣ испанци говорятъ *еднакви* езици, но образуватъ отдѣлни народности и никой нѣма да почне, по примѣра на г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ, да увѣрява ирландцитѣ, че сж отъ една народность съ англичанитѣ или южнитѣ французи, че сж едно съ каталонцитѣ, или холандцитѣ, че сж собствено „сѣверни братя“ на нѣмцитѣ. Отъ друга страна, има народности съ два или даже повече отдѣлни езици (сѣвернитѣ и южнитѣ французи; горнитѣ и долнитѣ нѣмци; италиянитѣ, които иматъ нѣколко различни езика; южнитѣ и сѣвернитѣ испанци и т. н.). Тѣй че, езикътъ макаръ и да е често важенъ националенъ факторъ, все пакъ *не е основенъ*.

да провѣри безпримѣрната тенденциозностъ на тѣхнитѣ изводи. Това именно ме кара да се отклоня отъ политиката въ тая посока.

Нека почнемъ отъ филологията.

Въ брошурата си „Не освободителка, а потисница на народитѣ“ азъ засѣгамъ съ нѣколко думи въпроса за самостоятелността на украинския езикъ отъ великоруския, като се позовавамъ на свидѣтелството на словиститѣ Шафарикъ, Миклошичъ, Срезневски, Ягичъ, Коршъ, Шахматовъ и Потенбня, както и на „Императорска Академия на Наукитѣ“ въ Петроградъ. Г. Романчукъ ме обвинява, че „много работи, които, разбира се, не му уйдисватъ, е прѣмълчалъ, други е прѣдставилъ невѣрно, а нѣкои пъкъ е приспособилъ за своитѣ политически цѣли“, макаръ че, както споменахъ вече, азъ освѣнъ позоваването си върху имената на тия слависти, нито съ една дума не съмъ прѣдалъ тѣхнитѣ тези и изводи. Тѣй че е доста чудно, възъ основа на какво г. Я. Романчукъ е могълъ да ми направи цитирания укоръ. Въ всѣки случай, тоя начинъ на полемика не говори за лоялността на противника.

Минавайки къмъ сжщността на въпроса, трѣбва да констатирамъ, че когато г. Я. Романчукъ цитира схемитѣ на раздѣлянето на славянитѣ на народности той *само потвърдява казаното отъ мене*. Той самъ цитира Срезневски, Миклошичъ, Ягичъ, Шахматовъ и още нецитирания отъ мене Шлайхеръ, като такива учени, които *смятатъ „малоруския“ езикъ за самостоятеленъ езикъ, отличенъ отъ великоруския*, и отъ единъ разредъ съ чехския, полския, българския и т. н. Освѣнъ тия учени, г. Романчукъ споменава още чехитѣ Добровски и Шафарикъ, както и укра-

инския ренегатъ Флорински, които смѣтатъ всички източни славяни за единъ „руски“ клонъ и, значи, се намиратъ въ противорѣчие съ поменатитѣ по-горѣ слависти. Колкото за тия три имена, трѣбва да кажемъ слѣдното: Добровски бѣше, наистина, основателъ на славянската филология, но цѣлото източно славянство бѣше за него *tabula rasa*. Украинския езикъ той не е знаелъ и цѣла източна Европа бѣше въ негови очи само „Русия“. Украинския народенъ езикъ едва почваше тогава да си пробива пѣтъ въ писменността вмѣсто стария църковенъ, а украинска филология тогава съвсѣмъ не е имало. Какво чудно има тогава, че чехътъ Добровски, който даде първитѣ насоки на славистиката е сгрѣшилъ? Колкото за Шафарика, то *неговото дѣление по „езици“ нѣма никакво политико-практично значение, а е изцѣло езиковно-теоретично*. Шафарикъ дѣли славянитѣ само на 6 „езика“ — тѣй че въ това дѣление се губятъ такива народности, като хърватитѣ, сърбитѣ, словенцитѣ, словацитѣ, украинцитѣ и бѣлоруситѣ, — повечето отъ половината отъ които днесъ сж признати и отъ най-голѣмитѣ панслависти, като отдѣлни нации. Ясно е, че това дѣление на Шафарика има, както казахъ вече, само теоретично-граматическо значение, и нѣма нищо общо съ дѣйствителнитѣ политически народности. Самъ Шафарикъ е разбиралъ това, когато е раздѣлилъ тия свои шестъ славянски групи на *подгрупи, които имено съвпадатъ съ самитѣ славянски народи*. Въ тоя смисълъ той е признавалъ и една отдѣлна „малоруска“ или „украинска“ група, която е описалъ еднакво подробно, както и великоруската, бѣлоруската, българската, сръбската, словенската, полската и т. н. Най-добро доказателство

за това е Шафариковата карта на славянството, на която украинцитѣ сж означени, като отдѣлна нация, както и всички топографически имена на украинската територия сж дадени въ буквална чехска транскрипция, тѣй както звучатъ на украински, а не на великоруски (т. н. „Kyjiv“, „Charkiv“, „Cernyhiv“).

А пъкъ, колкото се отнася до Флорински, то нека ни прости г. Я. Романчукъ, че не можемъ да признаемъ авторитетността на тоя *официаленъ русификаторски публицистъ* отъ университетската катедра. Флорински бѣше единъ сжщо такъвъ русификаторски, тенденциозенъ агитаторъ, какъвто е сега Меншиковъ или Вергунъ, а голата университетска катедра не можа да му даде никакъвъ авторитетъ въ науката. Писанията на Флорински не се взиматъ подъ внимание и не заслужаватъ да се говори много за тѣхъ. Достатъчно ще бжде да споменемъ, че той признава кашубитѣ — едно стохиядно плѣме безъ история, литература и т. н. — за „отдѣлна нация“, а не е способенъ да направи никаква разлика между великоруситѣ и украинцитѣ, които иматъ своя история, голѣма литература, развита национална музика, архитектура и т. н. Въ политическата си умраза на ренегатъ отъ украинството Флорински самъ е направилъ смѣшна своята „научность“. Г. Я. Романчукъ щѣше да стори по-добрѣ, ако не бѣше се позовавалъ на него и ако не бѣшъ го противопоставилъ на такива имена, като Срезневски, Миклошичъ ¹⁾, Ягичъ ²⁾ Шлай-

¹⁾ *Miklosich*: Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen, Wien, 1852, стр. IX: „науката трѣбва да смѣта малоруския, като самостоятеленъ езикъ, а не като нарѣчие на великоруския“ ...

²⁾ *Ягичъ*: „Четыре крит.-палеографическія разсужденія“, С. Пет. 1884 и „Критическія примѣчанія къ исторіи русскаго языка“. С. Петербургъ, 1889. „Archiv für slavische Philologie“, XX.

херъ ¹⁾, Шахматовъ ²⁾ и Чужбински, които самъ цитира, и на такива, като Максимовичъ, Потенбня, Житецки, (украинци), Лавровски, Даль, академицитъ: Коршъ, Фаминцинъ, Заленски, Фортунатовъ, Лапо-Данилевски (великоруси), проф. Малиновски ³⁾ (полякъ), проф. Огоновски ⁴⁾, Костомаровъ ⁵⁾, проф. Колесса ⁶⁾, проф. Смалъ-Стоцки ⁷⁾ (украинци) и други, които г. Я. Романчукъ познава, но може би не иска да цитира.

Както виждаме, г. Я. Романчукъ доста искусно иска да прѣскочи опасната за неговата тенденциозностъ Сцила и Харибда на филологията и въ желанието си да скрие своитѣ манипулации съ филолозитѣ, той съ чудна смѣлость ми приписва всички грѣхове, които самъ е сторилъ. Изпитана тактика, за заблуждаването на читателя. Но дали е честна, това е другъ въпросъ.

И, когато г. Я. Романчукъ, тъй или иначе, но все пакъ се занимава съ филолозитѣ, то пита се, защо е прѣмълчалъ извѣстния докладъ на Императорската Академия на Наукитѣ въ Петроградъ по въпроса за

¹⁾ *Schleicher*: Die deutsche Sprache“, Stuttgart 1860, стр. 77: „Das Kleinrussische (Ruthenische, Russinische) ist nicht als russische Mundart, sondern als ein ihm, wie den anderen, koordinirter slavischer Dialekt zu betrachten. Russisch und Kleinrussisch sind bis in das XI. Jahrhundert hinauf zu erkennen“.

²⁾ Шахматовъ: „Къ вопросу о произхожденіи русскихъ языковъ и народностей (sic!) Петербургъ 1899.

³⁾ *Frank. X. Malinowski*: „Krytyczna gramatyka języka polskiego“.

⁴⁾ *Ogonovskyj*: „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“. Lemberg 1880.

⁵⁾ *Костомаровъ*: „Двъ русскія народности“ (sic!) С.-Петербургъ, голѣмо издание.

⁶⁾ Д-ръ А. Колесса: „Archiv für slavische Philologie“, 1896 г.

⁷⁾ Д-ръ Смалъ-Стоцкій: „Gramatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache“. Wien 1913 г.

украинския езикъ, отъ 1905 г., — докладъ, издаденъ отъ една отдѣлна, избрана отъ Академията комисия отъ специалисти, като официално мнѣние на Академията, прѣдставено на руското Министерство на Народната Просвѣта, по негово искане. Тоя докладъ е съставенъ отъ най-виднитѣ *великоруски* слависти и затова трѣбва да бжде убѣдителенъ за г. Я. Романчукъ и нему подобнитѣ. А пъкъ тѣй, като г. Романчукъ, който ме упрѣква, че съмъ прѣмълчавалъ нѣкои работи, самъ прѣмълчава тоя наученъ докладъ, то азъ ще си позволя да прѣдамъ съдържанието му, като цитирамъ буквално по-важнитѣ мѣста.

Докладътъ на Академията на Наукитѣ, слѣдъ като рисува историческото развитие на украинския езикъ и литература отъ XI в. до сега, като *отдѣленъ езикъ и литература*, минава къмъ въпроса, дали съществува единъ „общоруски литературенъ езикъ“. Разглеждайки исторически тоя въпросъ, докладътъ изказва прѣдположението, че е възможно нѣкога, въ доисторическитѣ врѣмена, прадѣдитѣ на великоруситѣ и малоруситѣ да сж си служили съ единъ езикъ, което обаче трѣбва да се приеме само като *хипотеза, непотвърдена отъ никакви паметници. Но вече въ прѣдисторическитѣ врѣмена могатъ да се забълъжатъ три отдѣлни групи источни славяни. Академикътъ Соболевски твърди въ своитѣ извѣстни съчинения, че най-старитѣ паметници отъ киевския периодъ (XI и XII вѣкове) носятъ вече типичнитѣ бѣлѣзи на южно руския (мало-руския) езикъ; значи, вече въ тѣй нарѣчения прѣмогиленъ периодъ южно-руския (малоруския) езикъ значително се различава отъ сѣверноруския (великоруския). Тази разлика не се губи даже и тогава когато тия плѣмена сж по и-*

тически обединени въ X и XI вѣкове въ Киевската държава. Тя е трѣбвало още по-вече да се уголѣми отъ възникването на отдѣленъ великоруски центъръ надъ Ока и Москва въ XII вѣкъ, както и поради различието на по-нататъшнитѣ пѣтища, по които е вървяла историята на Южна Русия и Великорусия, което е *„причинило пълното отличие на южноруситѣ отъ великоруситѣ, както и фактическия различия въ езицитѣ на двѣтъ народности“* . . . *„Историческиятъ животъ на двата тия народи не е докаралъ образуването на единъ общъ езикъ, а наопаки само е усилявалъ първоначалнитѣ различия“* . . . *„И литературния руски езикъ не е такъвъ общъ продуктъ на двѣтъ народности“*, както твърдятъ нѣкои публицисти. (sic!) Наистина, въ XVII и XVIII в. в. украинскитѣ учени, повикани въ Великорусия, сж внесли въ тогавашния великоруски езикъ доста украинизми, но това е било само врѣмено явление, защото благодарение усилията на великорускитѣ книжовници, руския литературенъ езикъ скоро се е очистилъ отъ украинизмитѣ, тъй че *„отъ края на XVIII вѣкъ нашия (т. е. великоруския) литературенъ езикъ е вече само великоруски“*, а именно смѣсь отъ църковно-славянски съ чистонародната великоруска рѣчь. Въ сжщата посока тоя езикъ се е развивалъ отъ XIV в. до днесъ. Примѣсването на южнославянски (XV в.) и украински елементи (XVII в.) е имало за него само прѣходно значение. *Сегашния литературенъ руски езикъ е само великоруски, а съвсѣмъ не „общоруски“*, защото не е поне даже неравномѣрна амалгама на великоруския съ малоруския.

Другъ е въпроса, защо великоруския литературенъ езикъ е станалъ общъ за цѣла Русия; причината за

това лежи въ факта, че е държавенъ езикъ, както и въ това, че украинската литература запада въ XVII в. Но украинското възраждане възкреси и украинската литература, като създаде въ XIX в. вмѣсто стария смѣсенъ църковно-украински единъ новъ чисто-народенъ украински литературенъ езикъ. „Забраняването му значи да се натрапва на малоруситѣ чуждия за тѣхъ великоруски литературенъ езикъ“. Въ тоя малоруски литературенъ езикъ сж се вмъкнали нѣкои полски, както и великоруски елементи, сжщо тѣй както въ словенския езикъ — сръбско хърватски, въ българския — великоруски, въ полския — чехски и т. н. Такава е сѣдбата на всички литературни езици, и това не може да имъ се вмѣнява въ вина. Наопаки „смѣлата прѣработка на чуждия лексикаленъ материалъ свидѣтелствува именно за жизнеността на младия литературенъ езикъ“.

Това е съ нѣколко думи прѣдадено съдържанието на доклада на Академията. Нека то послужи на г. Я. Романчукъ като отговоръ на неговитѣ неграмотни писания за „руския литературенъ езикъ“ и за „галицкото нарѣчие“, на неговия паралелъ между седмоградскитѣ сакси и нѣмцитѣ и украинцитѣ и великоруситѣ, на неговитѣ разсжждения за това, че галичанитѣ разбирали руския литературенъ езикъ ¹⁾, както

¹⁾ Великолѣпенъ е г. Я. Романчукъ, когато привежда автодоказателството, че той разбиралъ руския литературенъ езикъ, съ изключение само на нѣкои изрази и думи. Какъ да не го разбира, когато знае добрѣ два славянски езика (украинския и полския) и доста добрѣ разбира старославянския (отъ училището и църквата)? При такъвъ единъ запасъ отъ славянски езици не е искуството за единъ украинецъ да разбира — при това не напълно — великоруския езикъ. Ако е работата за автодоказателства, то азъ ще кажа, че прѣди да отида въ България (есеньта 1914 г.) никога

и за „искуствеността на украинския литературенъ езикъ и т. н.

Остава ни още да видимъ филологическитѣ екскурзии на г. Бобчевъ, който се позовава върху авторитета на Ягича, като прѣдава изводитѣ на тоя сериозенъ славистъ по единъ крайно несериозенъ и безцеримоненъ начинъ. Г. Бобчевъ прѣдставя работата тѣй, сѣкашъ Ягичъ билъ противникъ на самостоятелността на украинския езикъ, при което привежда цитати отъ нѣмския текстъ, въ който е употребена нѣмската терминология. Чрѣзъ своя тенденциозенъ прѣводъ г. Бобчевъ приписва на проф. Ягича безвкуснитѣ и неинтелигентни остроумия за нѣкакъвъ „рутенски“ езикъ, като литературенъ езикъ на галичанитѣ, а между това, като разправя на нѣмцитѣ за „малоруския“ (Kleinrussisch) езикъ, проф. Ягичъ съвсѣмъ сериозно имъ обяснява, че нѣмския терминъ „ruthenisch“ е идентиченъ съ „kleinrussisch“, защото означава оная частъ отъ „малоруския“ езикъ, който се употребява, като литературенъ въ Галиция и Буковина. При това проф. Ягичъ казва, че „малоруския“ езикъ се нарича *понѣкога* и „украински“, — мнѣние — до колкото то се отнася до нѣмската и въобще неукраинската терминология, — напълно вѣрно (въ „малоруския“ езикъ не сѣществува термина „малоруски“!). Характерно е обаче — и самъ г. Бобчевъ цитира това!

не съмъ ималъ случай да чета български или да говоря съ българи, но ето че безъ мжнотии чета брошурата на г. Я. Романчукъ или статията на г. Н. Бобчевъ. Нѣщо повече, въ София и въ трена азъ се разбирахъ безъ голѣми мжнотии съ българскитѣ селени, като имъ говорѣхъ на украински и получавахъ отговоръ на български. Сѣщо тѣй безъ да съмъ училъ нѣкога чехския езикъ, лесно чета чехскитѣ вѣстници и книги; нима отъ това слѣдва, е че украинцитѣ сѣ едно съ чехитѣ и българитѣ?!...

— че проф. Ягичъ казва съ извѣстенъ укоръ къмъ Русия, че „малоруския“ езикъ има възможность да се развива свободно въ Австрия, а не въ Украйна въ границитѣ на Русия, гдѣто имено е неговата люлка. Нѣма нищо чудно и нищо страшно въ това, че проф. Ягичъ упрѣква галичанитѣ въ полски неологизми, по-горѣ (стр. 25) ние приведохме вече мнѣнието на Императорската Академия на Наукитѣ за неологизмитѣ. Но нека г. Бобчевъ ни каже, слѣдва ли отъ това, че въ българския литературенъ езикъ се срѣщатъ доста русизми (сигурно повече, отколкото въ нашия полонизми), че българския езикъ е „несамостоятеленъ“, „нелитературенъ“, „необработенъ“, „искусственъ“, „кованъ“ или, че е „нарѣчие“ на нѣкой другъ езикъ?

Цитирайки единъ отъ многото трудове на проф. Ягичъ, г. Бобчевъ е избралъ имено оная, въ който Ягичъ, разглеждайки источно славянскитѣ езици подъ общия знаменателъ — „руски клонъ“ нарича веднъжъ нашия езикъ „нарѣчие“ — *Dialekt* (сжщо така той нарича и великоруския), а другъ пътъ „езикъ“ (*Sprache*) — термини съ крайно повърхностно значение. Но защо г. Бобчевъ не вземе други много по-принципиални трудове на проф. Ягича, споменати вече по-горѣ отъ насъ, или защо не цитира поне това мѣсто отъ статията на проф. Ягича въ XX томъ на „*Archiv für slavische Philologie*“ (стр. 628—629).

„Почвата за изслѣждане на малоруския (*kleinrussisch*) езикъ (*Sprache*), литература и историография въ самата Русия при сегашнитѣ обстоятелства е неблагоприятна. На всѣка проява въ тая посока тамъ гледатъ като на мнимо опасенъ сепаратизмъ, при което изпускатъ изъ прѣдъ видъ, че имено съ насилственото потисване на всѣка свободна проява

на малоруската народност, която не може да се отрича, се прѣдизвиква отначало недоволство, а послѣ и сепаратизмъ“.

А по-нататъкъ... „Азъ никога не можехъ да разбера, какъ нѣкои слависти (тукъ Ягичъ има прѣдъ видъ споменатия вече Флорински. Б. Авт.) могатъ просто да изпадатъ въ възторгъ отъ успѣхитѣ на словацитѣ, а пъкъ на „русинитѣ“ (den Ruthenen) не искатъ да направятъ и най-малката отстъпка“.

Но, сигурно, съвсѣмъ не това е искалъ да извлече отъ Ягича г. Бобчевъ, когато го е сложилъ върху покрустовото легло на русофилската тенденция...

За да свършимъ съ тая филологическа дискусия ще кажемъ, че цѣлия тоя споръ, дали нашата рѣчь е „нарѣчие“ или „езикъ“ е борба de lana sergina. Живота рѣшава и е разрѣшилъ тоя въпросъ. Фактъ е, че 35 милиона украински селяни *не разбиратъ* великоруския езикъ и го смѣтатъ за *чуждъ*. Фактъ е, че съществува една значителна украинска литература, украинска музика, опера, театъръ, печатъ и т. н. (по-голѣми и по-богати отъ литературата, музиката, операта, театра и печата не на единъ и не два по-малки славянски народи, заедно взети) — различаващи се по духъ, съдържание, характеръ и езикъ отъ великорускитѣ. Фактъ е, че въ Галиция съществуватъ (т. е. по-право съществуваха до идването на сѣвернитѣ варвари) украински училища отъ най-горното, до най-долното (въпрѣки всички прѣчки отъ страна на поляцитѣ!). Фактъ е, че великоруската пѣсенъ и музика сж съвсѣмъ чужди за украинската маса, и наопаки. Фактъ е, че между тия двѣ „нарѣчия“ има една пропастъ, която съ никакви разсжждения на Меншиковци, Вергуновци, Бобрински, Я.

Романчуковци и Бобчевци, нито съ царски укази може да бжде изпълнена. Прѣдъ тия факти, — факти на живота, — празенъ споръ е, дали „малоруското нарѣчие“ има право да се нарича „езикъ“ и да има своя литература. То си я има, значи, е въ правото да я има. Нима ще трѣбва да иска за това позволение отъ русофилскитѣ врани? Вмѣсто да услужва на рускитѣ варвари и да прокобява за гибельта ни и да ни убѣждава, че сме „мало руси“. г. Бобчевъ по-добрѣ ще стори да поприказва съ г. Меншиковъ по въпроса, доколко българитѣ сж „славоруси“. Защото иначе по-късно ще чуемъ, че не само българитѣ, но и ромжнитѣ били „романо-руси“ защото... защото до XVII в. сж употрѣбвявали „общо-славянския“ литературенъ езикъ, който „собствено“ е билъ „общо-руски“, защото и днесъ употрѣбвяватъ много „славянски“ или „руски“ думи; защото у тѣхъ „собствено“ „има много латински и французски „неологизми“, които ако се замѣнятъ съ „руски“, би се получило едно почти руско „нарѣчие“; защото Молдова и една частъ отъ Влахия до Дунава и Галацъ още въ XIII в. сж принадлежали на стара Русия, значи сж „достояние на рускитѣ царе, като приемници на Рюриковичитѣ“ и ще трѣбва да се „възсѣдинятъ“ съ съ Москва сжщо тѣй, както е „възсѣединена“ Малорусия и т. н. и т. н.

Затова съвѣтвамъ г. Бобчевъ да се поразговори съ Меншиковъ по въпроса за България. Той, сигурно, би чулъ, че България е „достояние на рускитѣ царе, като приемници... на Святослава Рюриковича“, който е владѣлъ Прѣславъ и Силистра, а пъкъ „разбира се“ българитѣ сж „българо-руси“. То и езикътъ имъ не е „езикъ“, а едно развалено

отъ турски, гръцки и дако-тракийски „неологизми“ нарѣчие на „общоруския езикъ“ . . . отъ Ледовития океанъ до Срѣдиземно море. Може би, ще се намѣри и между българитѣ нѣкой Флорински, който ще „докаже“ тая „научна истина“ и може би ще се намѣрятъ нѣкои Я. Романчуковци и Бобчевци, които ще нарекатъ защитницитѣ на българския езикъ и нация „наивни“, и „честолюбци“, плодъ на „германска“ или пъкъ „турска“ интрига, и ще кажатъ нѣщо и за „прускитѣ марки“, „за вдъхновлението отъ Берлинъ“ и т. н. Славейковъ, Каравеловъ и др. — ще кажатъ тѣ — сж се опитвали, наистина, да създадатъ нѣкаква литература на жаргона на тая „Отвѣддунавска Русь“, но поради „всемирното значение на общоруската литература“, за което сж взели патентъ руситѣ отъ Ока и Волга, тоя жаргонъ трѣбва съ нагайка да се пропѣди отъ главитѣ на „наивнитѣ“ и „амбициозни“ българи. Нима е тѣй, г. Бобчевъ и г. Романчукъ?

Но стига вече „филология“. Нека минемъ сега къмъ другата акробатска игра на нашитѣ противници — съ терминологията. Г. г. Романчукъ и Бобчевъ не харесватъ, че нашия народъ се нарича „украински“ и тѣ сж се заели съ една дѣйствително неприлична тенденциозностъ, да ни доказватъ, че ний все пакъ се наричаме „руси“. И тукъ ще трѣбва да направя извѣстна разлика: за българина г. Бобчевъ сж още до нѣкъдѣ извинителни неговитѣ закачки къмъ насъ съ взетитѣ на заемъ отъ Меншиковъ тиради. Но какво да кажа за ролята на г. Я. Романчукъ, който въпрѣки пълната си увѣреностъ и съзнавайки, че си криви душата, жонглира съ терминитѣ „Русь“ „руски“, „малорусь“ и т. н.?

Г. Бобчевъ е очуденъ отъ моето мнѣние, че „въ Русия ни наричатъ съ русификаторска тенденция малоруси“ и той твърди, че наопаки, тенденциозно било употрѣбяването на думата „Украйна“. По сжщество ний ще му отговоримъ по-долу, както и на акробатщината на г. Романчукъ. Тукъ само ще обърнемъ вниманието му върху това, че да се наричатъ виднитѣ украински, или, споредъ терминологията на г. Бобчева, „малоруски“ учени, книжовници и политици, Максимовичъ, Кулишъ, Житецки и Драгомановъ, чиито имена сж записани съ златни букви въ историята на *украинското национално* възраждане, — да се наричатъ тия хора „общоруски“ писатели“ е най-малко невѣжество, ако не подигравка надъ неосвѣдоменостъта на читателя. Всичкитѣ тия дѣйци сж писали и на украински и на руски по сжщата причина по която и азъ — *si parva magnis com-ponere licet* — пиша това на български, по която и до день днешенъ въ Русия излизатъ украински списания на руски, по която въ Виена цѣли три украински вѣстника излизатъ на нѣмски езикъ, по която причина и чехското списание „Union“ излиза въ Прага на нѣмски. А пъкъ, когато сж писали на великоруски, разбира се, тия хора сж употрѣбявали официалния терминъ, съ който руската държава нарича, а слѣдъ нея и руската наука и публицистика сж почнали да наричатъ украинцитѣ, т. е. термина „малоруси“. Ако г. Бобчевъ имаше нѣкакво понятие за *украинскитѣ* съчинения на тия дѣйци, той, сигурно, не би рискувалъ да твърди, че Кулишъ, Драгомановъ, Максимовичъ или Житецки смѣтатъ термина „Малорусия“ за чиста монета; наопаки, въ тия съчинения той би срѣщналъ само терминитѣ „Украйна“ и „украинци“.

Сжщото може да се каже и за термина „Kleinrussen“, употребенъ отъ проф. Грушевски въ книгата „Russen über Russland“. Щомъ нѣмската терминология ни нарича по примѣра на руската държавна терминология, „Kleinrussen“, то и проф. Грушевски, който въ украинскитѣ и рускитѣ си съчинения употребява само терминитѣ „украинци“ и „Украйна“, за да бжде разбранъ отъ нѣмския читателъ трѣбва да употребява усвоения отъ нѣмцитѣ терминъ. Но, може би, никой не е по-далеко отъ признаването рационалността на термина „малоруси“ или „Kleinrussen“. отъ колкото е проф. Грушевски. А пъкъ вече нечувано изопачаване на истината ще бжде твърдението, че Максимовичъ, Кулишъ, Житецки или Драгомановъ сж смѣтали нѣкога, — както имъ приписва това г. Бобчевъ — нашия народъ за „юженъ клонъ на руския народъ“, — тѣ, които сами толкова сж се борили за националната независимостъ на украинството отъ московщината!

Сжщо такава фантазия или по-право измислица на „Новое Время“ е твърдението на Бобчева, че едва въ втората половина на XIX в. насъ сж ни нарекли въ Австро-Унгария съ политическа тенденция „рутени“, когато нашия народъ въ Галиция се наричалъ руски и до втората половина на XIX в. билъ наричанъ въ Австрия официално „руски“ (russisch). Прѣди всичко нито въ нашия, нито въ руския езикъ се срѣща термина „рутени“. Има само славянска транскрипция на нѣмската дума „Ruthenen (франц. „ruthène“, англ. „ruthenian“, итал. „rutheno“ и т. н.), дума толкова стара, колкото и сръдневѣковно-латинската „ruthenus“, която отъ своя страна е транскрипция на византийско грѣцката „Ρουθηνος“ отъ XI—XIII в. в.

Г. Бобчевъ е прочелъ въ нѣкои русофилски вѣстникъ нѣкое плитко остроумие за „галицкитѣ рутени“ и е взелъ термина „рутени“ въ сериозъ. Колкото пъкъ за нѣмското „Ruthenen“ и за неговата „тенденциозность“, то тая тенденциозность трѣбва да се търси още въ византийскитѣ паметници отъ XII в. и у срѣдновековитѣ западноевропейски лѣтописци. Нима и тамъ ще намѣримъ „австрийска интрига“, г. Бобчевъ? Сигурно нѣкой безмилостно Ви е излъгалъ, когато Ви е казалъ, че австрийскитѣ власти „официално“ ни наричали „руси“ („Russen“) „чакъ до втората половина на миналия вѣкъ“. Вмѣсто да вѣрвате на неграмотнитѣ лъжи на Вергуновци и Меншиковци, вземете по-добрѣ нѣкой томъ отъ стенографическитѣ протоколи на австрийския райхстагъ отъ 1848 или 1849 г. г., нѣкоя годишна на официалния Wienerzeitung, нѣкоя рѣчь на нашитѣ галицийски депутати било отъ 1849—49 г. или отъ по-късна дата (слѣдъ 1866 г.), нѣкой меморандумъ на нашитѣ политици отъ 1789 г. (подѣлбата на Полша) до день днешенъ до виенското правителство — и *никждѣ* не ще срѣщнете термина „Russen“ за обозначаването на нашия народъ въ Галиция, а на всѣкъждѣ и всѣкога ще намѣрите термина „Ruthenen“. Защо тогава да се компрометирате, г. Бобчевъ, като повтаряте слѣдъ Вергуна или Меншиковъ глупости, като тая, че „австрийскитѣ власти измислили въ втората половина на XIX в. термина „рутени“? Вмѣсто да наливате вода въ руската воденица, и вмѣсто да разпространявате московскитѣ лъжи за украинството, по-добрѣ би било да се загрижите за това, че сърбитѣ, съ знанието на Русия, съ куршумъ и бѣсилка „връщатъ“ „побългаренитѣ“ македонски „сърби“ въ лоното на сръбския народъ, а ромжнитѣ — пакъ съ

знанието на Русия — въ лоното на своя народъ. Вмѣсто да услужвате на руситѣ, които искатъ насила да прѣвърнатъ украинството въ „велика Русия“, подобрѣ бихте сторили да обърнете погледъ къмъ Македония, гдѣто скоро нѣма да останатъ вече българи или „побългарени сърби“, както твърдятъ Вашитѣ приятели славянофили, а могатъ да се появятъ и истински сърби.

Но нека минемъ къмъ сжщността на въпроса, а именно какъ стои работата съ тая терминология на украинския народъ? Г. Я. Романчукъ и г. Бобчевъ твърдятъ, че нашия народъ се наричалъ „руски“, а г. Романчукъ привежда даже и цитати отъ украинскитѣ паметници отъ XII в. до день днешенъ, за да докаже истиностъта на тия твърдения; отъ това, споредъ моитѣ критици, слѣдвало, че въ национално отношение нашия народъ се смѣталъ заедно съ великоруския. Отъ друга страна, тия господа заключаватъ, че името „Украйна“ и „украинци“ сж чужди на нашия народъ.

Всички цитати, приведени отъ г. Я. Романчукъ, сж вѣрни¹⁾, но той ги прави по единъ тенденциозно лъжливъ начинъ, и затова всичкитѣ му заключения сж невѣрни. Фактъ е, че първичното име на „Украйна“ и „украинцитѣ“ е „Русь“ и „русини“, както е фактъ, че това име *отчасти* (локално) и днесъ се употрѣбя въ австрийска Украйна и въ Холмщина (по лѣвия брѣгъ

¹⁾ Трѣбва да забѣлѣжимъ, че всички цитати сж писани съ стария тѣй нарѣченъ етимологически правописъ, който се е челъ отъ украинцитѣ съ украинско произношение, отлично отъ българското или великоруското. Тѣй напримѣръ „лѣто“ се е чело „літо“ (lito); „голова“ — „холова“ (holova); „нынѣшній“ — „нынішний“ (nyniszny); „русиновъ“ — „русинів“ (rusyniv); „спѣвъ“ — „спів“ (spiv) и т. н.

на западния Бугъ край полската граница). Това никой украинецъ нѣма да отрече, но именно тия два факта ний привеждаме, за да докажемъ, че старо-руската киевска държава отъ IX—XIII в. в. е била именно наша („украинска“ или „малоруска“), а не великоруска. Само ний имаме право за това име, тъй като *имената „Русь“ и „русини“ се употрѣбятъ въ нашитъ паметници отъ X в. до днесъ изключително за означаване на „Украйна“ (Малорусия) и „украинци“ (малоруси), а никога за означаване на Великорусия и великоруси.*

Съ украинцитѣ се е случило сжщото, което е станало и съ много народи въ Европа: въ течението на историята тѣ сж промѣнили националното си име¹⁾ и тѣхното име е прѣминало върху друга една, значително по-млада нация²⁾. Разликата е само тамъ, че

¹⁾ Сжщото се е случило и съ галитѣ. Въ продължение на историята тѣ въ първитѣ вѣкове слѣдъ Христа замѣнятъ името си съ „гомані“, послѣ съ „franci“, французи. Британитѣ слѣдъ сливането си съ англосакситѣ замѣнятъ името си съ англичани. Нѣмцитѣ дълго врѣме не сж имали общо име, а едва въ XII в. започватъ вмѣсто племеннитѣ си имена (allemani, longobardi и т. н.) да се наричатъ teutoni. Поляцитѣ сж се наричали „лехи“ или „ляхи“. Името „италиянци“ е изтласкало въ срѣднитѣ вѣкове старото „гомані“. Отъ друга страна „гомані“ сж се нарекли романизиранитѣ дако-илирийци. Американскитѣ англо-сакси вече не се наричатъ „англичани“, а „америкенъ“ или „кенедтенъ“. Турцитѣ още въ Мала Азия сж се наричали „османи“ и т. н.

²⁾ Името „французи“ (franci) е отъ германски произходъ. Първитѣ носители на това име още днесъ живѣятъ въ нѣмско край Рейнъ и Майнъ и се наричатъ локално „франки“, а тѣхната областъ — „Франкония“, сжщо тъй, както първоначалнитѣ носители на името „Русь“ днесъ се намиратъ край Днѣстръ и въ Галиция и локално се наричатъ „русини“. Имената „Нормандия“, „Бургундия“, „Ломбардия“ водятъ началото си отъ германскитѣ завоеватели на тия земи, отъ които и дия не е останала тамъ, сжщо тъй, както „рускитѣ“ дружинници — завоеватели отъ Киевъ сж дали името си на Московщината, но не сж оставили и

въ западна Европа нѣма такъвъ единъ молохъ, като Русия, който би искалъ да скрие отъ свѣта другитѣ нации, както и тамъ, че нито единъ другъ европейски народъ не е прѣживѣвалъ въ историята си такъвъ упадъкъ, както украинцитѣ, упадъкъ, който ги е лишилъ отъ старото име, аристокрацията имъ, интелигенцията и т. н. Затова днесъ „московцитѣ“ (както наричаме ний „великоруситѣ“) сж присвоили името „русскій“ и „Россія“ (и двѣтѣ произлизатъ отъ „Русь“); тъй че тия термини до извѣстна степенъ сж общи на двата народа (макаръ и въ *разни* форми и въ съвсѣмъ различни значения) — украинцитѣ и великоруситѣ¹⁾. И затова, когато г. Я. Романчукъ цитира *старитѣ* украински паметници или се позовава върху *частичното* употребяване на имената „Русь“, „русини“ срѣдъ галицкитѣ украинци въ сегашно врѣме, той прави това съзнателно, защото много добрѣ знае, че когато нашия народъ или съсѣднитѣ поляци употребяватъ тия термини, тѣ иматъ прѣдъ видъ *изклю-*

слѣда тамъ. Името „романи“, както казахме, е взето отъ дакоилирийцитѣ, отъ римлянитѣ, а пѣкъ името „българи“ е минало отъ завоевателитѣ на мизийскитѣ славяни. Името „пруси“ (Preussen) е взето отъ едно литовско племе и сега означава по-голѣмата частъ отъ нѣмския народъ. Името „Duitich“ е взето отъ нѣмцитѣ (Teuti, Deutsche), а означава холандцитѣ и т. н.

¹⁾ Нидерландцитѣ до днесъ се наричатъ „Niederduitsch“, а англичанитѣ ги наричатъ просто „Duitsch“ (т. е. „нѣмци“). Думитѣ „французи“ и „Franken“ принадлежатъ на два различни народа. Сжщото е и съ „сакси“. „Словенци“ и „сърби“ се употребяватъ за означаването на различни народи („Slovensci“ въ Каринтия и „Slovensci“, т. е. словацитѣ въ сѣв. западна Унгария. Имената „турци“, „тюрки“, „туркмени“ принадлежатъ на много монголски народи, „Хърватско“ се нарича областъта между Сава и Драва: нѣкога тъй се е наричала и Галиция; съ „България“ е означена въ Несторовата лѣтопись крайволжска Казанщина. „Румелия“ се нарича днесъ една частъ отъ Тракия; името произлиза отъ „Римъ“ и т. н.

чително украинската народност въ *противоположност* на великоруската, която и нашия народъ и поляцитѣ наричатъ само „москали“ (московци). Г. Я. Романчукъ знае, че, когато въ Несторовата лѣтопись отъ XI в. или въ акта на Люблинската уния отъ 1569 г. се употрѣбаватъ думитѣ „Русь“ и „руски езикъ“, то и двата паметника иматъ прѣдъ видъ *само* Украина и украинския езикъ. Той знае сжщо така, че когато галичанинътъ Барвински е писалъ своята „Исторія Руси“, той е ималъ прѣдъ видъ *само* Русь-Украина. Г. Я. Романчукъ много добрѣ знае, че когато нашия селянинъ отъ Карпатитѣ каже: „я е Русин“ или „я е Руснак“, това значи, че той се различава отъ „ляха“ (поляка) и отъ „москаля“ (великорусина), защото **нашия селянинъ никога нѣма да нарече „москаля“ (великорусина) „русин“.**

Г. Я. Романчукъ неволно самъ се опровергава, като цитира украински източници, защото именно отъ неговитѣ цитати става явно, това, което ний твърдимъ. Тѣй, на стр. стр. 21 и 22 г. Я. Романчукъ привежда цитати отъ издадената въ Лвовъ „Исторія Руси“ на Барвински (1890 год.), тъкмо въ които авторътъ, дава етнографическитѣ граници на „Русь“ „русинитѣ“ и „руския езикъ“. Нека повторимъ тукъ и ний тоя класически цитатъ: „А говорить народъ рускою мовою водъ горъ Карпатскихъ (Бескидовъ) по обохъ бокахъ рѣкъ Днѣстра та Днѣпра, далеко на *сходъ сонця ажъ поза рѣку Донъ, а зъ повночи водъ Пиньскихъ лѣсовыхъ болотъ, водъ рѣкъ Припети та Десны*, що вливають ся въ Днѣпро, ажъ далеко на полудне по Чорне море, куды вливають ся майже всѣ рускй рѣки. Та й по другій бокъ Карпатъ поселили ся русины ажъ далеко въ угорский низъ... Въ

Австрійской державѣ живутъ русины: на Буковинѣ, въ сходной Галичинѣ та повночной Угорщинѣ, а въ полудневой Росіи на Волини, Подолу та Украинѣ. Всѣхъ русиновъ числятъ отжеболышь 20 міліоновъ душъ (въ 1890 г. Б. Авт.). Земля, де народъ говоритъ рускою мовою звала ся (sic!) здавна Русь¹⁾“. Нима това понятие „Русь“ не е идентично съ сегашното „Украйна“ ?

Самъ г. Я. Романчукъ отчасти потвърдява нашето гледище, като казва на стр. 23, че името „Русь“ „е принадлежало първоначално на Киевскія центръ“, и самъ той заявява, че това име послѣ „се е прострѣло до племената, които споредъ Киевската лѣто-

¹⁾ Въ българска транскрипция тоя цитатъ трѣбва да се чете тѣй: „А ховорить наридъ рускою мовою видъ гирѣ карпатскихъ (Бескыдовъ) по обхъ бокахъ рикъ Днѣстра и Днипрá, далѣко на схидъ сѡнца ажъ по вельку рику Дин, зѣ пивночи вид Пынских лисовых болѡт, вид рик Припеты и Дѣсны, шчо вльваются въ Днипрѡ аж далѣко на полудне по Чѡрне мѡре, куди вльваются ся маіже вси-руськи рикы. Та и по другий бик Карпат поселылы ся русины аж далѣко въ ухѡрскый ныз. В австрійскій держави жьвуть русыны: на Буковини, в схидний Халычыни та пивнѣчний Ухѡршчыны, а в полудневий России на Волины, Подилу та Урканни. Всих русынив чыслятъ ся отже бильшь 20 милионив душ. Земля, де нарид ховорить рускою мовою звáла ся здавна Русь“.

Прѣведено на български това значи: „А говори народътъ руски езикъ отъ карпатскитѣ планини (Бескидитѣ) по двѣтѣ страни на рѣкитѣ Днестръ и Днепръ, далеко на истокъ чакъ отвѣдъ р. Донъ, а отъ къмъ сѣверъ отъ Пинскитѣ горски блата, отъ р. р. Припетъ и Десна, които се вливатъ въ Дрѣпръ чакъ далеко на югъ до Черно Море, гдѣто се вливатъ почти всички руски рѣки. И отъ другата страна на Карпатитѣ сж се заселили русинитѣ чакъ далеко до унгарската равнина.... Въ Австрійската държава русинитѣ живѣять: въ Буковина, въ источна Галиция и въ сѣверна Унгария, а въ южна Русия въ Волиния, Подоль и Украйна. Всички русини сж на брой повече отъ 20 милиона души. Земята, въ която народа говори руски езикъ, се е наричала отдавна Русь.“

пись сж били отъ *ляшкото* (полско) *произхождение*: *радимичи и вятичи*“, т. е. върху прадѣдитѣ на сегашнитѣ московци. Това твърдѣние е донѣкждѣ невѣрно, защото великоруситѣ, както и съсѣдитѣ имъ не сж употрѣбавали и не употрѣбаватъ термина „Русь“ за означаване на земята си, а иматъ само думата русскій (въ адективенъ видъ) за обозначаване на националността си, а пѣкъ държавата имъ се е наричала до края на XVII в. „московска“ (на руски „московское государство“; на украински „московщина“; на полски „moskiewskie carstwo“; на латински „Moscovitia“; на нѣмски „Moskowitzien“; на френски „Moscovie“).

Ако разгледаме историческото развитие на въпроса, то, безъ да се впускаме въ подробности, ще установимъ слѣднето: името „Русь“ въ IX—XI в. в. е обгръщало само Киевската област. (Въ тогавашнитѣ паметници за пѣтуванията отъ сегашната Черниговска или Волинска губерния или отъ Новгородъ за Киевъ се казва: „на Русь поїхав“). Въ XI и слѣдующитѣ вѣкове това име се е разпротрѣло върху цѣлата етнографическа територия на сегашна Украйна и *изключително това значение* е запазило до края на XVII в. Никога това име не е обгръщало Велико-русия, която се е наричала „Московщина“. Въ XVII в. подъ влиянието на грѣцкия езикъ въ тогавашния смѣсенъ църковно-украински езикъ (а не въ народния) се появява термина „Россія“ (Рѡссїа), като идентиченъ съ „Русь“ (т. е. съ „Украйна“¹⁾). Въ XVIII в. слѣдъ Полтавската побѣда надъ Мазепа, царь Петръ I

¹⁾ Киевскитѣ митрополити се наричатъ тогава „россійски“, когато митрополита на Москва — „московски“; въ тогавашнитѣ лѣтописи „російския“ народъ се противопоставя на „московския“.

съ обединителни цѣли (той е баща на панрусиститѣ) захвърля титлата „московски царь“ и възприема термина „Россія“ за обозначаване на цѣлата си държава, като създава тогава *за първи пѣтъ* фикцията, че държавата му била наслѣдница на старо-киевската „Русь“. Ясно е, че тая промѣна на името е направена тенденциозно и тя даже е прѣдизвикала протеста на Франция. Характерно е, обаче, и днесъ, че само великоруския народъ и езикъ се наричатъ на великоруски — „руски“, а държавата — „россійска“. Отъ срѣдата на XVIII в. украинцитѣ (русинитѣ) прѣставатъ постепенно да се наричатъ „Русь“ и „русини“, и именно затова, защото отъ врѣмето на Петра I това име вече не ги отличава отъ „Россія“ и „руситѣ“. Интересно е, че имената „Русь“ и „русини“ изчезватъ отначало въ оная частъ отъ Украйна, която е била присъединена тогава (отъ Петръ I) къмъ „Россія“ — Московщина (т. е. въ сегашнитѣ Харьковска, Полтавска, Черниговска, Екатеринославска губернии); едва отъ края на XVIII в. (т. е. слѣдъ окупирането на Киевската област, Волиния и Подолия отъ Русия) тия имена постепенно изчезватъ и въ тѣй наречената дѣснобрѣжна Украйна, пакъ затова, защото отъ момента, когато тукашнитѣ украинци — русини се срѣщатъ съ „руситѣ“ (великоруситѣ), имената „русини“ и „Русь“, само прѣдизвикватъ заблуждения въ националната терминология. Това изчезване на думитѣ „Русь“, „русини“, „руски езикъ“ (въ смисълъ на малоруски) е ставало несъзнателно, безъ нѣкакъвъ планъ или намѣрение, по естествения пѣтъ на атрофирането. *Днесъ никой полтавецъ, черниговецъ, киевлянинъ, уманецъ или сегашенъ украинецъ (малорусъ) нѣма вече да нарече себе си „русинъ“, земята си — „Русь“, а*

езика си — „руски“. Г. Я. Романчукъ много добръ знае това. Старитѣ имена сж изчезнали тамъ безслѣдно, и, когато се употрѣбява тамъ термина „рускій“, то е вече съ друго значение,—съ него се обозначава изключително „великоруския“ именно *въ противоположност* на украинския.

Вѣрно е твърдението на г. Я. Романчукъ, че терминитѣ „Русь“, „русинъ“ и „руски езикъ“ и днесъ се срѣщатъ въ нашия народъ въ Австрия за обозначаване на нашата националностъ — ний вече посочихме това по-горѣ. Но г. Я. Романчукъ „забравя“ да прибави веднага, че съ тия думи въ Галиция се означава това, което нѣкога се е означавало съ тѣхъ (до срѣдата на XVIII в.) въ цѣла Украйна, а именно украинската националностъ въ противоположностъ на „москалитѣ“, „московщината“, и „московския езикъ“ и, че съ *тия термини нашия галиційски селянинъ никога нѣма да нарече великоруса!* Това запазване на архаичнитѣ термини въ Галиция се дължи на обстоятелството, че ний галичанитѣ никога не сме имали никакви сношения съ москалитѣ („руситѣ“), а само съ поляцитѣ, които отъ XI в. ни наричатъ „Rus“, „rusini“. Ний галичанитѣ не сме имали тая потрѣбностъ да се откажемъ отъ старото си име. Наопаки съсѣдството съ поляцитѣ само е подържало старото име.

Тукъ трѣбва да отговоримъ на г. Я. Романчукъ по поводъ разсжденията му за терминитѣ „Мала Русь“ и „Малороссія“. Отъ факта, че въ XIV в. галицкия князь Юрий се е наричалъ „dux et heres Russiae minoris“, г. Я. Романчукъ вади заключението, че терминитѣ „Малороссія“ и „малоруси“ датиратъ отъ тия стари врѣмена и произлизатъ направо отъ „Russia

minor“. Това е едно ново доказателство за невѣжеството или за злата воля на г. Я. Романчукъ. Дѣйствително, галицкия князь Юрий е носилъ това име (само въ *латинскитѣ* грамоти), но то е означавало само това, че неговата „Русь“ (галицката) е била по-малка въ сравнение съ останалата „Русь“ (т. е. Подолия, Киевската, Полтавската, Черниговската областъ, Полѣсье и т. н.) *която тогава е принадлежала вече на Литва*, и чиито владѣтели, Гедиминъ, Олгердъ и др. сж носили титлата „*Великъ князь на Литва и Русь*“. Знача, „Мала-Русь“ — терминъ, както казахме, не употрѣбяванъ въ украинскитѣ паметници, — или, по-право, Russia minor е била само Галиция *въ противоположность на останалата Украина, а не на Московщината*, която тогава се е наричала „Moscovitia“ („московское государство“). Когато въ XVIII в. въ официалния руски езикъ се появява термина „Малороссія“, то нито генетично, нито по съдържание той не подхожда подъ Russia minor на Юрия Галички. То е едно съвсѣмъ ново, искусствено и тенденциозно измислено отъ московската дипломация *име на оная частъ отъ Украина, която е била тогава въ сѣюзъ съ Московщината* (т. е. Полтавската и Черниговската губернии). Когато Петръ I нарича държавата си „Россія“, то съ името Малороссія иска да каже, че лѣвата частъ на Украина е сжщо Русия, но „малка“, зависима отъ „великата“. Затова азъ имамъ правото да кажа, че московскитѣ царе сж измислили тоя терминъ и че той е изцѣло искусствень и тенденциозень, а *не националенъ*.

Въ свръзка съ своитѣ разсжждения за терминитѣ „Русь“ и т. н., г. Я. Романчукъ, а заедно съ съ него и г. Бобчевъ, твърди, че името Украина било

локално, а че въ *националното* си значение то било неологизмъ. Ето едно ново доказателство за бъркотия, която царува въ понятията имъ. Г. Я. Романчукъ самъ казва, че терминътъ Украина „често се споменава въ простонародната поезия“ и признава заедно съ полския историкъ Яблоновски, че въ XVII в. тоя терминъ обгръща по-голѣмата частъ отъ губернитѣ Подолска и Киевска, Екатеринославска и Херсонска и цѣлитѣ губернии Полтавска и Черниговска т. е. повече отъ половината на тогавашната национална територия на украинцитѣ. Но на г. Романчукъ не му се харесва, че това име се употрѣбява *сега* за обозначаване на *цѣлия* украински народъ и земя и той съглежда въ това нѣкаква опасностъ за малоруситѣ.

Г. Я. Романчукъ не знае или не иска да знае, че терминътъ „Украйна“ не е много по-новъ отъ „Русь“ и че е прѣтърпѣлъ сжщата еволюция, както и думата „Русь“: отъ локаленъ той е станалъ благодарение на голѣмото *политико-национално* значение на наричаната съ него територия — общонационаленъ. Тѣй, въ Киевската лѣтопись отъ XII в. подъ годината 1113 четемъ за смъртъта на киевския князь Володимиръ Мономахъ слѣдното: „О немъ-же Оукраина много постона“, при което подъ „Оукраина“ се разбира земята отсамъ и отвѣдъ Днѣпръ (край рѣкитѣ Рося, Стугня, Псьола), по-долу отъ Киевъ чакъ до степитѣ, населени тогава отъ чергаритѣ (половцитѣ). Характерно е, че това е сжщата земя която тогава (IX—XI в. в.) се е наричала *par excellence* „Русь“ (сжщо край рѣкитѣ Рося и Стугня). Когато казащината започва да се развива въ тия страни и да разширява владѣнията си на югъ въ степта

чакъ до устието на Днѣпръ, на западъ до Подолия и Волиния, на изтокъ къмъ Черниговската и Полтавската области, — то и името „Украйна“ (въ XV—XVII в. в.) се разпространява върху всички тия земи, както твърди това и г. Я. Романчукъ слѣдъ Яблановски, (т. е. върху *по-голямата* частъ на тогавашната етнографическа украинска територия). Къмъ срѣдата на XVIII в. това име придобива вече пълно гражданство за обозначаването на козацката държава на Богданъ Хмелницки. Тѣй напр., Богданъ Хмелницки се подписва „Гетман Украіни“ и същеврѣмено употребява, като синонимъ на „Украйна“, думата „Русь“. Въ прѣговоритѣ си съ полскитѣ пратеници той казва: „Съ Божия милость азъ съмъ сега *единовластенъ самодържець руски*“, а неговия полковникъ Джерджалий казва: „Ще пропѣдимъ васъ ляхитѣ, *отвѣдъ Висла, а намъ ще ни остане нашата Украйна*“. На гроба на Хмелницки (1657 г.) неговиятъ „писарь“ (държавенъ секретарь) Зорька говори отъ името на „*усеи річи посполитои украинскои*“. Запазила се е отъ онова врѣме и се е разпространила отъ Карпатитѣ до Донъ една историческа пѣсенъ за единъ отъ героитѣ на Хмелницки, подолския полковникъ Морозъ — Морозенко, въ която се казва:

„Ой Морозе — Морозенку,
„Нашъ прѣславний козаче!
„За тобою, Морозенко,
„Вся *Українонька* плаче,
„Не так тая *Україна*,
„Як те гордее вѣйско ¹⁾ и т. н.

¹⁾ Ой, Морозе-Морозенко, нашъ прѣславни козаче. За тебе Морозенко цѣла *Украйна* плаче, не толкова тазъ *Украйна*, както тая горда войска.

Друга една историческа пѣсень за другъ единъ полковникъ на Хмелницки, Перебийностьъ казва :

„Гей, не дивуйте, добріі люде,
„Що на *Вкраїні* навстало,
„Що під Дашевом, під Сорокою
„Множество Ляхів пропало ²⁾ и т. н.

Сорока и Дашовъ сж мѣстности край Днестръ на границата на Буковина и Бесарабия. Пѣсеньта нарича и тая земя „Украйна“.

Сжщо и въ литературнитѣ произведения отъ XVII в. (драмитѣ, стиховетѣ и т. н.) името Украина се употрѣбява за обозначаване държавата на Хмелницки, както и за цѣлата украинска етнографична територия. Въ тогавашната западноевропейска литература и картография (английска, французска и т. н.) съ името *Украйна се нарича цѣлата територия отъ Санъ на западъ до Донецъ на истокъ*, като въ други случаи сжщата територия се нарича и „Rossia“ или „Ruthenia“ — до като Великорусия се нарича тогава въ цѣла Европа „Moscovitia“, а съвсѣмъ не „Russia“.

Сжщото намираме и въ XVIII в., само че съ тая разлика, че терминътъ „Русь“ постепенно изчезва, като отстъпва мѣсто на „Украйна“. Тѣй въ „думі“ на Ивана Мазепа отъ първитѣ години на XVIII в. четемъ:

„Зжаль ся Боже, *Украины*
„Що не вкупѣ маеть сыны
„Еденъ живеть изъ поганы
„Кличеть: сюда, атаманы!

²⁾ Хей не се чудете, добри хора, на това, що е станало въ *Украйна*, че подъ Дашевъ, подъ Сорока много поляци сж загинали.

„Идѣмъ Матки ратовати
„Не даймо ей погібаты!“
„Другій Ляхомъ за грошъ служитъ
„По *Вкраинѣ* и той тужить:
„Маты мы старенькая!
Чомъ ты вельми слабенькая
Розно тебе розшарпали
Когды по самъ Днѣпръ туркамъ дали,
Все те фортель щобъ слабѣла
И ажъ въ конецъ силъ не мѣла“
*Третій Москвѣ тожъ голдуеть
И ей вѣрнѣ услукуеть:*
*Той на Матку нарекаетъ
И неволю проклиняетъ: (sic!)*
*„Лѣпше було не родити
Нежели въ такихъ бѣдахъ жити“¹⁾ (sic).*

Тая „дума“ е характерна не само съ това, че авторството ѝ се приписва на Мазепа и че употребява, като политически и националенъ терминъ, думата „Украйна“, а и съ политическата си концепция. Изразявайки украинската държавна идеология, тя се опълчава, както противъ „поганцитѣ“ (турцитѣ), противъ

¹⁾ На украински трѣбва да се чете тъй: „ѣ“ — като българско „и“; „и“, като руско „ы“; „е“, като руско „э“; „г“, като българско „х“; ій = ый; „о“ прѣдъ крайна съгласна или двѣ съгласни въ срѣдата на думата, като „и“ и т. н.

На български това стихотворение значи: „Съжали се, Боже, на Украйна, че синовеѣ ѝ не сж вкупомъ: единъ живѣе у турцитѣ и вика: тука воеводи, да отидемъ да спасимъ Отецеството отъ гибель. Другия за пари служи на поляцитѣ и тжгува за Украйна: Майко моя слаба, разпокъсаха те, когато те дадоха до Днѣпръ на турцитѣ, за да отслабнемъ. Третия на Москва се кланя и служи. Той се оплаква отъ отечеството и проклина неволята (sic!): По-добрѣ да не бѣхъ се родилъ, отколкото да живѣя въ такива неволи“.

„ляхитѣ“ (поляцитѣ), тѣй и противѣ „Москва“ (Великорусия). Даже и въ пѣснитѣ на противната на Мазепа партия думата „Украйна“ се употрѣбѣва въ сѣщото значение.

И въ неполитическитѣ пѣсни отъ това врѣме (XVIII вѣкъ) остава само терминътъ „Украйна“ за обозначаване на старата „Русь“. Г. Я. Романчукъ, сигурно, знае пѣсенъта отъ XVIII в. „Стоитѣ явір над водою, в воду похилив ся“, — защото кой украинець отъ Сянъ до Донъ не я знае. Нима въ нея не се говори за украинския казакъ, пратенъ отъ царя въ походъ :

„Ой поїхав въ *Московщину* та там забинув
„Свою рідну *Україну* на віки покинув
„Казав собі посадити въ головах калину
„Будуть пташки прилітати калиноньку їсти
„Будуть мені приносити з *України* вісти ¹⁾)

Ясно е, че тукъ „рідна“ *Украйна* се противопоставя на *Московщина*, като на чужда земя.

Нека срѣщу всичко това г. Я. Романчукъ ми посочи една едничка народна украинска пѣсенъ, въ която нашата земя да се нарича съ архаическия терминъ „Русь“ или още повече съ искусствено то име „Малороссія“.

Въ XIX в. терминътъ „Украйна“ придобива изключително национално политическо значение за обозначение на *цѣлата* наша национална територия. Когато единъ отъ първитѣ украински писатели,

¹⁾ „Ой, отидохъ въ *Московщина* и тамъ загинехъ и оставихъ за вѣки родната си *Украйна*. Казахъ да ми насипатъ високъ гробъ, да да ми посадятъ надъ главата калина. Ще идватъ птичкитѣ да ядѣтъ калината и ще ми донасятъ извѣстия отъ *Украйна*“.

Квитко Основяненко започва въ XIX в. да издава въ Харковъ своето списание, той го нарича „Украинскій Вѣстникъ“, макаръ че аристократа Основяненко бѣше монархистъ и за никакви сепарстически тенденции у него не може да се говори. Сжщо тѣй и Максимовичъ, Метлински, Костомаровъ, Кулишъ и др. когато пишеха на украински употрѣбяха за обозначаване на цѣлата ни територия термина „Украйна“.

Тарасъ Шевченко въ 30—60-хъ години на миналия вѣкъ довърши останалото. Като синъ и еманация на народа, той не знае за *цѣлата* наша земя друго име, освѣнъ „Украйна“. Г. Я Романчукъ знае какво именно *общо-национално и политическо* значение има тоя терминъ въ пламената поезия на Шевченко. Когато поетътъ призовава своитѣ сънародници

Свою *Україну* любіть
Любіть її во время люте
В останнюю тяжкую минуту
За неі Господа моліть!)

или когато казва за себе си:

Я так її люблю
Мою *Україну* убогу
За неі душу погублю...²⁾)

Или когато пророчествува, че

Встане *Україна*
Світ правди засвѣтитъ,

¹⁾ Да обичать своята Украина, да я обичать въ люто-врѣме и въ послѣдняя тежка минута да молятъ Бога за нея.

²⁾ Азъ тѣй я обичамъ, бѣдната си Украина, че душата си давамъ за нея.

! помолятъ ся на волі
Невольничі діти,¹⁾

то никой, даже и російскія русификаторъ, не се съмнява, *какво имено* разбира Шевченко подъ тая „Украйна“: малкия кжсь земя край Днѣпръ въ XII и XV в. в., Богдановата държава въ XVII в. или *сборната* наша национална територия и *цѣлата* наша нация въ сегашния смисълъ.

Колкото за нашето врѣме, то нѣма никакъвъ споръ за това, какво значи „Украйна“. Нѣма нито едно украинско издание отъ послѣднитѣ години въ Русия, гдѣто да се употрѣбява за обозначаване на цѣлия ни народъ и земя другъ терминъ, освѣнъ „украинци“ и „Украйна“. Колкото пѣкъ за Галиция, то тамъ наистина сж се запазили до послѣдно врѣме архаизмитѣ „Русь“ и „русини“, но имената „Украйна“ и „украинци“ иматъ сжщо пълно гражданство. Вземете кое и да е украинско списание въ Галиция отъ послѣдното десетолѣтие и почти нѣма да срѣщнете терминитѣ „Русь“, „русини“, а само „Украйна“ и „украинци“. Вървете въ Галиция и питайте селянитѣ отъ което и да е наше село, какви сж, и тѣ ще ви кажатъ: „Ми русини, украинци“ или просто „ми украинци“.

Г. Я. Романчукъ е напустналъ Галиция прѣди 30 години. Въ това врѣме много и много работи сж се промѣнили. Ний сме се развили и отъ закоравѣли „галицки русини“, които сами не знаеха какъвъ народъ сж, станахме съзнателенъ народъ — *украинци*. И се така наричаме и искаме да се наричаме и ще се наричаме, безъ да питаме г. г. Вергуновци и Боб-

¹⁾ Ще възстане Украйна, ще блѣсне свѣтлината на правдата и на воля ще се помолятъ дѣцата на роба.

чевци! Ние много добрѣ разбираме, защо това ясно, недвусмислено и славно историческо име, *свързано съ традициитѣ на борбата съ московцината толкова ядосва г. г. панрусиститѣ*. Но именно затова, защото тѣ мразятѣ толкова това име, то е скъпо и свято за насъ, защото, както казва Шевченко въ „Посланието“ си до такива сънародници, като г. Я. Романчукъ:

Нема на свѣті України, немає другого Днѣпра!
А *ви* прете ся на чужину шукати доброго добра!..
О як-би то сталось, щоб *ви* не вертались
Щоб там і здохли, де ви поросли!
Не плакали-б дѣти, Мати-б не ридала
Не чули-б у Бога вашої хули!
І сонце не грѣло-б смердячаго гною
На чистій, широкой на волній земли ¹⁾

Или

І Коллара читаете
З усіеі сили
І Шафарика і Ганку
І в славянофіли
Так і претесь *і всі мови*
Славянського люду
Усі знаете — а своєї
Дасть Біг! —²⁾

¹⁾ Нѣма на свѣта Украйна, нѣма други Днѣпръ, а пѣкъ *вий* се стремите на чужбина да търсите чуждо добро. О, ако можехте да не се върнете, да умрете тамъ, гдѣто сте порасли! Не биха плакали дѣцата, майкитѣ не биха ридали, не биха достигнали до Бога вашитѣ хули! И слънцето вече не би огрѣвало смърдящия гной на чистата, широка, свободна земя.

²⁾ Четете Коларя съ всички сили и Шафарика и Ханка и се все стремите да бждете славянофили *и знаете всички славянски езици, а пѣкъ своя — дай Боже!*

Австрийско-нѣмска интрига ли?

Всичкитѣ филологически и номенклатурни аргументи на г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ, които току що оборихме, имаха за цѣль да „докажатъ“, че украинцитѣ или споредъ тѣхъ, малоруситѣ сж часть или диалектична разновидность на цѣлокупния „руски“ народъ, а слѣдъ това, че стремезитѣ за политическа самостоятелность на Украина сж само „австрийско-нѣмска интрига“, измислена за разпокъсването на „великата славянска държава“, интрига, подкрѣпена отъ една страна отъ „наивността“ „амбициозността“, „невѣжеството“, „заслѣплението“ и стремезитѣ за „лични облаги“ на украинската интелигенция въ Галиция, а отъ друга — отъ прускитѣ марки, за които има какво да кажа г. Бобчевъ. До колко украинцитѣ сж само диалектична разновидность на „единния руски народъ“, ний видѣхме това въ по-горнята глава. Тукъ ще разгледаме само въпроса за украинската самостоятелность, специално, доколко стремезитѣ за тая самостоятелность сж плодъ на австрийско-нѣмската интрига за разпокъсването на „единната и недѣлима Русия“.

Прѣди всичко трѣбва да забѣлѣжимъ, че всички угнетители на поробенитѣ народи винаги и навсѣкждѣ разправятъ за „неприятелски“ интриги. Тѣй, на врѣмето си турцитѣ и тѣхнитѣ приятели въ Европа наричаха българското освободително движение „руска интрига“, както и плодъ „на рускитѣ рубли“, — съ какво право, — нека рѣшатъ всички български патриоти, па даже и самъ г. Бобчевъ. Гръцкото освободително движение, както и арменското дълго врѣме се е наричало въ Турция „английска интрига“, а сега

арменскитѣ национални стремежи се окачествяватъ въ Цариградъ, като „руска интрига“. Въ началото на XIX в. сръбската иредента наричаха „австрийска интрига“ противъ Турция (Карагеоргевичъ имаше политическата помощъ на Австрия), а сега я наричатъ „руска интрига“ противъ Австрия. Маджаритѣ виждатъ въ всички национални движения въ Унгария нѣкоя съсѣдска „интрига“, ако не сръбска, то руска или ромѣнска, ако ли пъкъ нито една отъ тритѣ, то „виенска“ или швабска! Галицкитѣ поляци до послѣдното десетолѣтие виждаха въ всички национални стремежи на галицкитѣ „русини“ „руска интрига“, а пъкъ, когато безмислицата на такова едно твърдѣние стана очевидна и отношенията на поляцитѣ къмъ Русия започнаха да се промѣнятъ, тѣ почнаха да наричатъ нашето движение „пруска интрига“. Русия отначало наричаше украинското движение „полско-австрийска интрига“, а когато тя почна да кокетничи съ поляцитѣ, нашето движение стана нѣмска интрига. Отъ началото на XIX в. въ Русия украинството се смѣта за „интрига“ на Австрия.

И всички тия твърдѣния сж отчасти вѣрни — именно доколкото става дума за популяризирането и международното трактуване на нѣкой въпросъ въ Европа. Ясно е, че враждуващитѣ помежду си държави се мжчатъ да намѣрятъ взаимнитѣ си Ахилекови пети, които сж именно национално-ирредентичнитѣ или „сепарастичнитѣ“, както винаги ги нарича заплашената страна, движения. Тѣй, Русия използва българското национално движение, както сега използва стремежитѣ на сърбитѣ и арменцитѣ, като помага на тия движения даже съ оржжие, доколкото интереситѣ ѝ изискватъ отслабването на Турция или

Австрия. Турция използва движението на мохамеданитѣ въ Кавказъ, а Франция и Англия се ползуваха отъ полскитѣ възстания противъ Русия. Но нима отъ тия чужди „симпатии“ къмъ споменатитѣ освободителни движения слѣдва, че тия движения: българското, сръбското, арменското, полското и т. н. сж нѣмали своя естествена основа, а сж били плодъ на нѣкоя чужда „интрига“ или на чужди парични помощи?!

Само въ такъвъ смисълъ, както посочихме вече, може да се нарече и стремежа за създаването на една украинска държава нѣмска интрига. Ний не отричаме, че нѣмското (а по-слабо и австрийското) обществено мнѣние се *интересува* отъ въпроса за създаването на украинската държава, като противовѣсъ на Русия въ европейския концертъ. Но да се вади отъ това заключението, че украинския въпросъ е австрийска или нѣмска измислица противъ Русия, би било равносилно на твърдѣнието, че, българската освободителна борба противъ Турция била чисто и просто руска интрига. *Украинското движение за самостоятелностъ сжществува вече редъ години* и е закрѣпнало дотолкова, че нѣкои държави започватъ вече да държатъ смѣтка за него, като за международенъ факторъ. Но то сжществува само по себе си, самостоятелно и естествено; независимо отъ това, дали тая или оная държава ще се интересува за него и го подкрѣпя въ европейското обществено мнѣние, или не. А пъкъ твърдѣнието, че нѣмската или австрийската „интрига“ била прѣдизвикала това движение, показва очевидно невѣжество или зла воля. Защото, е извѣстно, каква тежка борба за национално сжществуване водятъ украинцитѣ въ Австрия съ поляцитѣ,

които винаги сж бивали подкрѣпени отъ Виена, както е извѣстно, че до послѣдно врѣме въ Германия съвсѣмъ не сж се интересували отъ украинското движение, па макаръ и поради приятелскитѣ отношения на нѣмцитѣ къмъ Русия. Който твърди противното, или нѣма понятие за работата, или говори противъ собственото си убѣждение. Хората които не могатъ да разбератъ святитѣ освободителни стремежи на единъ поробенъ народъ и ги калѣтъ съ клевети за нѣкаква интрига, издаватъ съ това само низкия си начинъ на мислене.

Колкото пъкъ специално за украинската политическа независимостъ отдѣлно отъ великоруската, то историята — разбира се, вѣрната и обективна история, а не фабрикуваната *ad hoc* отъ руската официална наука, — ни учи, че *украинската политическа самостоятелностъ е по стара отъ великоруската* и че тя се е проявявала по разни начини въ историята отъ XVIII в.

Както казахме вече по-горѣ, източно славянскитѣ племена, които по-късно сж се слѣли въ сегашния украински народъ, още въ мжглата на VII или VIII в. сж образували отъ самъ и отвѣдъ Днѣпръ своя държава „Русь“. До началото на X в. тая държава („Русь“) обгръща цѣлия басейнъ на Днѣпръ, Бугъ и Днѣстръ, съ изключение на черноморската степь, гдѣто сж скитали дивитѣ чергари (печенегитѣ). *Тѣй че, тая държава е била сжщата, която е обединявала прадѣдитѣ на сегашнитѣ украинци*, но не и племената, които по-късно сж дали начало на великоруситѣ. Едва въ първата половина на X в. воинствения киевски князь Святославъ (сжщия, който завоюва за кратко врѣме и България) покори живу-

щитѣ въ басейна на Ока славяни: радимичи и вятичи, които споредъ първоначалната, тъй наречена Несторова лѣтопись, били „отъ ляхитѣ“ и не славяни (фини, муромци и др., поволжскитѣ българи и каспийскитѣ хазари). Неговия синъ Володомиръ Велики, а по-късно внукътъ му Ярославъ Мждри, сж бивали принудени да воюватъ именно съ радимичитѣ и вятичитѣ, които сж се стрѣмили да се изтрѣгнатъ отъ киевско-руското (т. е. украинското) господство; тъй че радимичитѣ и вятичитѣ биха могли да се нарѣкатъ тогава „сепаратисти“.

Когато слѣдъ смъртта на Ярославъ Мждри неговата голѣма държава се подѣли между синоветѣ и внуцитѣ му на „удѣли“, тоя сепаратизмъ на сѣвероизточнитѣ славяни и не славяни намѣри изразъ въ самостоятелния политически животъ на княжевствата на Владимиръ надъ Клязма и на Суздалското, които станаха основа на московската държава. *Значи, общия политически животъ на „Русь“ (Украйна) съ племената отъ басейна на Волга или по-скоро на Ока е траялъ само около сто години, и то съ прѣкъсване.* Отъ смъртта на Ярославъ Мждри (1054 г.) до анексията на Украйна отъ Екатерина II (1764 и 1765 г. г.), т. е. въ течение на цѣли 700 години между Русь—Украйна и Московската държава *нѣма никакъвъ общъ политически животъ.* Въ басейнитѣ на Ока и Волга отъ Суздалско-Володимирското, а послѣ Московското княжество изникна голѣмото „Московско царство“ (Moscovitia), докато пѣкъ „Русь“—Украйна, съ изключение на Галиция, която се падна на Полша, влѣзе въ „Великото Литовско-Руско Княжество“.

Затова противорѣчи на историческата истина твърдението, че московското царство било станало

наслѣдникъ на старата киевска държава. *Въ дѣйстви- телностъ прѣкъ наслѣдникъ на великитѣ киевски князе бѣше Литовската династия на Гедиминовичитѣ*, а наслѣдница на нашата стара държава отъ IX—XIV в. в. стана литовско-украинската държава отъ срѣдата на XIV в. до края на XVI. Гедиминовичитѣ, наречени още Олгердовичи, се поуукраинчиха и тѣх- ната държава бѣше главно украинска. Тя обгръщаше всички украински земи, освѣнъ Галиция, която бѣше въ рѣцѣтѣ на Полша, а украинския езикъ, смѣ- сенъ малко съ бѣлоруския, стапа официаленъ и литературно-училищенъ. Тая литовско-украинска дър- жава *воюваше главно съ Московската държава*, при което най-славни воеводи на литовско украинскитѣ князе бѣха украинцитѣ : князь Острожски, Ходкевичъ, князь Сопига, князь Глински и др. Въ това врѣме между Украина и Московщина не само че нѣмаше нищо общо, но наопаки съществуване непримирима вражда и почти непрѣкъсната война. Въ украинскитѣ лѣтописи отъ онова врѣме (XIV—XVI в. в.) москов- цитѣ се смѣтатъ за чужденци, както и тогавашнитѣ московци мразеха насъ, черкеситѣ или „ляхитѣ“ — както ни наричаха тѣ — като съвсѣмъ чужди и враждебни на тѣхъ хора.

Както не е имало никакво политическо-държав- но единство между Московщина и Украина, нито стрѣ- межъ за такова единство (съ изключение на единъ кратъкъ периодъ отъ срѣдата на X в. до срѣдата XI в., когато прадѣдитѣ на московцитѣ бѣха *насила* присъединени къмъ „Русь“), — също тѣй тѣ не сж имали никаква езиковна и културна, а особено литературна общностъ. Че още въ паметницитѣ отъ XI в. е очевидна разликата между украинския и

великоруския езици (макаръ и да сж писани тия паметници на църковно-славянски езикъ!), — ний говорихме вече по-горѣ. „Първоначалната лѣтопись“, „Волинско-галицката лѣтопись“, „Слово о полку Игоря“, „Паломникъ на Данила Мниха“, „Поучения на князь Мономахъ къмъ дѣцата“, „Сборникъ на князь Святославъ“ и др. носятъ бѣлѣзитѣ на украински произходъ (по езикъ колоритъ, духъ, съдържание и авторство) и сж изключителна собственостъ на украинската култура, а московцитѣ нѣматъ нищо общо съ тѣхъ. Слабата великоруска литература, която започва да се проявява въ втората половина на XI в. се е развивала по-късно съвсѣмъ самостоятелно отъ старо-украинската („староруската“), както отъ удѣлната епоха, тѣй и отъ литовския периодъ. Именно прѣзъ послѣдния периодъ, когато отъ една страна живия езикъ започна по-силно да си пробива пътъ въ старо-украинската литература (тѣй нареченитѣ „лѣтописи“ отъ XIV до XII в. в., „пчели“, „измарагди“, „цѣпи“, „статусъ латовски“, и религиозн. литерат.) и отъ друга страна полско-латинскитѣ реформационни (протестантски и социански) влияния въздѣйствуватъ върху „Русь“ — Украйна, тогавашната украинска литература е съвсѣмъ самостоятелна и отдѣлна отъ сухата, и закоравѣла, отградена съ китайска стѣна отъ Европа, московска литература. Украйна и Московщина тогава сж вече два далечни единъ отъ другъ свѣта: Украйна е Европа, културния животъ (сношенията съ България и Византия отъ една страна, и съ Полша, Нѣмско, Чехия и Италия отъ друга); Московщината е затворената въ себе си Азия, която влиза съвсѣмъ рѣдко и спорадично въ нѣкои врѣменни сношения съ Европа.

Но нека се върнемъ къмъ историята на украинската държава.

Кратко интермецо, когато слѣдъ 8 столѣтия политическа независимостъ настѣпва едно прѣкъсване на украинския политически животъ, бѣше врѣмето отъ люблянската уния (1569) до възстанието на Хмелницки (1648), т. е. цѣло столѣтие на полско господство надъ Русь—Украйна, което господство се прѣкъсваше отъ 1600 г. отъ много казацки възстания, докато Хмелницки не откъсна най-послѣ поголѣмата частъ отъ украинскитѣ земи и образува отъ тѣхъ една *нова украинска държава*, тѣй нар. Гетманщина. Чрѣзъ Переяславския договоръ се учреди тогава унията на тая украинска държава съ Московската.

Официалнитѣ руски историци (Погодинъ, Соловьевъ) прѣдставятъ работата тѣй, ужъ „Малоросия“ при Богданъ Хмелницки се е „върнала“ или „възсѣединила“ наново съ „общоруската държава“. Нѣма нищо по-фалшиво и ретроспективно-тенденциозно отъ това твърдѣние. Нито Русь—Украйна се е „върнала“ доброволно подъ властѣта на „рускитѣ царе“, нито пѣкъ царетѣ отначало сж мислили да „взематъ“ подъ своя властъ и Украйна. Въ борбитѣ си съ Полша русинитѣ-украинци сж намирали помощъ по-скоро у цариградскитѣ патриарси и малдавскитѣ господари или у татаритѣ, отколкото у московцитѣ. *Стойки на страна отъ смърната борба на Украйна съ Полша, Московщината най-добрѣ показваше съ това, че Украйна ѝ е чужда, както и тя неѝ.*

Московската държава сжщо тѣй не се мѣсеше въ великото възстание на Богданъ Хмелницки противъ Полша. На Хмелницки помагаха не московцитѣ — а татаритѣ. Той имаше за цѣль да освободи отъ Полша.

цѣлия украински народъ и да възстанови самостоятелната украинска държава. „Не ми трѣбва ‘вашата Полша, стига ми земята въ моето руско (т. е. украинско) княжество“. — „Съ Божия милость азъ съмъ сега единовластенъ самодържецъ руски (т. е. украински)“ — ето думитѣ, съ които се обръща той къмъ полскитѣ пратеници. А неговия полковникъ Дерджали казва на сѣщитѣ пратеници: Ний ще ви пропѣдимъ, васъ ляхитѣ, отвѣдъ Висла, а пѣкъ за насъ нека ни остане нашата Украйна“. Значението на тия думи е ясно: Хмелницки и неговия помощникъ говорятъ за своя *самостоятелна* държава.

Когато по-късно Богданъ Хмелницки прие съюза съ Московската държава, той направи това не по своя воля, а отъ необходимостъ. Толкова годишната борба съ Полша му показа, че сама Украйна нѣма да побѣди и затова той потърси съюзникъ. *Хмелницки се обърна отначало не къмъ Москва, а къмъ Турция* и склучи съ нея такъвъ договоръ, какъвто склучи послѣ съ Москва, т. е. застана подъ турски протекторатъ. Но когато видѣ, че турския султанъ не бърза да накара васала си, кримския ханъ да помогне на Украйна, Хмелницки разтури съюза съ Турция и склучи сѣщо такъвъ договоръ съ Москва, само и само да намѣри нѣкъдѣ помощъ противъ Полша.

Между Украйна и Московската държава се постигна едно споразумение (въ Переяславъ въ 1654 г.) споредъ което *Украйна запази пълната си политическа независимостъ* (т. е. своя войска, сношения съ чуждитѣ държави, свой гетманъ и свое управление), а само противъ общитѣ си врагове двѣтѣ държави трѣбваше да дѣйствуватъ заедно. Тѣй че, Украйна не се е „върнала“ къмъ общността съ Москва, нито се

е обединила съ нея въ една държава, а си е останала и за напредъ самостоятелна държава, само че „подъ протектората“ на царя, сжщо тъй както по-рано щѣше да бжде „подъ протектората“ на султана.

Че Хмелници смѣташе Москва за чужда, а не родна нему земя, и че не е мислилъ да се „обединява“ съ нея, се вижда най-добрѣ отъ слѣдующитѣ три години на неговото господаруване. Москва просто не искаше силна украинска държава и задъ гърба на Хмелници прѣговаряше съ Полша. Хмелници скоро съобрази това и се съюзи съ шведския кралъ Карлъ X противъ Полша, макаръ че Москва бѣше въ съюзъ съ Полша противъ Швеция, като рѣши да скъса съ Москва и да приеме „протектората“ на Швеция. За съжаление Хмелници неочаквано умрѣ (1657 г.), безъ да довърши започнатото дѣло. Неговия съюзъ съ Москва бѣше само едно търсене на помощъ въ нужда, сжщо тъй както по-рано съюзътъ му съ татаритѣ и съ Турция, а по-късно съ Швеция, а не единъ обратъ“ къмъ „общата руска държава“. Той нито е мислилъ за нѣщо такова, което сж измислили съвсѣмъ наскоро московскитѣ „обединители“ — националисти (Соловьевъ, Катковъ, Погодинъ, гр. Бобрински, Пихно, Савенко, Меншиковъ и др.), като му приписватъ работи, отъ които той най-много се е страхувалъ. Хмелници мислѣше само за една самостоятелна украинска държава, подписваше се винаги гордо „гетманъ на Украина“ и владѣеше въ нея, като украински владѣтель до послѣдния моментъ на живота си. Надписътъ „Богдану Хмельницкому — единная, недѣлимая Россія“ на паметника му въ Киевъ е наистина една гавра съ идеитѣ и паметъта на великия „гетманъ України“. Но тоя надписъ не може да

изличи въ съзнанието на украинския народъ истинското значение на Богдана, тъй вѣрно характеризирани отъ единъ неграмотенъ селянинъ-богомолецъ, който на въпроса, кой е тоя Хмелницки, на конь отъ камъкъ и бронза, отговорилъ: „Той билъ нашъ царь хохлацки“¹⁾.

Синътъ на Богданъ, Юрий Хмелницки потърси уния отначало съ Москва, а послѣ съ Полша; Дорошенко—съ Турция (1648), Мазепа съ Швеция (1708). Всичкитѣ тия комбинации се осуетиха отъ твърдата историческа необходимостъ само затова, защото Московската държава съ своята грамадна тежестъ започна вече да играе роля въ сѣдбинитѣ на Европа, а Украина, току що възникнала отъ една демократична революция и имаща изборно-республикански строй не можеше да се бори на три фронта: съ Москва, Полша и Кримъ, които заедно нападаха младата украинска държава. Отъ врѣмето на тая трагична борба съ трима неприятели, въ която сж загинали почти всичкитѣ Богданови рицари и защитници на народа отъ ржцѣтѣ на поляцитѣ, московцитѣ и татаритѣ или въ взаимнитѣ борби на украинскитѣ партии („кармозинитѣ“ противъ „чернь“ или „посполититѣ“) сж запазени два интересни документи на украинската държавническа мисль: договорътъ между Дорошенко и султанъ Мехмедъ IV отъ 1688 г., въ който *султанътъ обѣщава на украинския гетманъ помощта си за освобождението на цѣлия украински народъ до Сянъ Припеть и Десна*, както и договорътъ между *Мазепа, запорожцитѣ и Карлъ XII Шведски (1708)*, който гарантира цѣлостта и независимостта на Украина. Характерно

¹⁾ Московцитѣ ни наричатъ на присмѣхъ „хохли“, селянитѣ понѣкога употрѣбватъ тая дума за обозначаване народността си.

е, че Мазепа, призовавайки украинскитѣ старейшини за борба съ Москва, за освобождението Украина, се опира на Переяславския договоръ, нарушенъ отъ Москва. Врѣмето отъ 1708 г. (Полтавския бой) до 1744 г. бѣше вече агония на украинската независимостъ въ обятията на Петръ I и Екатерина II. Екатерина нанесе и послѣдния ударъ на „Гетманщината“, като анексира Украина и унищожи гетманския режимъ и автономията на Гетманщината, а по-късно анексира и територията на Запорожката Сѣчь (унищожаването на „Сѣчь“-та стана въ 1775 г.). Всичко това се придружава отъ заточаването на украинскитѣ патриоти и първенци въ Сибирь, осждането имъ на смъртъ и отъ изгонването на украинския езикъ отъ училищата и печата. Тѣй стана тоя „доброволенъ обратъ“ на Украина къмъ „единната руска империя“ на Петръ I и Екатерина II.

Прѣмахването на Гетманщината и унищожаването на Запорожката Сѣчь все пакъ не означава още края на украинскитѣ домогвания за политическа независимостъ. Украинцитѣ отъ Гетманщината не можеха лесно да се помирятъ съ упадъка на своята независимостъ и когато въ 1767 г. Екатерина II свика отъ цѣлото си царство една „генерална устроителна комисия“ (нѣщо, като законодателно тѣло) депутатитѣ отъ Украина, начело съ Грицко Полетика поискаха да се върне старото самоуправление на Гетманщината. Тая комисия биде скоро разтурена, а много украинци изкупиха стремежътъ си за самоуправление съ заточение, затворъ и даже съ смъртъ.

Но свободолюбивия духъ не умрѣ въ украинскитѣ първенци, прѣименувани въ „малоросійское дворянство“. Тѣй напр., графъ Василий Капнистъ

отива въ 1791 г. въ Берлинъ, като таенъ пратеникъ на украинскитѣ дворяни, при пруския кралъ, за да моли послѣдния да освободи Украйна, а извѣстния вече Грицко Полетика пише своята прочута „Исторія Руси“ (т. е. история на Украйна), въ която разказва историята на украинскитѣ стремежи за политическа независимостъ. По-късно, въ началото на ХІХ в. се образува едно тайно „Дружество за освобождаване на Украйна“, а въ 1821 г. възниква друго „Дружество на съединенитѣ славяни“, цѣльта на което бѣше, всички славяни да иматъ свои държави, обединени въ единъ свободенъ съюзъ. Въ това дружество влизаха дворянитѣ отъ лѣвата частъ на Украйна, въ които, както писа въ 1825 г. М. Маркевичъ на руския революционеръ и декрабистъ Рилеевъ, „живѣе още духътъ на Полуботка ¹⁾“. Въ програмата на това дружество намираме и искането за автономия на Украйна.

Идеята за украинската независимостъ пламва по-силно, когато единъ кръжецъ млади украинци образува въ 40-хъ години на миналия вѣкъ „Кирило-Методиевото Братство“, разкрито отъ полицията въ 1847 г. Водители на Братството бѣха историкътъ Никола Костомаровъ и книжовникътъ Пантелеймонъ Кулишъ, а изразителъ на идеитѣ му въ поезията — Тарасъ Шевченко. Цѣльта на кръжеца бѣше самостоятелната конституционно-демократична украинска държава, която заедно съ другитѣ славянски държави да образува една славянска федерация. Както казахме вече, въ 1847 „Братството“ се разкрива, а членоветѣ му биватъ осждени на тежки наказания, и най-тежкото сполетява Тарасъ Шевченко.

¹⁾ Гетманъ Полуботокъ, единъ отъ борцитѣ за свободата на Украйна въ врѣмето на Петъръ I (слѣдъ Мазепа), е умрѣлъ въ затвора.

Мисълта, да се достигне до украинската държава по пътя на съюза на славянските държави е обща на „Дружеството на съединените славяни“ и на „Кирило-Методиевото Братство“. Сжщата мисъл виждаме прокарана по-късно и въ „Свободния Съюз“ на Михаилъ Драгомановъ. Нѣкои смѣсватъ тая идея съ идеите на руските или не-руските панслависти, които искатъ да обединятъ всички славяни подъ скиптра на Русия, но това не е право. Руските панслависти искатъ подъ маската на „всеславянско-руската“ идея поробването на всички славяни отъ Русия и сливането на славянските народи, — особено на украинците и бѣлорусите — съ великорусите, а пъкъ украинските „федералисти“ отъ „Дружеството на съединените славяни“ и отъ „Кирило-Методиевото Братство“, както и Драгомановъ виждаха въ славянската общност само сръдство да се осигури политическата независимостъ на славянските народи — специално на украинския — отъ гнета на другите славяни (московците или поляците) и неславяни (турците, маджарите, нѣмците). Лозунга на панславистите-обединители е: Чрѣзъ обединяване на славяните къмъ тяхното порусяване; — а идеята на украинските федералисти бѣше: чрѣзъ *свободния съюзъ* на славяните къмъ *независимостта на Украйна*.

Тарасъ Шевчевченко е първия, който посочва на украинската политическа мисъл отъ първата половина на XIX в. вмѣсто неясните контури на федерализма широкия пътъ на украинската независимостъ. Неговите исторически и политически поеми сж единъ могъщъ протестъ противъ анексирането на Украйна отъ Русия, единъ високъ апелъ къмъ всички украинци да извоюватъ политическата самостоятелностъ на

Україна, па макаръ и съ цѣната на рѣки вражеска кръвъ.

Само въ едно свое произведение, „Иванъ Хусъ“, Шевченко говори за славянитѣ :

Щоб усї Славяне
Стали добрими братами
І синами сонця правди!¹⁾

По-късно той не се интересува вече за славянството. а само за Украйна. — „Встане Украйна, свѣт правди засвѣтитъ и помолятъ ся на волї неволничї дѣти“. — „Кайдани порвите і вражею, злою кровю волю окропите²⁾“ — ето неговитѣ обикновени изрази. Отъ миналото Шевченко възпѣва или това, което свидѣтельствува за нашата борба за *независимостта на Украйна* или това, което ни рисува тая независимостъ въ ясни, свѣтли краски. Той укорява Хмелници, че е далъ Украйна подъ властѣта на Москва („Ой Богдане, Богданочку, неразумний сине, нащо віддав Москалеви нашу Україну³⁾“ и се въодушевява отъ спомена за Мазепа („Якби при гетмьманї Йванї вся Україна з шаблями стала, не плакали б дѣти, Мати б не ридала!⁴⁾“) и т. н. Това идейно творчество на Тарасъ Шевченко ясно кристализира модерния идеалъ на украинската независимостъ.

¹⁾ Всички славяни да станатъ добри братя и синове на слънцето на правдата.

²⁾ Ще възстане Украйна да запали свѣтлината на правдата и на воля ще се помолятъ синовеѣ на робитѣ. — Скъсайте веригитѣ и поръсете земята съ вражеската зла кръвъ.

³⁾ Ой Богдане, Богдане, неразумни сине, защо даде на Московеца нашата Украйна.

⁴⁾ Ако бѣше застанала съ саби цѣла Украйна при гетмана Ивана, дѣцата не биха плакали, майката не би ридала.

Когато слѣдъ Шевченко Михаилъ Драгомановъ още веднѣжъ се връща къмъ федерализма върху базата на федеративното прѣустройство на Русия (вж. неговия „Свободенъ съюзъ“), то това, намъ поне, прави впечатление повече на единъ тактически приемъ, за да спечели тогавашнитѣ руски либерали за автономията на Украйна. Неговитѣ исторически трудове (напр. „Политическитѣ пѣсни на украинския народъ“), въ всѣки случай, показватъ на украинцитѣ, какъ тѣ нѣкога сж се борили за своето отечество, а политическитѣ му писма („Украйна и центроветѣ“, „Изгубено врѣме“ и др.) изтъкватъ патилата на украинския народъ. *Но по теория федералистъ, Драгомановъ, редомъ съ Шевченко, на практика, безъ да ще, най-силно съдѣйствиува за идеята на украинската независимостъ, тѣй че по-късно и сега привърженицитѣ на тая идея често пѣти се ползватъ отъ неговата аргументация за обосноваване на своитѣ искания.*

Възпитаното подъ негово влияние младо поколение галичани отъ 90-хъ години на XIX в. си поставя вече ясно задачата за една „свободна и независима Украйна отъ Карпатитѣ до Кавказъ“. Пръвъ изразителъ на тоя лозунгъ бѣше украинския социалистъ Юлианъ Бачински въ своето произведение „Ukraina irridenta“ (Лвовъ 1895 г.).

Сжщата задача си поставя и основаната въ 1899 г. въ руска Украйна „Революционна Украинска Партия“, първата брошура на която носи заглавието: „Само-стійна Україна“. И макаръ че тая партия скоро се разцѣпва и макаръ че отъ нея излизатъ нѣколко партии или организации (Укр. социалъ-дем. партия, тѣй наречената „Спілка“, „Укр. народна партия“ и т. н.), все пакъ лозунгътъ „независима Украйна“ не

само че не изчезва, а се пръсва широко срѣдъ народнитѣ маси, сжщо тѣй както и въ периода 1900 г. — 1914 г. въ Галиция и срѣдъ американскитѣ украинци. И ако рускитѣ украинци не го прокламиратъ, а се стремятъ само къмъ „автономията на Украйна“ (украинскитѣ клубове въ първата (60 души) и втората (40 души) Дума, писмата на украинскитѣ селяни и общини до I-та и II-та Дума, програмата на „Съвѣта и т. н.), то тѣ правятъ това само затуй, че не могатъ да говорятъ свободно.

Послѣднитѣ години отъ развитието на руска Украйна (отъ 1905 г.) свидѣтелствуватъ за необикновения рѣстъ на украинството. Който познава рускитѣ порядки, разбира, колко е тежко тамъ да се боришъ съ държавата и нейния гнетъ; толкова повече, когато държавата намира подкрѣпа въ великоруското общество, както е, когато става дума за украинството. И все пакъ проявитѣ на украинството прѣзъ послѣдното десетолѣтие сж дотолкова силни, че не могатъ вече да се отминатъ съ ефтината фраза за нѣкаква „чужда интрига“. Когато въ Киевъ, Харьковъ, Одеса, Екатеринославъ, Могилевъ, Полтава и др. излизатъ, по-право, излизаха прѣди войната нѣколко десетки украински печатни органи, когато украинското издателско движение (до 1905 г. вслѣдствие на варварския указъ отъ 1876 г., съ който се забраняваше украинската литература и печатъ, то бѣше невъзможно) безспирно и явно расте и става вече първа величина слѣдъ великоруското и полското; когато даже разнитѣ „земства“ официално започватъ да издаватъ органитѣ си на украински; когато на заявлението на прѣдседателя на Думата, Родзянко (сжщо украински ренегатъ), че украинскитѣ селяни не раз-

бирали украинския литературенъ езикъ и не искали украински училища, се отговаря отъ неговия изборенъ окръгъ съ заявления, носящи хиляди селски и работнически подписи и твърдящи тъкмо противното; когато украинския парламентаренъ клубъ въ Виена получава поздравъ отъ руска Украйна съ подписитѣ на стотици селяни и работници и съ искането да се отвори въ Львовъ украински университетъ; когато на всички голѣми конгреси (кооперативни, училищни и т. н.) украинската проблема става най-остъръ въпросъ и главна ось на спороветѣ; когато въ Думата отъ врѣме на врѣме възникватъ „украински дебати“, въ които такива видни политици, като Родичевъ или Милуковъ съ факти на ръка доказватъ невъзможността и държавнически абсурдъ на русификацията на Украйна; когато приготовленията за Шевченковитѣ тържества и откриването на паметника му въ Киевъ засѣгатъ такива широки кръгове (градскитѣ съвѣти, земствата, печата, интеллигенцията, селянитѣ и работницитѣ), че правителството налага върху тия приготовления своето вето, което прѣдизвиква тридневни голѣми улични демонстрации въ Киевъ, Екатеринославъ и др., въ които, напр. въ Киевъ, една тридесетна хилядна тълпа вика: „Да живѣе Украйна“. Долу царизма! Долу Москва!“, тъй че само редовната войска разпрѣсва демонстрантитѣ, и т. н. т. н.— всичко това не може да се нарече „нѣмска“ или „австрийска“ интрига. То е едно *масово* движение на украинския народъ, което придобива все повече и повече общо-националенъ характеръ, и което не може вече да бжде спрѣно отъ никоя сила. А констатирането на тоя фактъ не е „романтизмъ“, за какъвто разправя г. Я. Романчукъ, а една вѣрна оцѣнка на ре-

алнитѣ условия, които или сж неизвѣстни на г. Романчукъ, или пъкъ за които той тенденциозно си затваря очитѣ.

И, ако г. Романчукъ може да не познава руска Украйна, то, като галичанинъ той не бива да не познава украинството въ Галиция. Той е напустналъ отечеството си прѣди 30 години и, както изглежда, не се е интересувалъ отъ еволюцията, прѣживѣна отъ Галиция. Както казахъ, г. Я. Романчукъ, все още стои въ кръга на ония явления, които до извѣстна степенъ си имаха мѣстото прѣди 30 г., но които сега отдавна вече принадлежатъ на заглѣхналото минало. Тоя свой съвсѣмъ невѣренъ фактически материалъ г. Я. Романчукъ размѣсва съ соуса на русофилската тенденция, въ резултатъ на което се получава всичко, но не и обективна истина.

Уяснявайки си въпроса по своя обединителенъ шаблонъ и залавяйки се за поврѣхностната прилика на терминитѣ „Русь“, „русскій“ и „русинъ“, г. Я. Романчукъ, както изглежда излиза отъ прѣдположението, че въ Галиция живѣятъ „руси“, които поляцитѣ и австрийцитѣ сж „отдѣлили“ съ китайска стѣна отъ Русия, „прѣслѣдвайки“ всички прояви на културнитѣ сношения съ Русия, вслѣдствие на което въ Галиция се е „образувала“, съ подкрѣпата на Австрия една украинофилска партия. Г. Я. Романчукъ смѣта, че сж сторили тежъкъ грѣхъ ония галичани, които „по наивность“ или „лекомислие“ сж стѣпили на „опасния“ пѣтъ на „украинофилството“.

А сега, нека видимъ историческата истина, т. е, фактитѣ, а не безосновнитѣ твърдения. Австрия получи Галиция въ 1772 г. слѣдъ подѣлбата на Полша,

а нѣколко години слѣдъ това лвовския гръко-униатски митрополитъ Левъ Шептицкий (чийто потомъкъ е сегашния митрополитъ гр. Андрей Шептицкий) като прѣдставителъ на галицкитѣ „русини“ подаде до правителството на Мария Терезия единъ меморандумъ по въпроса за подчиняването на гръко-униатската църква и украинската народност на латинската църква и поляцитѣ, съ молба да се приравнятъ правата на двѣтѣ църкви и народности въ Галиция. Въ тоя меморандумъ, въ който „русинитѣ“ се наричатъ съ срѣдневѣковния терминъ Ruthenen, Левъ Шептицкий иска отъ Австрия да помогне на галицкитѣ „русини“ да се развиватъ национално, като казва, че тогава *Галиция би станала точка на привличането за ония милиони „русини“, които живѣятъ въ южна Русия, чакъ отвѣдъ Днѣпръ*, безъ да иматъ тамъ нѣкакви национални права. Ясно е, че Л. Шептицкий търсѣше помощта на Австрия отъ една страна противъ Полша и латинството, а отъ друга противъ Московската държава. Г. Я. Романчукъ, сигурно, ще каже: „Ето началото на австрийската интрига“. Можемъ да го успокоимъ: повѣреника и всемогщия канцлеръ на Мария Терезия написа подъ меморандума: „Sch! ein spitzbub! и го сложи подъ сукното. Австрия, както е извѣстно, бѣше тогава въ тѣсенъ съюзъ съ Русия (противъ Полша и Турция) и не мислѣше да организира украинцитѣ противъ Русия. А пъкъ, ако синътъ на Мария Терезия, Иосифъ II доста е спомогналъ за развитието на галицкитѣ украинци (Ruthenen), то той го е направилъ не за да напакости на Русия, а защото бѣше ученикъ на французкитѣ философи, либералъ и свободомислящъ, и съ желѣзна ржка и революционенъ замахъ рефор-

мира своята държава, при което много отъ нововъведенията му не можаха да се задържатъ за дълго време (германизацията на всички училища и учреждения въ Австро-Унгария, крайното отдѣляне на църквата отъ държавата и т. н.), но болшинството отъ тѣхъ бѣха трайни и полезни за всички народи въ държавата (общото просвѣщение, унищожаването на крѣпостничеството, демократическия принципъ на управлението и т. н). Тия именно свѣтли страни на неговитѣ реформи съживиха галицкитѣ „русини“, които бѣха една изцѣло демократична маса (селяне и попове). Просвѣтата, унищожаването на крѣпостничеството и общото за цѣлото Австрия отнасяне на Иосифъ II къмъ селянина, като къмъ основа на държавата (извѣстенъ е характерния анекдотъ за това, че императоръ Иосифъ II самъ оралъ нивитѣ си или пѣкъ, че прѣоблеченъ, като селянинъ, неочаквано се явявалъ въ учрежденията ужъ по работа, за да види, какъ се отнасятъ чиновниците къмъ народа), съ една дума хуманното културно управление на „Иосифинизма“ бѣше „интригата“, която пробуди галицкитѣ „русини“ и не ги остава да загинатъ, като нация. Галицкитѣ „русини“, а особно селянитѣ добрѣ помнятъ тая „интрига“ и името на Иосифъ II се споменава въ селскитѣ колиби въ источна Галиция съ истинска благодарностъ. Но най-малко Иосифъ II е мислилъ да интригува противъ собствената си съюзница Русия. Интереситѣ на Австрия бѣха насочени къмъ Бѣлградъ, къмъ Балканитѣ, а за Киевъ тя и не мислѣше. Ако е ималъ Иосифъ II на умъ нѣкоя „интрига“, то само противъ шлехетско-полскитѣ реставрационни стремежи и за това той не се грижеше, дали въ украинска или „руска“ посока се е

реформиралъ националния животъ на галицкитѣ „русини“. De facto той не е вървѣлъ нито въ едната, нито въ другата посока, а се образувалъ на локално църковна основа. Тѣй въ основания отъ Иосифъ II университетъ въ Львовъ украинскитѣ професори прѣподаваха теология на чисто църковенъ (старобългарски) езикъ съ украинско произношение („ѣ—и; „и“ —ы; „ж“ —на у и т. н.). Тамъ е слѣдвалъ и Юрий Венелинъ, прѣди да се прѣсели въ Русия. Разбира се, такова едно прѣподаване на единъ мъртавъ езикъ не е могло да се способствува за националното развитие на галичанитѣ и затова скоро се прѣкрати поради липса на слушатели. Все пакъ тая епоха на Иосифъ II посѣя първитѣ зърна на националното движение срѣдъ галицкитѣ „русини“ и ги спаси отъ полонизация.

Истинското възраждане на галицкитѣ „русини“ се започна обаче едва слѣдъ 1830 г. и то подъ четири влияния: западно-европейския романтизмъ и национализъмъ; полския революционенъ демократизъмъ; западно славянското възраждане и събуждането на украинцитѣ въ Русия. Маркиянъ Шашкевичъ, който заедно съ група свои другари бѣше за галичанитѣ това, което по-рано бѣше Иванъ Котляревски за руска Украина, се намираше подъ влиянието на всичкитѣ тия четири струи. Западното славянство го интересува, като живъ примѣръ на национално самозапазване и въодушевяване за родния езикъ и минало. Украинскитѣ писатели отъ Русия го вдъхновяватъ, като *родни негови* и той пише на приятеля си, поета Никола Устяновичъ, като му праща украинскитѣ произведения на Максимовичъ, сборницитѣ отъ народни пѣсни на Метлицки и др.:

Ось так, Миколаю, вкраїнски вірлята
І веселят душу й серце звеселять
Осьтак-то мій друже, *руські* соколята
То в голос то з тиха Матері співають¹⁾

Тукъ виждеме, че въодушевлението отъ украинската старина, казачество, езикъ и поезия е за него въодушевление отъ нѣщо *свое родно!* За Шашкевичъ и неговитѣ приятели нѣма никакво съмнѣние, че „Русь“ и „Украйна“ сж едно и сжщо нѣщо, а „Московщина“ съвсѣмъ друго, чуждо. Националниятъ идеалъ на Шашкевичъ е ясенъ: въ своята „Днѣстрска русалка“ (1837 г.) тоя ясно подчертава етнографическитѣ граници на „Русь-Украйна и ясно говори за нашата история, различна отъ великоруската. Сжщо тѣй и другарьтъ му Яковъ Головацки, когато прѣподава (въ 1848 г.), нашата литература, като професоръ въ Лвовския университетъ ясно и недвусмислено говори за нашия езикъ и литература, като за *отдѣлни* отъ великорускитѣ, а идентични съ украинскитѣ. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че Шашкевичъ и другаритѣ му пишатъ на чисто-народенъ украински езикъ, наистина, съ незначителенъ примѣсъ на локални галицки нарѣчия, а „Днѣстровска русалка“ е издадена не съ славянски правописъ, а съ новъ — фонетиченъ²⁾.

¹⁾ Тѣй, Миколае *украинскитѣ* орлета веселятъ и душата и сърцето; тѣй, друже мой *рускитѣ* соколи ту гласно, ту тихо пѣятъ на майка си“. *Вкраїнски* и *руські* сж у Шашкевичъ синоними за обозначавање на „малоруски“ и въ противоположность на „московски“ (великоруски).

²⁾ Отъ цитата, който даваме тукъ познавачьтъ на украинския езикъ, както и на великоруския, ще види, че поемата на Шашкевичъ е писана на украински, а не на великоруски:

„Австрийска интрига“ ще каже отново г. Я. Романчукъ. Но нима има нѣкаква „интрига“ и въ това, че Шашкевичъ и другаритѣ му заради своитѣ украински литературни стремежи сж били изпѣдени отъ семинара, а първитѣ имъ издания сж били конфискувани, както и че сж търпѣли полицейски прѣслѣдвания отъ... Австрия, чийто канцлеръ Метернихъ бѣше най-добъръ приятель на Николай I и не искаше да прибавя къмъ полския, унгарския и чехския въпроси още и украинския, толкова повече, че той би породилъ единъ конфликтъ съ Русия? Нима има австрийска „интрига“ и въ това, че Метернихъ (1847 г.), узналъ чрѣзъ шпионитѣ си за сществуването на украинското „Кирило-Методиево Братство“ въ Киевъ, съобщава за това на Николай I, а послѣдния започва съ присящата нему бруталность да потисва украинцитѣ? За тая услуга Николай I си отплати въ 1849, като се опълчи противъ маджаритѣ и оправда пословицата: „едната ржка мие другата“.

Или да вземемъ „пролѣтѣта на народитѣ“ въ Австрия — 1848 г. Г. Я. Романчукъ, сигурно, пакъ ще каже: „това бѣше австрийска интрига, интрига на гр. Стадионъ, намѣстника на Галиция“, когато му кажемъ, че тогавашния „Главенъ Съвѣтъ“ на галицкитѣ „русини“, на чело на който стоеше митрополитъ Яхимовичъ, както и „конгреса на ученитѣ и книжовницитѣ“, свиканъ отъ тоя Съвѣтъ, както и най-послѣ делегатитѣ на тоя Съвѣтъ на първия сла-

Цвѣтка дрібная
Молила неньку
Весну раненьку
„Нене рідная!
„Вволи ми волю,
„Дай мені долю:

„Шоб я зацвила
„Весь луг скрасила
Що би я була,
Як весна красна,
Як сонце ясна.“

вянски конгресъ въ Прага сж заявили, че галицкитѣ русини сж часть отъ единъ 15 милионенъ (тогава!) народъ, отдѣленъ както отъ поляцитѣ, тѣй и отъ великоруситѣ и имащъ свой отдѣленъ езикъ, литература и минало, и че тѣ искатъ да се развиватъ, като отдѣленъ народъ. Пресата („Заря Галицка“ и т. н.), брошуритѣ, и манифеститѣ на „Главния Съвѣтъ“ се печатаха, наистина, съ стария църковно славянски (тѣй нареченъ етимологически) правописъ, но на народенъ украински езикъ съ съвсѣмъ незначителенъ църковно славянски примѣсъ (не трѣбва да се забравя, че духовенство бѣше тогава интеллигенцията на галицкитѣ украинци).

За двѣ течения („украинофилско“ и „русофилско“) срѣдъ галичанитѣ — за които г. Я. Романчукъ говори тѣй, сѣкашъ „украинфилското“ е по-младо отъ „русофилското“, може да става дума едва въ 60-хъ години, когато, собствено, се появява въ Галиция „москофилството“. Наистина, още въ 30-хъ години на миналия вѣкъ въ Галиция идва единъ отъ основателитѣ на руския панрусизмъ, проф. Погодинъ и спечелва за идеята на „обединението“ на галицкитѣ „русини“ съ „единния руски народъ“ — галицкия книжовникъ Денисъ Зубрицки. Но работата не отива по-нататъкъ и това има съвсѣмъ прѣходенъ характеръ, безъ да повлияе върху развитието на „Галицката Русь“. Едва въ 60-хъ години, когато отъ една страна Австрия започна да покровителствува полския режимъ въ Галиция, а отъ друга страна слѣдъ поражението при Кьонигрецъ изглеждаше, че Австрия ще се разпадне, панрускитѣ емисари въ Галиция намѣриха податлива за тѣхната цѣль почва въ безвѣрието на галичанитѣ въ собственото национално разви-

тие. Панрускиѣ емисари знаеха, къмъ кого да се обѣрнатъ, за да привлекътъ по възможность по-широкъ кръгъ недоволни отъ Австрия и поляцитѣ галичани, и се обѣрнаха къмъ двама редактори, Дидницки и Наумовичъ, които държаха въ рѣцѣтѣ си двата единствени тогава вѣстници, „Слово“ и „Наука“. Спечелването на тия двама души (паритѣ не играеха тукъ послѣдня роля) изведнѣжъ даде здрава основа на москвофилството, защото съ помощта на „Слово“ и „Наука“ то за първи пътъ се разпространи срѣдъ широкитѣ кръгове. Нарастващето слѣдъ въвеждането на конституцията и тѣй нар. автономия на Галиция влияние на полската аристокрация въ Виена укрѣпваше психологията на разочароването и безвѣрието срѣдъ галичанитѣ и само помагаше на москофилството, което въ 60-хъ и 70-хъ години, наистина, спечелва надмощие срѣдъ галичанитѣ. И, сигурно, клерикалниятъ аристократизмъ на тогавашното духовенство, което прѣдпочиташе църковния езикъ прѣдъ „селския“ и виждаше въ искусствено-смѣсенятъ руско-украински езикъ на „Слово“ и „Наука“ нѣщо близко до църковния, способствуваше за бързото разпространяване на това старо москвофилство, което все пакъ бѣше още далеко отъ приемането на руския литературенъ езикъ за литературенъ езикъ на галичанитѣ. Г. Я. Романчукъ даже упрѣква тогавашнитѣ водители на москвофилството, че сж писали на искусственъ езикъ, и че не сж разпространили руския литературенъ езикъ въ Галиция. Можемъ да го увѣримъ, че тѣ не биха сполучили да сторятъ това, защото *тогавашнитѣ галички москвофили не сж се смѣтали великоруси*, а само въ борбата си съ Полша имаха политически тежнениа къмъ Русия,

гдѣто има „сжщата азбука“ и „почти сжщата вѣра“.. А великоруския езикъ тѣ не приемаха. Наопаки, натрапването му на галичанитѣ би значило отблѣсването имъ отъ москвофилството.

Заедно съ това обаче не изчезва и националното течение, което има задъ себе си вече нѣколко десетолѣтния традиция. Наопаки, съживено отъ влиянията изъ руска Украйна, то още по-силно кристализира, като чисто народно, украинско движение. Въ началото на 60-хъ години се появяватъ въ Галиция за първи пжть произведенията на Шевченко (по-късно отъ съчиненията на Пушкина!) и влиянието имъ е просто поразително (до като Пушкинъ и до днесъ остава чуждъ). Едно слѣдъ друго възникватъ чисто-украинскитѣ списания („Вечерниці“, „Мета“, послѣ „Правда“) и макаръ че първитѣ двѣ скоро спиратъ, защото се прѣслѣдватъ отъ полската администрация и църковно-москвофилскитѣ кржгове и нѣматъ материални срѣдства, все пакъ третото („Правда“) спечелва почва и цѣлъ редъ години излиза, като прочутъ идеенъ органъ не само на галицкото, но и на руското украинство. Отначало слаба, материално неосигурена, но въ морално отношение — опора въ националната стихия отсамъ и отвѣдъ границата, „Правда“ не само че издържа конкуренцията на „Слово“ и „Наука“, но и създава силната партия на „народовцитѣ“, която въ края на 70-хъ години издава освѣнъ „Правда“ още двѣ списания: „Діло“ и „Батьковщина“, организира „Народния Съвѣтъ“, украинския народенъ театръ, „Просвѣта“ и започва да влияе върху мъртвитѣ до сега селски маси, както и върху политиката. Въ 80-хъ години „народовцитѣ“ иматъ вече половината отъ всички сеймови мандати, получени въобщо отъ „руси-

нитъ“, а другата половина държатъ москвофилствуещитъ и недеklarираниитъ елементи.

Ако иска да бжде вѣренъ на истината, г. Я. Романчукъ трѣбва да признае, че, до като москвофилството въ Галиция бѣше нѣщо искусствено, дѣло на подкрѣпяната съ пари пропаганда на монополнитъ вѣстници „Слово“ и „Наука“, то *народовската реакция противъ москвофилството бѣше резултатъ на едно природно и спонтанно развитие отъ нѣдрата на самото общество*, повлияно главно отъ руското украинство, сковано тогава въ самата Украйна отъ указа отъ 1876 г.

За доказателство на „австрийската интрига, г-нь Я. Романчукъ привежда историята на тѣй нареченото „споразумѣние“ съ поляцитъ въ галицкия сеймъ (1889 г.), когато народовцитъ заявиха, че галицкитъ „русини“ сж часть отъ украинския народъ и държатъ страната на Австрия. Съ това, казва г. Я. Романчукъ, се разтури съюза между „народовцитъ“ и русофилитъ, а отъ това спечелила хитрата Австрия! За да се разбератъ тогавашнитъ събития, не трѣбва да се забравя: 1) че Австрия искаше тогава да воюва съ Русия и министра на външнитъ работи Калноки искаше да се опира не само върху поляцитъ, но и върху украинцитъ; 2) че поляцитъ не сподѣляха тия желаня на Калноки, а му противорѣчеха (значи и на Австрия) и не искаха да признаятъ въ сейма никакви концесии на галицкитъ украинци; 3) че тогавашната декларация на „народовцитъ“ бѣше съгласна съ тѣхното политическо вѣрую и единствената политически разумна, защото, принудени да избиратъ между конституционна Австрия и абсолютична Русия „народовцитъ“ не можеха да направятъ другъ изборъ,

освѣнъ Австрия; 4) че „москвофилитѣ“ трѣбваше тогава да се отдѣлятъ отъ „народовцитѣ“, съ което само се прѣдизвика уяснение въ теченията срѣдъ народа; и 5) че „народовцитѣ“ бѣха спечелили тогава първитѣ основи на националното срѣдно училище, както и важни позиции въ университета, което бѣше реалната национална придобивка отъ тая стѣпка. Наистина, когато Австрия отново се спогоди съ Русия, тогава тя отново даде „народовцитѣ“ на благоволенieto на поляцитѣ, което тури началото на ожесточената борба ¹⁾ на „народовцитѣ“ съ поляцитѣ и полското управление въ Галиция, въ която борба първитѣ бѣха въ сѣюзъ отначало (до 1899 г.) съ „москвофилитѣ“, а послѣ съ украинскитѣ „радикали“, които се отдѣлиха отъ младата частъ на „народовцитѣ“ подъ влиянието на Мих. Драгомановъ и социализма. Но именно това „вѣроломство“ на Австрия доказва, че украинството не е било никога плодъ на нейнитѣ интриги, а *самостоятелно национално движение*, което Австрия се е опитвала (и то слабо) да покровителствува тогава, когато е смѣтала това за необходимо. А пъкъ обстоятелството, че въпрѣки „вѣроломството“ на Австрия, украинството не само, че продължава да сѣществува, но даже се разви дотолкова (слѣдъ 1900 г.), че тия борби на два фронта (съ „москвофилитѣ“ и поляцитѣ) почти изметоха москвофилството отъ политическа арена ²⁾, спечели реформа

¹⁾ Въ тая борба тѣ спечелваха години затворъ, стотици и хиляди арести, вѣчни конфискации на украинскитѣ вѣстници, обиски и затваряне на украинскитѣ институти и даже убийства при изборитѣ.

²⁾ Въ 1907 г. отъ 32 парламентски мандати „украинцитѣ“ спечелиха 27, а москвофилитѣ само 5 и то 2 отъ тѣхъ съ полска помощ; въ 1911 отъ 31 парламентски мандати украинцитѣ имаха

на сеймовитѣ избори, която даде на украинцитѣ 61 мѣста въ галицкия сеймъ, изтрѣгна съ нѣколко обструкции въ парламента обѣщанието да се основе украински университетъ и въобще извоюва за австрийскитѣ „русини“ или „украинци“ извѣстно внимание на австрийското правителство, всичко това доказва *жизнеспособността* на украинството, което можа да устои прѣдъ напора на три сили („москвофилството“, поляцитѣ и австрийското „вѣроломство“).

Доказателството за тая жизнеспособность сж хилядитѣ институции съ стотици и хиляди членове, които е образувало украинството въ Галиция: „Просвѣта“ съ 60 окржжни и 2500 селски клонове—читалища и съ около 200,000 члена главно селяни; „соколитѣ“ и „сичитѣ“ съ 1600 дружества и 100,000 члена главно селяни; „Областенъ Кредитенъ Сюзъ“ съ около 500 кредитни учреждения въ страната и съ стотици милиони крони оборотъ; най-голѣмата *въ цѣла Австрия* консумативна кооперация „Народна Търговия“ съ десетки клонове въ страната и съ десетки милиони бюджетъ; най-голѣмия въ Австрия Селски Кооперативенъ Млѣкарски Сюзъ съ експортъ въ западнитѣ области „Селски Господаръ“ съ около 100000 членове селяни въ стотици клонове; народенъ театръ; Научното дружество на името Шевченко съ стотици томове научни издания; украинския националенъ музей на името на Шептички; етнографическия музей на дружеството на името на Шевченко; по-

29, а москвофилитѣ 2, и то единъ съ помощта на поляцитѣ; въ 1908 отъ 21 сеймови мандати москвофилитѣ спечелиха 9 и то *всичкитѣ до единъ при силната подкрѣпа на намѣстника гр. Потоцки и поляцитѣ*; отъ 31 сеймови мандати въ 1913 г. москвофилитѣ, лишени отъ помощта на намѣстника, получиха само единъ!

вече отъ петдесетъ украински бурси¹⁾, отъ които излизатъ нѣколко хиляди селски синове; Областния Училищенъ Сюзъ който съ капиталъ отъ половинъ милионъ крони поддържа десетъ частни украински гимназии, дѣвически училища, учителски семинаръ²⁾ и т. н., стотицитѣ „народни домове“, най-красивитѣ здания въ градчетата, гдѣто се е концентриралъ цѣлия народенъ животъ; стотицитѣ „бесѣди“, каси и казина въ градоветѣ и градчетата, гдѣто се групира мѣстната интелигенция; нѣколко десетки занаятчийски организации („Зори“); отдѣлнитѣ работнически организации („Воля“, „Сила“, „Трудъ“, „Напрѣдъкъ“ и т. н.); оживения печатъ (четире ежедневника въ Лвовъ, нѣколко десетки недѣлни и двунедѣлни списания въ Лвовъ и областъта); величественитѣ национални тържества (Шевченковитѣ; юнашкитѣ и т. н.) въ Лвовъ и по-главнитѣ мѣста на цѣлата областъ съ хиляди и десетки хиляди участници въ всѣко отъ тѣхъ; интензивния партиенъ животъ (партии: национ. демократична, радикална, соц.-демократична, християнско-народна, — съ своя преса, областни и мѣстни комитети) и т. н. — цѣлия тоя кипящъ все-страненъ националенъ животъ, който пулсираше въ Галиция прѣди руското нашествие. Г. Я. Романчукъ не е прѣживѣлъ това, не го е видѣлъ, не се борилъ за това и не го е обикналъ, а живѣе съ духа 70-хъ години и отъ безвѣрие и невѣжество е станалъ москвофилъ, безъ да види, че именно галицкото москво-

¹⁾ Особенъ видъ училища.

²⁾ И тоя фактъ, че галицкитѣ „русини“ (украинци) трѣбваше съ свои частни средства да подържатъ десетки училища, макаръ че плащатъ данъци, както и поляцитѣ, е доказателство за австрийска интрига, нали г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ?

филство въ послѣднитѣ десетолѣтня стана полско оржде противъ нашето национално възраждане.

Ако, наистина, може да се каже, че поляцитѣ насъскваха една часть отъ „русинитѣ“ противъ другитѣ (ruscic Rusina na Rusina), за което споменава г. Я. Романчукъ, то тая часть бѣха именно русофилитѣ. Още въ началото на първото десетолѣтие на сегашния вѣкъ намѣстникътъ¹⁾ Пилински, който бѣше краенъ неприятель на украинството, започна да покровителствува москвофилитѣ при окржжнитѣ и сеймовитѣ избори, а истински съюзъ съ тѣхъ склучи намѣстника графъ Потоцки въ сеймовитѣ избори въ 1908 г., когато видѣ силитѣ на украинството въ парламентскитѣ избори отъ 1907 г. Съ познатитѣ галицки сръдства и давайки на москвофилитѣ всички намиращи се въ разположението на политическата администрация полски и еврейски гласове, той можа да прокара въ сейма 9 москвофили, като провали съ незначително полско-еврейско-москвофилско болшинство украинскитѣ кандидати, даже въ такива окржзи, гдѣто москвофилитѣ могатъ да се прѣброятъ на прѣсти. Сжщо тѣй ги покровителствуваше намѣстникътъ Потоцки, а съ него и цѣлата полска шляхта и бюрокрация, въ окржжнитѣ избори и при назначаването на чиновницитѣ и свещеницитѣ и т. н. Областния сеймъ, т. е. грамадното му болшинство, щедро субсидираше москвофилскитѣ бурси, които сжщеврѣмено получаваха „пособия“ и отъ Русия, само за

¹⁾ Поляцитѣ иматъ такава политическа сила, отчасти искусствена поддържана, и отъ 70-хъ години станаха такъвъ важенъ факторъ въ Галиция, че правителството назначава за намѣстникъ въ областта довѣрено лице на „полското коло“, т. е. на полския парламентаренъ клубъ.

да парализиратъ искусствено растящето украинизиране на народнитѣ маси, а отказваше помощи на украинскитѣ учреждения („Просвѣта“, „Соколи“ и др.), поради противоположскитѣ имѣ тенденции.

Тоя съюзъ на поляцитѣ съ москвофилитѣ — на който, колкото се отнася до намѣстника Потоцки, тури край броунинговия куршумъ на украинския студентъ Сичински — ще стане много понятенъ, като си спомнимъ, че отъ десетина години въ полското обществено мнѣние, като реакция противъ нѣмския натискъ, взима върхъ русофилската ориентация (вж. : пражкия славянски съборъ отъ 1908 г., пжтуването на гр. Бробрински изъ Галиция и гостоприемството на поляцитѣ), тѣй че на галицка почва москвофилството стана за поляцитѣ орждие за сдържане на украинския напоръ, а сжщеврѣмено и за понататъшното закрѣпване на полския режимъ надъ украинскитѣ маси. Ако г. г. Романчукъ и Бобчевъ, вмѣсто да гледатъ Галиция отъ Варна и София съ далекогледа на „Новое Время“, бѣха отишли поне за нѣколко мѣсеца прѣди войната въ Галиция, то сигурно, ако иматъ добра воля и сж добросъвѣстни, тѣ биха промѣнили коренно мнѣнието си за взаимната роля на украинството и москофилството въ живота на галицкитѣ „русини“. Украинството тамъ е живо, одушевено, масово народно движение; москвофилството е едно блатно растение¹⁾, искусствено отхран-

¹⁾ Достатъчно е да споменемъ, че докато украинския вѣстникъ „Діло“ имаше до 7000 прѣдплатили абонати (число доста голѣмо за Галиция!), докато единъ другъ украински вѣстникъ „Нове Слово“ имаше до 4000 абонати, а украинското седмично издание „Свобода“ — 9,000, москвофилския ежедневникъ „Прикарапатская Русь“ имаше само 800 абонати! Отъ тия осемстотинъ абонати 400 бѣха разни „славянски“ д-ва и официални лица въ Русия,

вано съ милиони (имено милиони!) рубли¹⁾ и съ десетки хиляди „областно-полски“ крони. И затова азъ имахъ и имамъ пълното морално право да кажа, че този, който спъва развитието на украинството въ Галиция, който се съюзява за тая цѣль съ поляцитѣ и прави спънки на украинството въ борбата му съ полонизацията и който, най-послѣ, върши всичко това, като взима щедри „пособия“ отъ двѣтѣ страни, е платенъ ренегатъ.

Когато говоримъ за галицкото москвофилството, трѣбва да си уяснимъ и да отговоримъ на още нѣколко разхвърлени изъ брошурата на г. Я. Романчукъ твърдения, а именно :

Неизвѣстно отъ кждѣ вади г. Я. Романчукъ заключението, че австрийската бюрокрация отградила Галиция съ китайска стѣна отъ Русия, че за получаването на книги и списания отъ Русия човѣкъ можелъ да си навлече „неприятности и подозрѣния“. Може би, тѣй да е било въ 70-хъ и срѣдата на 80-хъ

около 200 разни „казина“ и „кафенета“, а само 200 (двѣстѣ!) бѣха истински абонати въ Галиция. Такава е собствено, силата на москвофилството срѣдъ галицката интелигенция. Г. Я. Романчукъ, сигурно, ще каже, че тия числа сж такива, защото „австрийскитѣ власти“ сж прѣслѣдвали нещастната „Прикарпатская Русь“, а покровителствували „Дѣло“ Но нека прѣгледа тогава нѣколко броя на двата вѣстника и ще види колко често е бивало конфискувано Дѣло, (или „Ново Слово“ или „Свобода“), когато „Прикарпатская Русь“ се е ползувала съ явното благоволение на полската бюрокрация, заради оплюването на украинството и, какъ полския печатъ хвали за това москвофилитѣ, като „порядъчни русини“.

¹⁾ Въ сждебния процесъ между москвофилитѣ отъ стария *типъ* (Давидякъ, Копецки и др.) и Дудикевичевцитѣ (по-младата формация) бившия москвофилски депутатъ о. Давидекъ заяви подъ клетва, че прѣзъ послѣднитѣ парламентски избори Дудикевичевцитѣ сж получили отъ Русия 1½ милиона рубли, за което сж избрали... двама депутати.

години, когато поляцитѣ бѣха неприятели на Русия, макаръ че трѣбва да се констатира, че тогавашнитѣ галицки москвофили *сами не искаха* да се запознаятъ съ руската литература (това признава до извѣстна степенъ и самъ г. Я. Романчукъ!). Но колкото помня азъ (отъ врѣмето на моето ученичество въ втората половина на 8-хъ години отъ миналия вѣкъ), руската литература имаше свободенъ достъпъ въ Галиция, продаваше се свободно изъ книжарницитѣ и азъ самъ тогава се запознахъ съ нея, макаръ, че наистина, нейнитѣ разпространители бѣха . . . украинцитѣ, на които я бѣше посочилъ Драгомановъ. Тѣй че да се говори, че ний галичанитѣ, поради незнанието на великоруския езикъ и литература сме станали украинци, е именно „невѣжество“. Тъкмо наопаки, самото москвофилство (редомъ съ влиянието отъ Русия) бѣше плодъ на невѣжеството на нѣкои кржгове, които не различаваха църковния езикъ отъ великоруския, както и на *пълното* невѣжество на тия кржгове въ великоруската литература, а „украинството“ бѣше плодъ на прѣдизвиканото отъ Драгомановъ и други руски украинци широко запознаване на галичанитѣ, както съ великоруската литература, тѣй и съ тая на рускитѣ украинци. А пъкъ колкото за „неприятнитѣ“, то докато гр. Бобрински можеше свободно да устройва въ Галиция публични събрания, докато областния сеймъ субсидираше бурситѣ, въ които учителкитѣ отъ Русия учеха дѣцата да пѣятъ „Боже Царя храни“, докато полскитѣ сѣдебни заседатели въ Львовъ единогласно оправдаха шпионитѣ и държавнитѣ измѣнници, чиято вина бѣше *доказана*, кой ще повѣрва, че за четенето на Толстой или за нѣкоя книжка „Нива“ можеха да се случатъ нѣкакви „неприятности“? На дѣца ли разправя г. Я. Романчукъ?

Г. Я. Романчукъ говори (стр. 4) за „гоненията противъ русофилската партия“ въ надвечерието на войната, но тъкмо споменатия вече процесъ на Бендасюкъ Колдра, Гудима и Сандовичъ е класически примѣръ на тия „гонения“. Почти цѣлата полска бюрокрация и общество (съ изключение само на полскитѣ соц.-демократи и купчинка полски радикали) явно помагаше на москвофилската „партия“, даже тогава, когато работата клонѣше вече къмъ война, даже тогава, когато *военнитѣ* власти обърнаха внимание върху шпионажа въ Галиция. За половинъ година въ Галиция бѣха уловени повече шпиони, отколкото по-рано за половинъ столѣтие, а доказателствата за плащания военния шпионажъ бѣха приведени въ сѣда. И все пакъ, когато диритѣ посочиха на военитѣ кржгове, че главнитѣ нишки на шпионажа се намиратъ въ ржцѣтѣ на нѣкои москвофилски дѣйци, и когато тия „дѣйци“ бѣха изправени прѣдъ сѣда въ Лвовъ, *сжщитѣ* полски сждебни заседатели, които осжждатъ всѣки украински редакторъ за най-малката статия противъ поляцитѣ на нѣколко мѣсеца затворъ, оправдаха г. г. Бендасюкъ и другаритѣ му, въпрѣки безспорно доказаната имъ вина. Ето какви сж „гоненията“, за които говорятъ г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ. Ний никога не сме съчувствували нито на полицията, нито на затвора. Но можемъ да увѣримъ г. Я. Романчукъ, че шпионажа, като тоя въ Галиция, не би билъ търпѣнъ въ никоя друга държава, освѣнъ Австрия, която зависѣше въ Галиция отъ благоволенieto на безконтролната полска бюрокрация и полското сждийство. Днесъ ний можемъ вече открито да кажемъ това безъ страхъ да бждемъ обвинени отъ когото и да е въ „доносничество“. Г.

г. Бендасюкъ и другаритѣ му сж сега на сигурно мѣсто. Тѣ „сътрудничатъ“ на руския воененъ губернаторъ въ Лвовъ’)...

Най-послѣ трѣбва да опровергаемъ и цитата отъ възванието на руския „Главенъ благотворителенъ комитетъ въ Лвовъ“ (стр. 19 отъ брошурата на г. Романчукъ), въ който се говори за „аресты и казни“ на стотици „руски“ свещеници и хиляди „руски“ селяни отъ австрийскитѣ военни власти въ Галиция, за „разграбването“ на имотитѣ имъ, за „избиването“ на цѣли села отъ Угорска Русь и Лемковщина. Г. Я. Романчукъ е много наивенъ, ако вѣрва буквално на това възвание. Наистина, хиляди хора бѣха арестувани и откарани въ вжтрѣшността на Австрия, за да бждатъ послѣ освободени, но *по-голямата частъ отъ арестуванитѣ бѣха именно украинци; даже стотици видни украински патриоти бѣха арестувани* поради злбнитѣ доноси на полското чиновничество, еврейтѣ и полската интелигенция. Това бѣше отмъщението на поляцитѣ и то главно на *русифилскитѣ* поляци и на еврейската тѣлпа противъ украинското освободително движение. Военното врѣме и неосвѣдоменостъта на чуждитѣ за областъта военни власти бѣха прѣстѣпно използвани отъ тия полско-еврейски врагове на украинството. И ний изпитахме много удари, защото *à la guerre, comme à la guerre*. Но ще доде врѣме, когато ще можемъ свободно да говоримъ и да си разчистимъ смѣткитѣ съ съзнателнитѣ виновници (поляцитѣ) и несъзнателнитѣ (тия, които повѣрваха на доноситѣ имъ). Тогава обаче, ще си разчистимъ смѣткитѣ и съ ония, чиято шпионска и

¹⁾ Брошурата е писана прѣди опразването на Галиция отъ руситѣ.

ренегатска дѣйность даде възможность на поляцитѣ да устроятъ тая хайка противъ насъ. Но въ всѣки случай за никакво разграбване или „избиване“ нѣма право да говори „Главния благотворителенъ комитетъ“, съставенъ отъ ония, които сж дошли въ нашата земя и сж я обърнали на развалини, които сами обозначиха пжтя си съ разбойничество и съ труповетѣ на изнасиленитѣ момичета, и които масово заточаватъ въ Сибирь нашитѣ най-добри хора, интеллигенти, свещеници и т. н.!

Прѣди да свършимъ тая глава ще трѣба да видимъ и г. Бобчевитѣ твърдѣния за „австрийскитѣ корони“ и „германскитѣ марки“. Въ Лвовъ излиза единъ шовинистично-всеполски и украиноядски органъ „*Slowo Polskie*, познатъ по това, че клеветата, доносътъ и измислицата влизатъ въ репертоара на борбитѣ му не само съ украинцитѣ, но и съ поляцитѣ, негови противници (социалисти и др.). Тоя вѣстникъ публикува въ 1913 г. документитѣ, откраднати отъ познански полякъ Францъ Криско изъ архивата на берлинския *Ostmarkenverein*; въ тия документи, редомъ съ отчетитѣ на разни довѣрени лица на *Ostmarkenverein*'а (както изглежда, нѣмци) за полско-украинско-нѣмскитѣ отношения въ Галиция и Австрия (за силата на партиитѣ и направлението имъ, за настроението къмъ нѣмцитѣ, за сждбата на нѣмскитѣ колонисти въ Галиция и т. н.) се срѣщатъ и нѣколко писма на единъ гръко-униатски свещеникъ, украинецъ, духовникъ на украинскитѣ гурбетчии въ Германия, който въ качеството си на такъвъ се е запозналъ и е кореспондиралъ съ секретаря на *Ostmarkenverein*'а. Въ тия писма личи умразата на тоя свещеникъ къмъ поляцитѣ, като къмъ „угнетители“ на

галицкитѣ „русини“. Освѣнѣ тая частна размѣна на мисли между него и казания секретарѣ нищо интересно нѣма въ тия писма. Отъ тая *частна* кореспонденция на едно *незначително* въ политиката лице сж съчинени въ украиноядската полска и руска преса обвиненията за „сношенията на галицкитѣ украинофили съ централната управа на германизаторското дружество „Ostmarkenverein“, за които тѣй бомбастично пише г. Бобчевѣ, очевидно, безъ да знае, каква глупостъ върши.

А пѣкъ да се вади отъ тукъ заключение за „прускитѣ“ марки, е малко смѣло, г. Бобчевѣ, малко безскрупулно, особено за васъ, бѣлгаринѣ, синѣ на народѣ, който толкова се е борилѣ за свободата си, че трѣбва да разбира и нашитѣ освободителни стремежи, а не да повтаря всѣка клевета на рускитѣ черносотенци и тѣхнитѣ полски брatria отъ „Slowo Polskie“ противъ святото дѣло на освобождението на Украйна. Ний, австрийскитѣ украинци сме австрийски *граждани* (не „подданици“) плащаме данъци и даже, кървавия данѣкъ и имаме *правото* да искаме щото нашата култура да намира подкрѣпа отъ страна на държавата. Австрия не е нито Русия, нито Унгария, гдѣто една нация господствува надъ другитѣ, събира данъци и войска отъ тѣхъ, а въ замѣна на това не имѣ дава нищо, освѣнѣ арести или нагайки. Тя не е Италия или Норвегия, гдѣто нацията и държавата сж едно и сжщо нѣщо. Австрия е една многоезична държава и XIX чл. на нейния „основенѣ законѣ за правата на гражданитѣ“ гарантира пълното право на развитие за всички езици и племена въ държавата. И, ако въ дѣйствителностъ не всичко, е съгласно съ тоя XIX чл., то е *противозаконно* и уврѣ-

дената нация протестира, до като не реализира *правото* си, основано върху чл. XIX отъ основния законъ за правата на гражданитѣ. По сжщата причина Австрия *трѣбва* да вписва въ бюджета си пера за всевъзможнитѣ разноезични училища, музеи, театри бурси, дружества и т. н. Въ Галиция на практика, докато подкрѣпя 70 полски срѣдни училища, държавата поддържа само 6 украински, които не бива да се смѣсватъ съ 10-хъ частни, а въ Буковина 3, всичко 9, при което трѣбва да се помни че поляцитѣ въ Австрия сж малко повече отъ „русинитѣ“; държавата поддържа два полски университета и нито единъ украински, а само нѣколко катедри въ Лвовския университетъ. Отъ всичко, което се дава отъ държавата за „културнитѣ учреждения“ въ Галиция — полскитѣ културни учреждения взиматъ 90%, а украинскитѣ 10%. Сжщо тѣй стои работата и съ бюджета на галицкия сеймъ: отъ нашитѣ данъци милиони отиватъ за субсидирането на полскитѣ театри, просвѣтителни издания, полонизаторското Д-во на Народнитѣ Училища (галицко-полски Ostmarkenverein!), полскитѣ музеи, бурси и т. н., а ний сме извоювали и то слѣдъ дълги обструкции—само $\frac{1}{10}$ отъ това, за което имаме право, па и тая $\frac{1}{10}$ трѣбва да подѣлимъ съ москвофилитѣ (т. е. съ тѣхнитѣ учреждения), защото, както и да е, и тѣ сж часть отъ нашия народъ! Ето, какви сж „кронитѣ“, г. Бобчевъ! Мисля, че слѣдъ всичко казано до тукъ, вий ще се срамувате, че сте могли да ни упрѣквате за паритѣ, полѣни съ наша кръвь.

Остава ни да отговоримъ на още едно твърдение на г. Я. Романчукъ, а именно, че той за първи пжтъ въ моята брошура срѣщналъ искането за украин-

ската държавна независимост. Г. Я. Романчукъ, този, който толкова малко познава украинството, не бива да пише за него! Азъ не мога да приведа тукъ всичкитъ безбройни брошури, статии резолюции, заявления и т. н., въ които се поставя и то най-напрѣдъ въ брошурата на Юл. Бачински „Ukraina Irridenta“ (1895) това искане. Затова ще спомена само по-важнитъ: въ 1899 г. „Революционната Украинска Партия“ въ Русия издаде първата си програмна брошура „Самостійна Україна“, гдѣто това искане се обосновава съ историческото право (Переяславския договоръ отъ 1654 г.) и съ историческитъ домогвания за самостоятелност (Дорошенко, Мазепа и др.). Въ I-та и II-та Дума имаше два украински клуба, първия съ повече отъ 60 члена, а втория съ повече отъ 40 члена, съ програма: автономия на Украйна съ сеймъ въ Киевъ; сжщото искаха стотици общини въ Украйна въ врѣмето на руската революция: хиляди петиции съ таково съдържание се отправяха въ Думата; програмата на „Съвѣта“ е автономистична; украинскитъ революционни кръгове сж сжщо такива; въ 1908 г. въ Киевъ излѣзе брошурата на Поршъ „Автономията на Украйна“, сжщо тогава излѣзе друга брошура отъ Стасюкъ „Автономията на Украйна и развитието на производителнитъ сили“; въ 1901 г. хилядното събрание на украинскитъ студенти въ Галиция провъзгласи програмата: „Самостоятелна Украйна“; *всички* украински политически партии въ Галиция иматъ сжщото искане вписано въ програмата си и т. н. А г. Я. Романчукъ за първи пътъ отъ мене чува за това и все пакъ се наема да сжди за украинството!

Съ това ний изчерпваме всичко, което се намира въ свръзка съ твърденията на г. г. Я. Романчукъ и

Бобчевъ за украинството, като австрийска или турска интрига въ миналото, прѣди войната. Остава ни да разгледаме тоя въпросъ съ огледъ къмъ сегашната европейска война.

Украинцитѣ, Русия и европейската война.

Г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ сж поразени и възмутени отъ моето твърдение, че Русия е виновница за днешната война, че именно тя я прѣдизвика не за „освобождението“ на австро-унгарскитѣ славяни, а за да вземе въ свои ржцѣ Галиция, че тя е направила това *имено поради нарастващата опасностъ на украинския въпросъ* и че балканскитѣ славяни нѣма да сж сигурни за самостоятелното си сществуване, докато Русия не бжде разгромена и между Русия и Балканитѣ не застане силната украинска държава. Г. Я. Романчукъ веднага вади отъ всичко това заключението, че ний не сме нищо друго, освѣнъ австро-унгарски агенти, които търсятъ да спечелятъ симпатиитѣ на българитѣ за Австрия и Германия, и че насъ ни инспирирала, като слѣпи орждия, виенската дипломация, която иска да използва украинцитѣ за разбиването на Русия, за да може послѣ Австрия да господствува надъ украинството ¹⁾. Г. Бобчевъ наивно произнася цѣла една

¹⁾ За да хвърли подозрѣния върху насъ г. Я. Романчукъ съ явна тенденциозность споменава, че въ Цариградъ нашата депутация „обнародвала една стагия въ *нѣмския* (аха!) цариградски вѣстникъ „Osmanischer Lloyd“. Г. Я. Романчукъ прѣмълчава, че нашитѣ бесѣди съ журналиститѣ бѣха обнародвани не само въ тоя нѣмски вѣстникъ, но и въ много турски и даже гръцки ежедневници (между другото въ: „Танинъ“, „Икдамъ“, „Тасфир-и-Ефкиаръ“, „Jeune Turc“), а това поставя нашата

патетична тирада, че напразно съмъ се мъчилъ да тикна българитѣ къмъ такава една „подлостъ“, — да застанатъ „редомъ съ турцитѣ противъ своята освободителка“, защото „българска пушка срѣщу русинъ не гърми“ ... Нека си уяснимъ сега всестрано въпроса.

Кой е виновенъ за войната? — Азъ казахъ вече и ще кажа: Русия и само Русия, и ще се постарая да го докажа. Г. Я. Романчукъ ми сочи цѣла една литература по балканския, дарданелския и багдатския въпроси, както и окупацията на Босна и Херцеговина отъ Австрия¹⁾, а въ края на краищата се позовава на авторитета на ... Таки Ионеску, а г. Бобчевъ сочи статиитѣ на познатия херолдъ на нѣмския национализъмъ Харденъ въ „Zukunft“, за да ме убѣди, че именно Германия и Австрия иматъ завоевателни намѣрения на Балканитѣ и въ Мала Азия, а за войната сж виновни едва ли не всички европейски държави, но не и Русия! Отъ обстоятелството, че сжществуватъ нѣколко спорни въпроси между европейскитѣ държави и вслѣствие на пълното единство или различие на интереситѣ сж се образували двѣ групи държави : срѣдно европейскитѣ и тия отъ тройното съглашение, и че въ сегашната

мисия въ друга свѣтлина, нали г. Я. Романчукъ? ... Сжщо тѣй въ София ний се помъчихме да завържимъ сношения съ цѣлия печатъ и съ всички партии, което могатъ да потвърдятъ д-ръ Даневъ и г. Ал. Малиновъ, а не само съ лицата, които сж злѣ настроени къмъ Русия или равнодушни къмъ нея.

¹⁾ Г. Я. Романчукъ или не знае или не иска да знае, че Австрия окупира Босна и Херцеговина именно съ съгласието на Русия, която си запази тогава източната частъ на Балканския п-овъ (т. е. България и Цариградъ), като прѣдложи на Австрия въ замѣна на това западнитѣ Балкани. Другъ е въпроса, че Бисмаркъ попрѣчи на плановѣтѣ на Австрия и Русия. Но не трѣбва наивно да се вѣрва, че ако Русия не успѣ да глѣтне тогава България и Цариградъ, тя не е имала апетитъ за тѣхъ!

война държавитѣ сж раздѣлени на военни лагери, споредъ еднаквостѣта или противорѣчието на интереситѣ имъ, отъ всичко това г. г. Бобчевъ и Я. Романчукъ вадятъ заключението, че вината за сегашната война лежи не въ Русия, а въ Австрия и Германия, при което г. Я. Романчукъ наблѣга на първата, а г. Бобчевъ на втората. Вече това разногласие у моитѣ опоненти показва, че въ твърдѣнията имъ куца нѣщо и азъ ще се помжча да посоча какво именно. Работата е тамъ, че когато се търси виновника не трѣбва да се пита нито „Новое Время“ нито французкитѣ публицисти, нито Максимилиянъ Харденъ, нито такъвъ единъ несериозенъ източникъ, като Таки Ионеску, а само *фактическия материалъ* и здравия разумъ. Ако не бѣха се опирали на тенденциозната литература и ако не фабрикуваха такава за своитѣ цѣли, а биха разгледали внимателно и критично само „червенитѣ“, „синитѣ“, „жълтитѣ“, „оранжовитѣ“ и т. н. книги на виенската, парижката, лондонската и петербургската дипломация слѣдъ избухването на войната, г. г. Бобчевъ и Романчукъ не биха бранили толкова смѣло Русия отъ обвинението, че е прѣдизвикала войната.

Извѣстно е, и документитѣ отъ тия книги потвърдяватъ това, че *Франция, Германия и Англия до послѣдния моментъ, до самото избухване на войната между Австрия и Сърбия гледаха да попрѣчатъ на избухването на тая война*, а значи и на европейската война. Сжръ Едуаръ Грей искаше тогава да запази на всѣка цѣна европейския миръ, както и императоръ Вилхелмъ II, катонегоримъ вече за стария императоръ Францъ Иосифъ, който почти противъ волята си, но за запазването на своя престижъ и на престижа на

държавата си трѣбваше да иска слѣдъ Сараевската случка смиряването и извиненията отъ страна на Сърбия, па макаръ и съ рискъ да почне войната. Тия документи установяватъ, че всички велики сили (Франция и Англия, — разбира се и Германия, — сж се съгласили, че Сърбия трѣбва да даде удовлетворение на австрийския императоръ, но тѣ установяватъ сжщо и че *тоя, който не бѣше съгласенъ съ това, бѣше Русия, която още два мѣсеца прѣди убийството на австрийския прѣстолонаслѣдникъ бѣше почнала мобилизацията си* и която послѣ просто провокира Сърбия да отхвърли австрийскитѣ искания, за да иска разглеждането на сръбско-австрийския споръ отъ една европейска конференция, което Австрия, разбира се, не можеше да приеме. Искайки това Русия *прѣдварително знаеше*, че Австрия *трѣбва* да отхвърли тия искания, но тя ги прѣдставяше, за да има прѣдлогъ за една явна мобилизация, макаръ, *че Австрия бѣше готова да гарантира на всички велики сили, че нѣма да вземе нито късъ сръбска територия*, а само ще накаже убийцитѣ, и макаръ че Австрия бѣше мобилизирала само 10 корпуса, т. е. тѣкмо толкова, колкото трѣбваша за войната съ Сърбия. Благодарение на това, че Русия постави тѣй въпроса, конфликта между Сърбия и Австрия стана конфликтъ между Виена и Петербургъ, което именно влизаше въ плановетѣ на Русия да вмъкне и другитѣ държави въ прѣдизвиканата отъ нея война.

Ний нѣма да възпроизведеме тукъ богатия материалъ, който даватъ всичкитѣ „книги“ *и на двѣтъ* воюващи страни, а ще посочимъ само нѣколко факта: На 24. VII. м. г. (н. с.) Сазоновъ заявилъ на французския и английския посланници, че Русия

„за всъки случай мобилизира“ (английската „Синя книга“, № 6). Сжщия день сжръ Ед. Грей обсъжда съ французския посланикъ въ Лондонъ необходимостта и изгледитѣ на едно посрѣдничество между Австрия и Русия (докладъ на посланика Камбонъ). Значи, когато Русия поставяше неизпълними искания и мобилизираше, Франция и Англия искаха да запазятъ мира. Сжщия день сръбския прѣстолонаслѣдникъ Александръ телеграфира на руския царь, че „Сърбия ще приеме всички пунктове отъ австрийската нота, които Ваше Величество ще ѝ посвѣтства да приеме“,—тѣй че, самата Сърбия даде разрѣшаването на въпроса въ ржцѣтъ на царя и Русия. Но още сжщия тоя день (24. VII. н. с.) печата публикува слѣднето официално руско заявление: „Послѣднитѣ събития и вржчването на австро-унгарския ултиматумъ на Сърбия въ най-висша степенъ интересуватъ императорското правителство“ (sic!)—т. е. Сазоновъ официално подкрѣпя упорството на сърбитѣ и имъ обѣщава помощта на Русия. Въ отговоръ на телеграмата на сръбския прѣстолонаслѣдникъ, царя заявява за голъмата си симпатия къмъ Сърбия (слѣдъ царубийството въ Сараево!) като прибавя „Ако ли пъкъ въпрѣки всичкото ни желание да запазимъ мира (между Австрия и Сърбия, защото за това именно става думата Б. Авт.), това не сполучи, то Ваше Височество може да бжде сигурно, че Русия никога (sic!) не ще остане равнодушна къмъ сждбата на Сърбия“. Ясно е, че декларацията на Сазоновъ и отговора на царя рѣшиха въпроса. Сърбитѣ, видѣли че ще иматъ помощъ, рѣшиха въпрѣки съвѣтитѣ на Англия и Франция („Синята книга“) да отхвърлятъ австрийскитѣ искания. Това рѣши войната на Австрия съ Сърбия, която и се обяви на 28. VII. м. г. (н. с.).

Но и слѣдъ това великитѣ сили искаха да прѣдупрѣдятъ европейската война, *макаръ че на 28. VII. н. с., въпрѣки прѣдупрѣждението на английския посланикъ въ Петербургъ, че руската мобилизация ще накара Германия не само да мобилизира, но и да обяви война на Русия, за да не даде време за едно внезапно нападение, Русия въ отговоръ на сръбско-австрийската война явно обяви обща мобилизация, съ което, собствено, прѣдрѣши европейската война.* На 29. VII. н. с. м. г. сжръ Ед. Грей все пакъ се опита да посрѣдничу между Русия и Австрия за запазването на мира, поради което Русия съобщи на 30. VII. н. с. слѣдната формула на мира: „Русия ще спре мобилизацията си, ако Австро-Унгария, признае че австро-сръбския въпросъ има европейски характеръ (т. е. прѣдаде разрѣшението му на една европейска конференция. Б. Авт.) и ако се откаже отъ тия точки на своя ултиматумъ, които нарушаватъ суверенитета на Сърбия“. Явно е, че *слѣдъ избухването* на сръбско-австрийската война това бѣше една подигравка съ силитѣ и съ сжръ Ед. Грей, защото никой здравомислящъ човѣкъ не можеше да повѣрва, че Австрия, започнала вече военнитѣ дѣйствия съ Сърбия поради ултиматума си, би скрила меча въ ножницата и би почнала наново да прѣговаря съ Сърбия.

Разбира се, оповѣстяването на руската мобилизация отъ 28. VII. н. с. трѣбваше да прѣдизвика обща мобилизация въ цѣла Европа. На 29. VII. н. с. м. г. германския посланикъ въ Петербургъ заяви, че *ако Русия не спре мобилизацията си, Германия ще бжде принудена веднага сжщо да мобилизира.* Руското правителство отговори отрицателно. Тогава стана явно, че Русия търси войната. Германия по-

иска до 31. VII. 12 ч. руската демобилизация, *на което Русия не даде никакъв отговоръ*. Тогава Германия на 31. VII. изпрѣвари Русия и ѝ обяви война, като сжщеврѣменно и тя и Австрия обявиха обща мобилизация. Австрия обяви война на Русия на 6. VIII. н. с. м. г. Войната на источния фронтъ бѣше вече фактъ.

Остава още западния фронтъ. На 29. VII. н. с. м. г., когато станаха вече безспорно явни воинственитѣ намѣрения на Русия (на 28. VI. н. с. обща мобилизация), Германия започна оживени прѣговори съ Англия, относително Франция, която, като съюзница на Русия, трѣбваше да бжде въвлечена въ войната („Синята книга“), Германия гарантираше на Англия цѣлостта на французската територия въ случай на германска побѣда. Англия отговори, че иска да остане неутрална въ войната на Германия съ Русия и Франция, но само въ случай, че Германия 1) не засѣгне французскитѣ колонии; 2) не наруши неутралитета на Белгия и 3) сжщо и неутралитета на Холандия. Въ отговоръ на това германския канцлеръ гарантира: 1) цѣлостта на Франция, но не и на колониитѣ ѝ; 2) ненарушимостта на холандския неутралитетъ и 3) цѣлостта на Белгия и ненарушимостта на белгийския неутралитетъ, ако поведението на Франция позволи това. Германия отговори тѣй, защото: 1) отъ 1906 г. сжществуваше единъ изработенъ общо отъ французския и белгийския генерални щабове планъ за война съ Германия съ прѣминаването на французитѣ прѣзъ Белгия; 2) германското правителство знаеше още на 30. VII. м. г., че Франция бѣше извършила вече всички приготовления, за да може прѣзъ Белгия и *въ споразумъние* съ нея да нападне Германия.

Сжръ Ед. Грей, както изглежда е разбралъ, че Германия не е могла да даде другъ отговоръ, защото прѣдлага на Германия на 1. VIII. н. с. м. г. (т. е. слѣдъ избухването на руско-германската война) Франция да остане неутрална, а Англия да гарантира неутралитета ѝ. Германския императоръ и Бетманъ Холвегъ побързаха телеграфически да се съгласятъ съ това. Сжръ Ед. Грей се обърна тогава къмъ Франция. Въ ржцѣтъ на Франция се намираще сега рѣшението на въпроса, дали войната ще се разпространи и върху западния фронтъ. Но за какво бѣше Изволски въ Парижъ? За какво бѣше руско-французския съюзенъ договоръ, на който именно разчиташе Русия? И за какво имаше Изволски приятели срѣдъ французския финансовъ свѣтъ, които бѣха дали милиардитѣ си на Русия, на което сжщо се надѣваше Русия? Франция бѣше на кръстопжтъ: да прѣдизвика европейската война или да скъса веднажъ за винаги съ съюза. Великиятъ Жоресъ падна отъ ржката на скритъ убиецъ. Народнитѣ маси, които сподѣляха неговитѣ идеи, останаха безъ водителъ. Милиардитѣ и Изволски наддѣляха; уличнитѣ вълнения въ Парижъ бѣха потушени. Рѣшението биде взето: война!

Тогава и за Англия не оставаше вече изборъ. Тя знаеше, че Белгия сега *трѣбва* да стане театръ на военитѣ дѣйствия и въ свой интересъ се рѣши на *всѣка цѣна* да попрѣчи на германцитѣ да стигнатъ до Остенде и Кале. Англия и Белгия се присъединиха къмъ Франция, защото трѣбваше да сторятъ това. Другъ изходъ нѣмаше.

Може би нѣкому ще се види дългъ нашия отговоръ на голослословнитѣ фрази на г. г. Я. Ро-

манчукъ и Бобчевъ. Но г. Я. Романчукъ съ такъвъ учителски жестъ ме третира, като ученикъ, и ме праща за поука къмъ разни французки благъори à la Лероа Болю, че азъ се видѣхъ принуденъ да противопоставя на неговитѣ високи политически тези, прогласени отъ учителската катедра въ Варна, нѣколко сухи факти, почерпени отъ дипломатическитѣ документи на заинтересованитѣ правителства. Може би, сега г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ ще разбератъ, че не само въ „Новое Время“ има политици... А безпристрастния читателъ ще рѣши, дали съмъ ималъ правото, да кажа, че именно Русия е прѣдизвикала войната. Въ всѣки случай, ако Русия не подтикваше Сърбия къмъ упорство, и ако не бѣше мобилизирала и повлекла Франция слѣдъ себе си, не биха се изтрѣбвали десетки милиони хора цѣли десетъ мѣсеца. Това е толкова вѣрно, колкото и туй, че сръбскитѣ инспиратори на сараевскитѣ убийци не струватъ и капка даже отъ онова море кръвъ, което се пролива въ всички страни.

Слѣдъ като установихме документално непосредствената вина на Русия за избухването на европейския конфликтъ, нека потърсимъ и нейнитѣ причини. Г. Я. Романчукъ — очевидно въ желанието си да сведе украинския въпросъ до нула — му отрича всѣко значение въ прѣдизвикването на войната, — но дали справедливо, това сега ще се помжчимъ да разгледаме. Русия отдавна мечтае да вземе Дарданелитѣ въ свои ржцѣ. За тая цѣль трѣбваше да ѝ послужи и освобождението на България, която обаче трѣбваше да остане толкова слаба, че да не ѝ попрѣчи да вземе Цариградъ и протоцитѣ. Затова Александръ Батембергъ плати съединението съ цѣната на прѣстола си.

За това, когато българитѣ шурмуваха Чаталджа, въ тила имъ бѣха хвърлени сърбитѣ, гърцитѣ и ромжнитѣ. България не биваше да стигне протоцитѣ!

Това е само негативната страна на въпроса за протоцитѣ, която Русия успѣ да разрѣши благоприятно за себе си. Колкото за положителната, то тя знаеше, че тя можеше се разрѣши или съ съгласието или върху трупа на Австрия. Да спечели съгласието ѝ тя не се надѣваше и оставаше другата възможност. Ето една отъ причинитѣ на руското нападение върху Австрия.

Но съ тая причина се прѣплиташе и друга, много по-близка за Русия и по-опасна, а именно *въпроса за Галиция*. Още генералъ Пашкевичъ докладваше на врѣмето си на Николай I за политическото и военно значение на Галиция. Колкото пжти слѣдъ това се разпалваше конфликтъ между Австрия и Русия, Галиция винаги изплуваше на поврѣхността и тамъ се почваше една оживена русофилска пропаганда. А пѣкъ прѣзъ послѣдното десетолѣтие Галиция, собствено, украинското движение, не слиза отъ колонитѣ на руския официозенъ печатъ. Графъ Бобрински, който направи въ 1908 г. една агитационна обиколка изъ Галиция, прогласи послѣ *urbi et orbi*, че „Русия не може да бжде спокойна, докато на Карпатитѣ не се развѣе руско знаме“. „Новое Время“ и неговия главенъ херолдъ Меншиковъ цѣли години убѣждаваха руското общество, че *caeterum sensu: Galiciam esse occupandam!* Измисли се *ad hoc* терминътъ: „Подъяремная Русь“ въ противоположность на — не се смѣйте — свободната „държавна Русь“ (когато потрѣбва, и старата дума „Русь“ може да се извади изъ архива!). Ясно е, че държав-

ната Русь“ трѣбваше да освободи „подяремната“! Сжщеврѣменно трѣскаво се работѣше и въ „подяремната Русь“: съ помощта на субсидии, помощи, печатъ, емисари, бурси, банки, — всичко доставено въ Галиция на бърза ржка отъ Русия, се създаде искусствено единъ новъ въпросъ: руския. Наистина създадоха не него, а купчинка ренегати и шпиони; но въ „Новое Время“, „Киевлянинъ“ и даже лондонския „Таймсъ“, гдѣто проникна „влиянието“ на гр. Бобрински, процеситѣ на обикновенитѣ шпиони се раздухаха до размѣритѣ на едно „гоненіе на рускихъ“ — именно тогава, когато тия „рускіе“ се радваха на покровителството на областната полска бюрокрация. И редомъ съ това безмилостно се прѣслѣдваше украинството въ Русия отъ „Новое Время“ и отъ руското правителство и хиляди пжти се повтаряше, че Русия *„трѣбва да вземе“* Галиция съ добро (чрѣзъ размѣна за Полша) или съ зло (т. е. съ война), защото иначе ще изгуби цѣла Украйна. Който има поне малко паметъ и е челъ прѣзъ послѣднитѣ години „Новое Время“, „Киевлянинъ“ и т. н., за него нѣма да има никакво съмнѣние, че *официозна и официална Русия отъ около петъ години бѣше мълчаливо рѣшила войната за Галиция — именно поради нейната роля на украински Пиемонтъ.* Въпроса за придобиването на Галиция и потушването на тамошното украинско движение, слѣдъ силното развитие на украинството отсамъ и отвѣдъ границата стана за Русия единъ въпросъ много по-значителенъ и по-важенъ отъ въпроса за протоцитѣ и Цариградъ защото стана въпросъ за положението на Русия, като европейска велика сила. И затова именно *заради Галиция* трѣбваше да се дойде до война и тъкмо поради галицкото украинство Русия се рѣши за нея.

Истиностъта на това наше твърдение се доказва и отъ воденето на войната, и отъ признанията отъ руска страна и отъ поведението на Русия въ завзетата частъ отъ Галиция. Главнитѣ линии на руския натискъ можеха да бждатъ двѣ: къмъ Берлинъ и къмъ Карпатитѣ (Дукла, Сянки, Ужокъ). Французския и английския печатъ отдавна вече съ недоволство констатира, че руския ударъ по линията Берлинъ, който само би могълъ да рѣши войната въ полза на държавитѣ отъ съглашението, е слабъ, когато удара по линията на Карпатитѣ е силенъ. Съ други думи Русия, безъ да държи смѣтка за военитѣ интереси на Англия и Франция, искаше да задържи въ рѣцѣтѣ си цѣлата украинска територия въ Австро-Унгария, за да бжде веднажъ за винаги спокойна отъ къмъ, макаръ и малкия, украински Пиемонтъ, и затова прѣдприе настѣпленieto си въ Карпатитѣ, вслѣдствие на което нѣмаше сили да брани Полша. Тя дава да се разбере, че е готова веднага да склучи миръ съ условие, че ще задържи Галиция и Буковина, а ще остави на противницитѣ си окупираната отъ тѣхъ частъ отъ Полша. Меншиковъ ясно го казва въ една своя статия въ „Новое Время“ за „четиритѣ цѣли на Русия въ тая война“. Първата, безусловна, споредъ него, е *анексията на Галиция и Буковина*, при което казва, че, *за всичко друго Русия може да спори, само не за Галиция*. Втора цѣль било спасяването на Сърбия отъ гибель; послѣ *„ако сполучи“* — „освобождението“ на Полша и австро-унгарскитѣ славяни. Че именно поради Галиция Русия почна войната, официално потвърди и Сазоновъ въ извѣстната си рѣчь въ Думата прѣзъ февруари тая година, като каза, че именно развитието

на украинството въ Галиция е била една отъ главнитѣ причини на войната. Ясно е, че Сазоновъ е дрънкалъ „нелѣпости“, защото, ако прочетемъ брошурата на г. Я. Романчукъ, ще видимъ че украинския въпросъ... не сжществува.

Остава още въпроса, който именно стана „камень преткновенія“ за г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ, погрома на Русия и създаването на една украинска държава, като прѣдпазителна стѣна за Европа и Балканитѣ прѣдъ натиска на Русия. Г. Бобчевъ казва, че не е могълъ безъ възмущение да чете моитѣ изводи въ тая посока. Но, г. Бобчевъ трѣбва се примири съ това, че ще накърня неговото чувство на слѣпо обиждане на Русия и ще кажа, че погрома на Русия просто лежи въ интереситѣ на българитѣ.

Г. г. Я. Романчукъ и Бобчевъ, неизвѣстно защо, отождествяватъ погрома на Русия съ поробването на славянитѣ отъ нѣмцитѣ и анексията на Украйна отъ Австрия. Г. Я. Романчукъ даже ни плаши съ тая послѣдна опасностъ. Нека да допустнемъ за моментъ, че Русия е разгромена, тѣй че отъ нея сж се отцѣпили Финляндия, Украйна и Кавказъ. Ясно е, че нито Полша, нито Украйна не могатъ тогава да станатъ германски и австрийски провинции, защото сж много голѣми за това. Не е възможно германцитѣ да взематъ на главата си нѣколко десетки милиони поляци, а австрийцитѣ — 30 или даже само 15—18 (до Днѣпръ) милиона украинци! Никоя разума държава нѣма да стори това, па и другитѣ европейски държави, не биха го допустнали, защото противорѣчи на интереситѣ имъ. Значи, биха се създали двѣ нови и доста силни славянски държави. Нима г. г. Я. Романчукъ и Боб-

чевъ мислятъ, че Полша и Украйна не биха имали друга работа, освѣнъ да се впрѣгнатъ въ служба на нѣмцитѣ поради сжщата „благодарность“, поради която г. Бобчевъ смѣта, че България трѣбва да играе по гайдата на Русия?..

Даже нѣщо повече: нито присъединяването на Сърбия, нито на частъ отъ Украйна къмъ Австрия, не би било нещастие за славянитѣ, а наопаки голѣма печалба. Славянитѣ днесъ образуватъ около половината отъ населението на Австро-Унгария и сж си спечелили значително участие въ управлението на Австрия (примѣръ: чехскитѣ и полскитѣ министри въ кабинета; два чисто славянски сейма, а 5 съ славянско болшинство), както и извънъ Австрия въ тѣсния смисълъ на думата (автономията на Босна и Херцеговина и Хърватско). Слѣдъ присъединяването на още нѣколко десетки милиони славяни, Австрия би станала държава съ прѣдимно славянско население и, наистина, при това свое устройство слѣдъ нѣколко години би станала славянска държава съ неславянски малцинства. Ний, галицкитѣ русини — украинци, които водѣхме такава тежка борба за правото да сжществуваме и да се развиваме, знаемъ най-добрѣ каква колосална еволюция направи Австрия и каква се е почнала въ Унгария. Присъединяването на нѣкакви 10 милиона нови славяни къмъ Австро-Унгария би довършило тая еволюция, т. е. би обърнало двуединната империя въ една федерация на автономнитѣ народи. Ясно е, че австрийскитѣ нѣмци, които и безъ това се стремятъ къмъ национална автономия (програмата на нѣмскитѣ националъ-либерали и на соц.-демократитѣ), сами биха положили всички усилия за прѣобразуването на държавния строй на

федеративни начала, за да се спасятъ отъ потисване отъ славянитѣ. Въ тая федерация сърбитѣ, сигурно, биха реализирали най-скоро своя идеалъ за национално обединение, въ едно кралство, а ний украинцитѣ сжщо бихме спечелили автономия за територията си. И, наистина, какво ще изгубятъ сърбитѣ отъ това, че скупщината имъ ще се свиква не въ Бѣлградъ, а въ Сараево и не въ името на Карагеоргиевича, а въ името на Хабсбурга. Тѣ само ще спечелятъ националното си обединение, мирното си развитие, културното си сближение съ западъ и експорта на произведенията си въ Австрия, както и въ авторитета си прѣдъ съсѣдитѣ. А че ний, украинцитѣ, бихме спечелили само отъ една анексия на частъ отъ руска Украйна; не подлежи на никакво съмнѣние, стига само да се сравни нашия животъ отсамъ и отвѣдъ границата. Нѣмцитѣ никога не сж ни понѣмчвали въ Галиция, макаръ че сж направили единъ малъкъ опитъ въ началото на XIX в., а наопаки ний сме се развили въ единъ културенъ народъ, — когато въ Русия ний сме една голѣма, но повечето неграмотна и безсловесна маса, брутално потисната отъ руския ботушъ. Затова, ако нѣмаше надежда за погрома на Русия, то присъединяването на единъ колкото е възможно по-голѣмъ късь руска Украйна къмъ Австрия би било голѣма национална печалба за насъ.

Че ний, украинцитѣ, трѣбва да желяемъ най-голѣмия неуспѣхъ на Русия и даже нѣмаме другъ изходъ освѣнъ да желяемъ това, може да се види и отъ това, какъ Русия показва „освободителното“ си управление въ Галиция. И поляцитѣ и украинцитѣ въ областъта трѣбваше да се запознаятъ съ руската

нагайка и тайна полиция и съ други прийоми на братския, славянски режимъ, но галицкитѣ украинци (русинитѣ) трѣбваше да видатъ и други, специално „освободителни“ методи. Ето нѣколко разкази: веднага слѣдъ вземането на Лвовъ руситѣ отведоха видния украински патриотъ и основателъ на народния музей и други украински културни учреждения, митрополита гр. Шептички въ вжтрѣшността, гдѣто къмъ тоя високоблагороденъ, но боленъ човѣкъ се отнасятъ варварски, като къмъ затворникъ; всички украински народни и срѣдни училища сж затворени; всички украински надписи въ общественитѣ здания сж унищожени; украинския езикъ е изключенъ отъ официалнитѣ учреждения; украинскитѣ книжарници сж затворени; всички украински дружества (хиляди на брой!) сж затворени; украинския музей е ограбенъ и отнесенъ въ Русия; украинскитѣ библиотеки, даже частнитѣ сж конфискувани по специалната заповѣдъ на генералъ-губернатора; даже частни писма е забранено да се пишатъ на украински; около 1000 украински патриоти: свещеници, лѣкари, адвокати, учители, студенти, селяни, жени сж откарани въ Астраханъ, Уфа, Сибирь, безъ да имъ се дадатъ нѣкакви срѣдства за прѣхрана; *повече отъ 300 украински момчета отъ Галиция насила сж откъснати отъ близкитѣ си и сж отведени въ Русия, за да ги учатъ и направятъ руски яничери* (има извѣстия, че дѣцата силно упорствуватъ и не искатъ да учатъ руски); професоръ Грушевски е заточенъ въ Томскъ (Сибирь), безъ да е доказана нѣкаква негова вина; всички украински периодични издания въ Галиция сж спрѣни и т. н. и т. н. Нима, г. Бобчевъ, ако въ София биха почнали да свалятъ вашитѣ български надписи отъ учреж-

денията и да заковаватъ руски; ако биха отнесли вашия прѣкрасенъ народенъ музей въ Москва; ако биха спрѣли цѣлия български печатъ, а биха позволили само руския; ако биха въвели само руския езикъ въ училищата, учрежденията, желѣзницитѣ и т. н.; ако биха заточили около 1000 „неблагонадеждни“ сепаратисти отъ София, Пловдивъ, Варна, Русе и др. въ Сибирь; ако биха отнели дѣцата ви, или ако нѣмате дѣца, то дѣцата на близкитѣ ви и биха ги откарали въ Москва да ги учатъ да прѣзиратъ българския езикъ и история, — нима и тогава вий бихте се въодушевявали отъ „освободителната“ мисия на Русия за славянството?

Г. Я. Романчукъ просто се надсмива на моето твърдѣние, че, ако разбие Австрия, Русия слѣдъ нѣколко години ще се обърне къмъ Балканитѣ и ще погълне Ромжния, България, Сърбия и т. н. Наопаки г. Я. Романчукъ смѣта, че Русия е кротко агънце, а Австрия страшния вълкъ. Азъ съвсѣмъ не съмъ нѣкакъвъ патентиранъ защитникъ на Австрия, но наистина смѣшно е да се чете: Австрия и завоевания, Русия и териториална умѣреностъ! Наистина, хумористично! Може би е нѣкога Австрия и да била завоевателна — макаръ че ученитѣ, между тѣхъ и чехътъ Палацки, тълкуватъ създаването на тая държава, като *естественъ продуктъ* между западъ и изтокъ по течението на Дунава, — но сега тя отдавна е минала отъ нападение къмъ отбрана. Колкото пѣкъ за Русия, то доста е да се каже, че въ прѣзъ XVIII в. тя глътна: Украйна, Литва, Полша, Остзейскитѣ провинции, Кримъ и источния Сибирь, а въ XIX в. Финландия, Кавказъ, Бесарабия, Закавказье, Туркестанъ съ Мерва, Бухара и Хива, Джунгария съ Кяхта

и Памиръ, и Амурския край; въ ХХ — сѣверна Ман-
джурия и сѣверна Персия, — значи нѣколко голѣми
държави, десетина по-малки части, откъснати отъ сж-
ществующи държави, изобщо 12 културни нации и
множество всѣкакви азиатци. Нима г. г. Я. Роман-
чукъ и Бобчевъ, наистина, сж толкова наивни, да вѣр-
ватъ, че Русия, стига да може само, нѣма да глътне и
България, която е голѣма колкото двѣ руски губернии.
Послѣднитѣ дебати въ Думата по Дарданелския въ-
просъ и статиитѣ на Меншиковъ за „българо-ру-
ситѣ“ би трѣбвало да ги накаратъ да се замислятъ
надъ тая възможность и нейнитѣ послѣдици. За мене
е съвсѣмъ ясно, че Ромжния, България и др. ще
сжществуватъ до тогава, до когато Австрия и Гер-
мания заявяватъ своето непоколебимо „veto“ на до-
могванията на Русия на Балканитѣ. Тѣ правятъ това,
разбира се, не отъ любовъ къмъ балканскитѣ дър-
жави а отъ интересъ и не декламиратъ за „любовъ“.
Тамъ е и разликата между византийската руска ди-
пломация и западноевропейската австрийска и гер-
манската. „Блаженницитѣ духомъ“, които вѣрватъ
на любовната декламация на Русия.

Ний, украинцитѣ, не ѝ вѣрваме, защото позна-
ваме Русия повече отъ двѣстѣ години. Ний знаемъ
ненаситния гладъ на нейното чиновничество, знаемъ
перфидността на нейната политика, бруталността
на нейния режимъ, некултурността на нейната си-
стема на управление, знаемъ вжтрѣшната необходи-
мость на нейната агресивность и ненаситность, не-
обходимость произтичаща отъ обстоятелството, че
Великорусия е едно тъмно море отъ селачество,
което по знака на царската нагайка машинално се
излива отъ басейна на Волга и Ока и се разлива на

тамъ, на кждѣто му посочи тая нагайка, и което залива съ некултурна вълна една култура слѣдъ друга (украинската, полската, финландската, грузинската и т. н.), и което най-послѣ нѣма да може скоро да се противопостави на тая нагайка. Великорусия ще остане за дълго време такава. Всички революционни движения въ Русия се крѣпятъ отъ „инородцитѣ“, главно евреитѣ и украинцитѣ („народоволцитѣ“ бѣха повечето украинци, попъ Гапонъ и прѣдседателятъ на Съвѣта на работническитѣ депутати, Хрусталева-Носаръ сжщо!) поляцитѣ бѣлоруситѣ, кавказцитѣ, латишитѣ и т. н. Но великоруското селско-войнишко море все ги залива и дълго още ще ги залива. Украина, Полша, Литва, Бѣлорусь, Остзейскитѣ провинции, Финландия, Грузия сж отдавна културни земи, когато Великорусия и до днесъ е Азия и за всички тия области нѣма другъ изходъ, освѣнъ да излѣзатъ съвсѣмъ отъ тия стѣни. Ето защо ний, украинцитѣ, сме за погрома на Русия. Слѣдъ него свободно биха въздѣхнали десетки народи,—такива, които сж сега въ Русия и такива, които сж извънъ нея и съ страхъ гледатъ тоя сѣверенъ призракъ. Слѣдъ тоя погромъ и самата Великорусия по-скоро би прогресирала, би се освободила отъ военно-полицейския режимъ и отъ своитѣ националисти — обрусители, които сж първитѣ защитници на царизма.

Ний ратуваме за погрома на Русия не само съ думи, но и съ дѣла, и когато „Националниятъ Съвѣтъ“ на австрийскитѣ украинци, въ който сж се групирани всички партии, издаде въ момента на избухването на войната едно пламенно възвание противъ Русия и организира „украинския легионъ“, който се бори въ Карпатитѣ противъ руската армия, а „Съюзътъ

за Освобождаване на Украйна“, съставенъ отъ руски украинци, води пропагандата си противъ Русия и за освобождението на Украйна — *ний виждаме въ това върненъ изразъ на отнасянето на всички съзнателни членове на украинския народъ къмъ Русия*. И то ще остане такава, докато отношението на Русия къмъ насъ не се промѣни. Тукъ нѣма компромисъ: или Русия доброволно ще ни признае правото на съществуване или ний ще го изтрѣгнемъ отъ нея, — па макаръ и съ помощта на дявола!

А пъкъ, че ще го изтрѣгнемъ, че Украйна ще получи свобода, ако не сега, то по-късно, въ това ний твърдо вѣрваме, защото имаме *реални* социологични основи да вѣрваме въ него. Никаква сила не може вече да спре нашето движение, защото *то лежи въ нуждитѣ и въ душата на пробудилитѣ се маси — въ милионитѣ събуждащи се украинци*. Тамъ е неговата сила и неговото бждаще. Ако тая велика война не ни донесе свобода, то тя ще я ускори съ десетки години. Събрала въ Галиция милиони украинци отъ двѣтѣ страни на границата (въ окупацията на Галиция или на бойното поле), тая война ще завърши великата еволюция на събуждането на маситѣ. Каквото и да стане, тя ще тури началото на едно ново, страшно за Русия украинство.

Затова и граченето на вранитѣ не ни смущава. Ако реагираме на него, то правимъ това само за симпатичния намъ, младъ и толкова приличащъ по сждбинитѣ си на насъ български народъ. Въ негови очи ний искаме да бждемъ това, което сме: *борци за свободата и щастието на родния край*.

НАЙ-ВАЖНИТЪ ПЕЧАТНИ ПОГРЪШКИ.

	<i>Напечатано:</i>	<i>Да се чете:</i>
Стр. 4, редъ 2	исторіи	Исторія
„ 4, „ 4		Lausanne
„ 8, „ 15	ниции	нации
„ 12, „ 19	XIII	XVII
„ 15, „ 16	казацкитѣ	казанскитѣ
„ 29, „ 22	Русия	Русь
„ 38, „ 24	Уркаини	Украини
„ 44, „ 26	Нашъ	Наш
„ 45, „ 2	Перебийностьъ	Перебийносъ
„ 45, „ 4	навстало	повстало
„ 47, „ 13	забинув	загинув
„ 47, „ 17	З	з
„ 48, „ 26	Свѣт	Сьвѣт
„ 50, „ 16	волній	вольній
„ 73, „ 4	співають	сьпівають
„ 74, „ 31	Що би	Щоби

Издания на „Съюза за Освобождане на Украйна“

Редакция и складъ на изданията:

Wien, VIII., Josefstadtstr. 79, II. Steige, II. Stock, Tür 19.

I. Списания.

Вістник Союза визволення України, укр. органъ на Съюза.
Ukrainische Nachrichten, нѣмски органъ на Съюза.
La Revue Ukrainienne. Lausanne, Chemin de Mornex, 17.

II. Книги и брошури.

Тарасъ Шевченко. Кобзарь, Виена 1915 г., т. I и II (на укр.).
М. Хрушевски. Прѣгледъ на украинската история (издания:
на нѣмски, българи, шведски, украински).
Д-ръ Л. Цехелски. Не освободителка, а потисница на наро-
дитъ (Какъ Русия „освобождава“ Украйна). Издадено
и на: българи, ромънски, нѣмски, шведски.
Українські колядки (изчерпано).
В. Дорошенко. Сто и петдесетъ годишнината на украинската
политическа мисль (на украински).
Извѣстия отъ руска Украйна (на украински).
Січ. Календаръ на „Съюза за Освобождане на Украйна“
(на украински).
Д-ръ В. Левицки. Какъ живѣе украинския народъ въ Ав-
стрия (на украински).
Д-ръ Л. Цехелски. Защо възникна войната и какво може
тя да ни донесе (на украински).
Украйна, Русия и Турция. Сборникъ статии на турски езикъ.
С. Рудницки. Украйна и украинцитъ (на италиански).
М. Хрушевски. Историческото развитие на украинския въ-
просъ (на нѣмски).
Г. Клаиновъ. Проблемата на Украйна (на нѣмски).
Х. Бочковски. Украйна и украинския въпросъ (на чехски).
Б. Ленкий и В. Симовичъ. Краткъ очеркъ на украинската
литература (на украински).
Т. Шевченко. Великий Лъох (на украински).

Украински издания.

Ukrainisches Korrespondenzblatt. Wien VIII, Josephstätt., 43-45.
Dilo (Action), en ukraine, mêmes détails.
Ukrainische Rundschau. Wien VIII, Gersthofenstrasse, 68.
L'Ukraine. Lausanne, avenue de la Gare.

Издания на украинската социалдемократическа партия.

Работническо Знаме, органъ на укр. соц.-демокр. партия.
София, boîte de poste 119.
Парвусъ. Къмъ защита на демокрацията — противъ царизма!
(на украински).
И. Гилка. Войната и задачитъ на украинското работничество
(на украински).
Н. Ханкевичъ. Социалистическия интернационалъ и войната
(на украински).

ЦЪНА 70 СТ.